

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2021 30 stp
Fakultet for landskap og samfunn (LANDSAM)

Inkubatormiljøer for sosialt entreprenørskap som operasjonisering av sosial bærekraft i lokalsamfunn – en casestudie av Tøyen Unlimited & Vollebekk Fabrikker

Incubators for social entrepreneurship to operationalize
social sustainability in local communities – a case study
of Tøyen Unlimited & Vollebekk Fabrikker

Manjot Kaur & Tirill Evensen
By- og regionplanlegging

Bibliotekside

Tittel: Inkubatormiljøer for sosialt entreprenørskap som operasjonalisering av sosial bærekraft i lokalsamfunn – en casestudie av Tøyen Unlimited & Vollebekk Fabrikker

Title: Incubators for social entrepreneurship to operationalize social sustainability in local communities – a casestudy of Tøyen Unlimited & Vollebekk Fabrikker

Forfattere: Manjot Kaur & Tirill Evensen

Veileder: Matthew Cashmore

Biveileder: Gro Sandkjær Hanssen

Antall sider: 118

Kilder: Se litteraturliste side 107. Dersom kilder ikke er oppgitt ved tabeller, er disse forfatternes egne.

Nøkkelord: Sosial bærekraft, sosialt entreprenørskap, inkubatormiljø, nabolagsinkubator, Oslo, Tøyen Unlimited, Vollebekk Fabrikker, sysselsetting, sosial kapital, sosial samhörighet, stedstilhörighet, livskvalitet, myndiggöring.

Keywords: Social sustainability, social entrepreneurship, incubator environment, neighborhood incubators, Oslo, Tøyen Unlimited, Vollebekk Fabrikker, employment, social capital, social cohesion, local identity, quality of life, empowerment.

Forord

Denne masteroppgaven markerer avslutningen på studieløpet By- og regionplanlegging ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Etter 5,5 år som studenter er denne spennende og innholdsrike reisen over, og vi er nå klare for nye utfordringer.

Vi ønsker først og fremst å rette en stor takk til våre veiledere Matthew Cashmore og Gro Sandkjær Hanssen, for støtte og råd, hyggelige veiledninger og gode faglige tilbakemeldinger. Takk for tiden deres - vi setter utrolig stor pris på at dere har tatt dere tid til å prate med oss i ellers travle og hektiske hverdager. Videre vil vi rette en stor takk til informantene som har bidratt til oppgaven gjennom intervjuer og gode innspill.

Vi vil også takke familie, venner, roomie, og kjæreste, for å ha hjulpet oss gjennom dette semesteret. Takk for oppmuntrende ord og for all støtten. Vi ønsker spesielt å takke tante Vivi og Armaan, for korrekturlesing og gode tilbakemeldinger - takk for at dere tok dere tid til å lese gjennom oppgaven!

Sist men ikke minst vil vi takke hverandre. Denne tiden har vært fylt med lærerike diskusjoner, litt frustrasjon og masse latter. Vi har klart å komme oss gjennom dette sammen. <3

Manjot Kaur & Tirill Evensen

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Ås, 15. mars 2021

Sammendrag

Konseptet sosial bærekraft har gjennom de siste tiårene fått økt oppmerksomhet, men er i forskningen beskrevet som et paraplybegrep uten tydelige rammer, noe som gjør begrepet utfordrende å operasjonalisere og gjennomføre i praksis. Sosiale entreprenørskap opprettes med formål om å skape sosiale verdier, og har i flere europeiske byer blitt fremmet som en metode for å praktisere og implementere sosial bærekraft.

Studien undersøker hvordan sosial bærekraft kan fremmes gjennom inkubatormiljøer for sosiale entreprenører. Ved å undersøke sammenhenger mellom temaene sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap i relevant litteratur, redegjør vi for hvordan sosiale entreprenører generer sosial verdi i form av sysselsetting, sosial kapital, sosial samhörighet, stedstilhörighet, livskvalitet og myndiggjöring. Studien er gjennomfört som en kvalitativ casestudie basert på semi-strukturerte dybdeintervjuer. Nabolagsinkubatorene Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker brukes som case for å se hvordan sammenhengene eksisterer i praksis. Empirien analyseres og diskuteres i lys av teoretiske antagelser, der vi undersøker hvilke verdier inkubatormiljøene og de sosiale virksomhetene skaper, med utgangspunkt i de utvalgte aspektene av sosial bærekraft. Videre har vi sett på hvordan inkubatormiljøene kan tilrettelegge for sosiale entreprenører, gjennom å gi tilgang på lokaler og arbeidsfellesskap, samt hvilken betydning det har om inkubatormiljøet er permanent eller midlertidig.

Resultatene viser at det i sosial bærekrafts- og sosial entreprenørskapsteori er klare sammenhenger, og at det er flere overlappende elementer mellom sosiale bærekraftsaspekter og den sosiale verdien som genereres gjennom sosialt entreprenørskap. Disse antagelsene underbygges gjennom casestudier og empiri, som avdekker på hvilke måter sosialt entreprenørskap kan bidra til sosial bærekraft. Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker er to ulike modeller for inkubatormiljøer, som tilbyr noe det ellers er lite av i Oslo. Studien viser at inkubatormiljøer kan ha en demokratisk rolle og fungere som en møteplass i et nærmiljø.

Studien konkluderer med at inkubatormiljøer for sosialt entreprenørskap kan være et verktøy for å operasjonalisere sosial bærekraft på lokalsamfunnsnivå, og at de derfor kan anses som viktige tilskudd i bybildet.

Abstract

The concept of social sustainability has received increased attention in recent decades but is described in research as an umbrella term without a clear framework, which makes the concept challenging to operationalize and implement in practice. Social entrepreneurs are established with the purpose of creating social values and has been promoted in several European cities as a method of practicing and implementing social sustainability.

This thesis examines how social sustainability can be promoted through incubator environments for social entrepreneurs. By examining the connection between the two themes social sustainability and social entrepreneurship in relevant literature, we explain how social entrepreneurs generate social value in the form of employment, social capital, social cohesion, local identity, quality of life and empowerment. The study was conducted as a qualitative case study of semi-structured in-depth interviews. We have applied the two neighborhood incubators Tøyen Unlimited and Vollebekk Fabrikker as cases in order to see how the connections exist in practice. The empirical data are analyzed and discussed in the light of theoretical assumptions. We examine what values the incubator environments and the social enterprises creates, based on the selected aspects of social sustainability. Furthermore, we have looked at how the incubator environments can facilitate social entrepreneurs, by providing access to premises and shared spaces for co-working. In addition, we examine what significance it has whether the incubator environments are permanent or temporary.

The results demonstrate that there are clear connections between social sustainability and social entrepreneurship theory, and that there are several overlapping elements between social sustainability aspects and the social value generated through social entrepreneurship. These assumptions are substantiated through case studies and empirical data, where we explain in what ways social entrepreneurship can contribute to social sustainability. Tøyen Unlimited and Vollebekk Fabrikker are two different models for incubator environments, which offers something rare in Oslo. The study shows that incubator environments can have a democratic role and function as a meeting place in a community.

The study concludes that incubator environments for social entrepreneurship can be a tool for operationalizing social sustainability at community level, and we therefore consider them as important contributions to the urban landscape.

Innholdsfortegnelse

DEL 1 – INNLEDNING & METODE	8
1. Innledning	9
1.1 Forskningsspørsmål.....	10
1.2 Oppgavens oppbygging.....	11
2. Metode.....	13
2.1 Kvalitativ metode og forskningsdesign	13
2.1.1 Casestudie	13
2.2 Datainnsamling	14
2.2.1 Litteraturstudie	14
2.2.2 Intervjuer	15
2.2.3 Bearbeiding og fortolkning av datamateriale	17
2.3 Forskningens kvalitet	18
2.4 Forskningsetikk	19
2.5 Oppgavens begrensninger	20
DEL 2 - TEORETISK RAMMEVERK & ANALYSEVERKTØY	22
3. Teoretisk rammeverk.....	23
3.1 Sosial bærekraft	23
3.1.1 Definerings av sosial bærekraft.....	23
3.1.2 Sentrale aspekter	25
3.1.3 Utvalgte aspekter	28
3.2 Sosialt entreprenørskap.....	28
3.2.1 Definerings av sosialt entreprenørskap.....	28
3.2.2 Entreprenørskapsbegrepet	32
3.2.3 Sosialt entreprenørskap vs. kommersielt entreprenørskap	33
3.2.4 Utvalgte aspekter	34

4. Synergier mellom sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap	35
4.1 Markedsorientering, samarbeid og sysselsetting	35
4.2 Sosial kapital, sosial samhörighet og stedstilhörighet	37
4.3 Livskvalitet og myndiggjöring.....	39
DEL 3 - CASEBESKRIVELSER	41
Inkubatormiljörer	42
5. Tøyen Unlimited.....	43
5.1 Stedets identitet og bakgrunn for etablering	43
5.2 Oppstart av Tøyen Unlimited.....	45
5.3 Organisasjon og drift.....	46
5.4 Etablering av sosiale entreprenörer	47
5.5 Fremtidsvisjoner	52
6. Vollebekk Fabrikker.....	54
6.1 Stedets identitet og bakgrunn for etablering	54
6.2 Oppstart av Vollebekk Fabrikker.....	56
6.3 Organisasjon og drift.....	57
6.4 Etablering av sosiale entreprenörer	58
6.5 Fremtidsvisjoner	61
DEL 4 – ANALYSE & DISKUSJON	63
7. Operasjonalisering av sosial bærekraft gjennom sosialt entreprenörskap i inkubatormiljörer	64
7.1 Tøyen Unlimited.....	64
7.1.1 Markedsorientering, samarbeid og sysselsetting	64
7.1.2 Sosial kapital, sosial samhörighet og stedstilhörighet	70
7.1.3 Livskvalitet og myndiggjöring.....	76
7.2 Vollebekk Fabrikker.....	77
7.2.1 Markedsorientering, samarbeid og sysselsetting	77
7.2.2 Sosial kapital, sosial samhörighet og stedstilhörighet	80
7.2.3 Livskvalitet og myndiggjöring.....	86

7.3 Oppsummerende sammenligning av de to casene.....	88
7.3.1 Markedsorientering, samarbeid og sysselsetting	88
7.3.2 Sosial kapital, sosial samhörighet og stedstilhörighet	90
7.3.3 Livskvalitet og myndiggöring.....	92
8. Inkubatormiljörer som tilrettelegging for sosialt entreprenörskap.....	93
8.1 Tilgang på lokaler og arbeidsfellesskap	93
8.2 Permanente og midlertidige inkubatormiljörer	97
DEL 5 – KONKLUSJON & AVSLUTNING.....	100
9. Konklusjon.....	101
9.1 Oppsummering	101
9.2 Konklusjon.....	102
9.3 Avsluttende refleksjoner.....	104
9.4 Forslag til videre forskning.....	105
Litteraturliste	107
Tabelliste.....	112
Figurliste.....	112
Vedlegg	113
Vedlegg 1 – tabelloversikt med informanter	113
Vedlegg 2 - Intervjuguide Nedenfra & Nabo Design.....	114
Vedlegg 3 – Intervjuguide Tøyen Unlimited & Vollebekk Fabrikker	115
Vedlegg 4 – Intervjuguide Bydelsrepresentanter	116
Vedlegg 5 – Intervjuguide Eiendomsutviklere	117
Vedlegg 6 - Plan- og bygningsetaten.....	118

DEL 1

INNLEDNING & METODE

1. Innledning

Begrepet bærekraft ble først brukt i rapporten «Vår felles framtid» fra 1987, og har siden den gang fått betydelig politisk fart på verdensbasis (Dempsey et al, 2011). Skal en utvikling være bærekraftig, må den inkludere de tre dimensjonene; miljø, sosial og økonomi (McKenzie, 2004). Mens de miljømessige og økonomiske aspektene av bærekraft har dominert debatten fra begynnelsen, har den sosiale dimensjonen av bærekraft blitt neglisjert ved å ha fått minst fokus og vært minst studert (Cuthill, 2010; Dempsey et al, 2011; Vallance et al, 2011). Sosial bærekraft har imidlertid fått økt fokus i de utviklede landene gjennom de siste tiårene, i takt med fremveksten av en rekke komplekse utfordringer.

Også i Norge påvirkes vi av utviklingstrekk som bidrar til større ulikhet og demografiske utfordringer for velferdsstaten (Meld. St. 13 (2018-2019), s.6). Globalisering, migrasjon og teknologisk utvikling endrer etterspørselen for arbeidskraft og påvirker markeder, samtidig som velferdsordninger settes under press av den demografiske utviklingen. Disse utviklingstrekkene klargjør betydningen av å sikre god integrering og gode velferdsordninger, bygge kunnskap og kompetanse, og skape et inkluderende arbeidsliv (Meld. St. 13 (2018-2019), s.6). Det er enighet om at slike komplekse utfordringer vanskelig lar seg løse av ett fagfelt eller én enkelt samfunnssektor. Skal man få til utviklingen av et sosialt bærekraftig samfunn må ulike innsatser for blant annet sysselsetting, mindre utenforskap, god integrering, og helse, sees i sammenheng (Andersen et al, 2018; Meld. St. 13 (2018-2019), s.15).

Ved å koble sammen kompetanse fra både sivilsamfunn, innbyggere og brukere, offentlig sektor og private virksomheter, antas det at man kan skape mer effektive, innovative, helhetsorienterte, og demokratiske velferdsløsninger (Andersen et al, 2018). Forskere påpeker at sosiale entreprenører ofte finner muligheter der offentlige myndigheter og private aktører ikke makter eller prioriterer å bistå sosiale behov (Austin et al, 2006; Nicholls, 2006, s.14; Hill et al, 2010; Lubberink, 2019). Der store sosiale institusjoner ofte er ansett som trege til å reagere, ineffektive og mislykkede, anses sosiale entreprenører som en kilde til nye, mer effektive og markedsorienterte modeller (Hill et al, 2010, s.11). I norsk kontekst er sosialt entreprenørskap et relativt nytt begrep, men det har de siste tiårene vært en tydelig fremvekst av inkubatorer, samspillsplattformer og organisasjoner som fungerer som plattformer for samskaping, og som på ulike måter støtter sosiale entreprenører i deres utvikling med formål om å drive feltet fremover (Eimhjellen & Loga, 2016).

Bærekraft har etter hvert blitt et sentralt formål for all planlegging etter plan- og bygningsloven, men den sosiale dimensjonen er fortsatt i liten grad systematisk innarbeidet i arealplanlegging (Bakke,

2018). I norsk planlegging og byutvikling har aspekter av sosial bærekraft i hovedsak blitt knyttet til begreper som boligpolitikk, områdesatsing og folkehelse, men i løpet av de siste årene har det blitt et økt fokus på livet mellom husene og sosialt bærekraftige lokalsamfunn (Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD), 2014; Hofstad & Bergsli, 2017; KMD, 2019a; Klima- og miljødepartementet, 2020; Folkehelseinstituttet, 2020). Regjeringen er opptatt av “å unngå ulikheter mellom grupper i befolkningen og å medvirke til gode og inkluderende lokalsamfunn” og hevder at “nye erfaringer, innovative arbeidsformer og modeller som blir utviklet i områdesatsingene, vil gi læring og innspill til utarbeiding av ny statlig politikk” (Meld. St. 18 (2016-2017)). Planlegging fremheves av Regjeringen som myndighetenes viktigste verktøy for bærekraftig utvikling (KMD, 2019b).

Forskerne Angelidou & Mora (2020) viser til at man i flere store europeiske byer har gått inn for å fremme sosialt entreprenørskap som en metode for å praktisere og implementere sosial bærekraft, og at nabolagsinkubatorer etableres som en konkret måte å få til bedre sosioøkonomiske forhold, sosiale sammenhenger og innovative løsninger (Angelidou & Mora, 2020, s.37). Det er i denne sammenhengen interessant å se nærmere på hvordan inkubatormiljøer for sosiale entreprenører kan fungere som et verktøy for å fremme sosial bærekraft. Vi har derfor valgt å se nærmere på følgende forskningsspørsmål: *Hvordan kan sosial bærekraft fremmes gjennom inkubatormiljøer for sosiale entreprenører?*

1.1 Forskningsspørsmål

Hvordan kan sosial bærekraft fremmes gjennom inkubatormiljøer for sosiale entreprenører?

Dette er det overordnede forskningsspørsmålet for denne studien. Det besvares gjennom å se nærmere på to eksempler fra Oslo, inkubatormiljøene Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker. Spørsmålet er åpent og omfattende, og det er derfor behov for å konkretisere spørsmålet nærmere gjennom å dele det opp i mindre spørsmål. Det overordnede spørsmålet besvares gjennom følgende 3 forskningsspørsmål:

1. Hvordan kan sosial bærekraft fremmes gjennom sosialt entreprenørskap i teorien?

Dette spørsmålet innebærer en teoretisk gjennomgang av de to begrepene sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap. Gjennom et dypdykk i litteraturen identifiseres fremtredende elementer i sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap, som videre brukes til å illustrere sammenhenger mellom de to temaene.

2. Hvordan fremmes sosial bærekraft i praksis gjennom inkubatormiljøer for sosialt entreprenørskap?

Dette spørsmålet besvares gjennom eksempler fra caseområdene Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker, med utgangspunkt i den teoretiske gjennomgangen av sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap. Spørsmålet tar for seg hvordan sosial bærekraft fremmes gjennom inkubatormiljøene i seg selv, og av de sosiale entreprenørene som er tilknyttet inkubatormiljøene.

3. På hvilke måter kan inkubatormiljøer støtte sosialt entreprenørskap i praksis?

Dette spørsmålet besvares gjennom eksempler fra de to utvalgte inkubatormiljøene. For å besvare *hvordan sosial bærekraft kan fremmes gjennom inkubatormiljøer for sosialt entreprenørskap*, er det hensiktsmessig å se på hvilke støttestrukturer som er fremtredende i inkubatormiljøene og hvordan disse legger til rette for sosialt entreprenørskap.

1.2 Oppgavens oppbygging

Kapittel 1 presenterer studiens tema, forskningsspørsmål og oppgavens oppbygging.

Kapittel 2 gjør rede for studiens metode og forskningsdesign, herunder den kvalitative metodikken som er benyttet for å besvare forskningsspørsmål. Kapitlet begrunner valg av metode for innsamling av data, hvordan dataene er behandlet og analysert, samt oppgavens begrensninger.

Kapittel 3 presenterer det teoretiske rammeverket for studien. Kapitlet gir en innføring i temaene sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap, der definisjoner og fremtredende forskning innenfor feltene presenteres. Kapitlet gir en innføring i relevante teoretiske perspektiver og sentrale aspekter som kapittel 4 bygger videre på.

Kapittel 4 utgjør også en del av det teoretiske og analytiske rammeverket. Kapitlet bygger videre på funn fra kapittel 3, og redegjør for utvalgte aspekter som var fremtredende i litteraturen. Hovedfokuset i kapitlet er å skape sammenheng og synergier mellom temaene sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap i teori. Kapitlet er brukt som analytisk rammeverk for kapittel 7. Gjennom dette kapitlet besvares forskningsspørsmål 1.

Kapittel 5 og 6 introduserer casene og deres kontekst. Her illustreres forskningsspørsmålene i praksis med utgangspunkt i Tøyen Unlimited (TU) og Vollebekk Fabrikker (VF).

Kapittel 7 analyserer og diskuterer funn i lys av det teoretiske rammeverket i kapittel 4, og besvarer forskningsspørsmål 2. Kapitlet presenterer empiri og innsamlet data, og knytter dette med teoretiske antakelser i kapittel 4.

Kapittel 8 besvarer forskningsspørsmål 3 gjennom analyse og diskusjon av funn fra empirien. I dette kapitlet diskuteres inkubatormiljøenes rolle for tilrettelegging av sosiale entreprenørskap.

Kapittel 9 gir en oppsummering av studiens funn og konklusjon, samt avsluttende refleksjoner og forslag til videre forskning.

2. Metode

I dette kapitlet gjør vi rede for metodevalgene som ligger til grunn for studien og forskningsprosessen. Vi vil belyse metode for innsamling og bearbeiding av data.

2.1 Kvalitativ metode og forskningsdesign

Vi har valgt å anvende kvalitativ metode for vår masteroppgave. Grunnet temaene for denne studien er kvalitativ metode best egnet, ettersom at kvalitativ metode vektlegger forståelsen av og innsikt i sosiale fenomener (Thagaard, 2018 s.11). I vårt tilfelle er dette hensiktsmessig da vi ønsker å undersøke hvordan inkubatormiljøer for sosialt entreprenørskap kan fremme sosial bærekraft. Ifølge Creswell (2014, s.20) burde en benytte kvalitativ metode når en teoribase ennå ikke er bygget og variablene er ukjente, eller når et konsept er umodent eller et forskningsfelt er mangelfullt. Videre er et kvalitativt forskningsdesign typisk eksplorerende og fleksibelt, slik at studien utvikler seg underveis i prosessen, med et gjensidig forhold mellom forskningsspørsmål, analyse og fortolkning av data (Thagaard, 2018, s.27). Denne studien kobler tematikkene sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap på en måte som, så vidt vi vet, ikke er blitt gjort tidligere. Det er derfor hensiktsmessig med et eksplorativt design og nødvendig med en overordnet tilnærming for å få oversikt over tematikkene, og hvordan disse utspiller seg i de utvalgte caseområdene.

Oppgaven tar utgangspunkt i teoretiske antagelser om sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap, der formålet er å teste og forklare det som skrives i litteraturen om de to temaene. Studien baserer seg dermed på en deduktiv fremgangsmetode (Tjora, 2017).

2.1.1 Casestudie

Undersøkende casestudier brukes når det ikke er forhåndsbestemte resultater. I følge Yin (2014) er spørsmålene «hvordan» og «hva» relevant for undersøkende casestudier, samt når man har et ønske om å få en omfattende og grundig beskrivelse av et sosialt fenomen. Casestudier er anvendt i denne masteroppgaven for å undersøke inkubatormiljøer og sosiale entreprenører i en praktisk sammenheng. Forskning basert på casestudier tar utgangspunkt i en eller få avgrensede enheter, med et formål om å tilegne seg mye kunnskap og informasjon om de aktuelle enhetene (Thagaard, 2018: 51). I casestudier benyttes det flere ulike datakilder, som har til felles at de er tids- og stedsavhengig, og at de kan gi innsikt i fenomen som er relatert til de aktuelle casene (Tjora, 2017). I denne studien ønsker vi innsikt i sammenhenger mellom sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap, og har foretatt casestudier basert på intervjuer med relevante informanter, rapporter og nettsider.

Valg av caseområder

I denne oppgaven er Tøyen Unlimited (TU) og Vollebekk Fabrikker (VF) valgt ut som de to analyseenheterne på bakgrunn av studiens forskningsspørsmål. Det ene caset, Vollebekk Fabrikker, ble identifisert tidlig i forskningsprosessen, og var en sentral faktor for at vi valgte å skrive om sosialt entreprenørskap og inkubatormiljøer. Tøyen Unlimited ble valgt ut senere for å gi sammenligningsgrunnlag til Vollebekk Fabrikker. Utvalgskriteriene besto av at de begge var nabolagsrettet og rettet mot sosiale entreprenører, noe som skiller dem fra de andre inkubatormiljøene vi kjenner til i Oslo. Å bruke Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker som case gir en innfallsvinkel til å utforske sosiale entreprenørers arbeid og bidrag til aspekter av sosial bærekraft, samt en forståelse for hvordan inkubatormiljøer kan tilrettelegge for sosiale entreprenører. Disse to eksemplene på inkubatormiljøer er to av få tilfeller i Oslo som passet tematisk for studien, og har gitt grobunn til å forstå tematikker som vi ikke har vært kjent med tidligere.

Studien innebærer også et komparativt element, der Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker sammenlignes. Ifølge Andersen (2013, s.92) handler komparative studier om “sammenlikning av et case med et annet for å klargjøre forutsetninger og gyldighetsbetingelser for sammenhenger”. Det er derfor valgt ut to caseområder for å klargjøre sammenhenger mellom temaene sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap. Ved å se på to case kan vi peke på likheter og forskjeller, samt at vi kan trekke ut elementer som synes å være fremtredende og som kan gi et sterkere grunnlag for å peke på sammenhengene.

Flere faktorer har satt begrensninger for hvor mange casestudier vi kunne foreta. I tillegg til en tidsramme som begrenser omfanget av studien, har en pågående pandemi begrenset mulighetene for å reise og besøke caseområder. Vi ønsket derfor å velge noe som var i nærheten, for å enklere kunne foreta observasjoner og intervjuer. Ettersom pandemien har vedvart har det imidlertid ikke vært mulig å besøke caseområdene.

2.2 Datainnsamling

Vårt empiriske datagrunnlag består av intervjuer med totalt 10 informanter, der fokuset har vært på deres erfaringer og vurderinger av de utvalgte casene.

2.2.1 Litteraturstudie

For å få innsikt i konseptene sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap har vi gjennomført litteraturstudier av begge temaene. Litteraturstudien har gjort det mulig å fordype oss i sosial

bærekraft og sosialt entreprenørskap som teoretiske felt, og gitt grunnlag for å videre kunne se på sammenhenger mellom de to konseptene. Det har særlig blitt tatt i bruk forskningsartikler som definerer de to begrepene og tilhørende terminologi. Under litteratursøket erfarte vi at det i liten grad eksisterte litteratur som omfattet begge temaene. Vi brukte dermed mye tid på å finne relevant teori og å skape synergier mellom temaene.

Ettersom at de to temaene er omfattende fant vi tidlig et behov for å konkretisere og avgrense studien, og valgte derfor ut et antall aspekter for nærmere undersøkelse. I den videre studien tok vi utgangspunkt i følgende aspekter av sosial bærekraft: sysselsetting, sosial kapital, sosial samhörighet, stedstilhörighet, livskvalitet og myndiggöring. I tillegg avgrenset vi studien av sosialt entreprenörskap til å fokusere på to aspekter: markedsorientering og samarbeid.

For å finne frem til relevant litteratur har vi benyttet oss av hovedsakelig to metoder - sök i databaser og snöballmetoden. Sökemotorer og databaser som Google Scholar, Scopus, Oria, Researchgate, ScienceDirect og Sage Journals ble brukt for å söke etter tilgjengelig og relevant litteratur. I tillegg ble snöballmetoden benyttet. Den innebærer å undersöke referanselister i artikler etter andre artikler som kunne være relevant for oppgaven. Litteraturstudien ble et forprosjekt i forkant av den empiriske studien. På denne måten fikk vi orientert oss innenfor eksisterende forskning og formulert antakelser.

2.2.2 Intervjuer

Intervjuer har vært en viktig del av informasjonsgrunnet for casestudiene, og utgör en vesentlig del av datainnsamlingen. Basert på studiens utforskende karakter og eksplorerende forskningsdesign anså vi dybdeintervjuer som en hensiktsmessig metode. Ifölge Tjora (2017) er dybdeintervjuer hensiktsmessig når man önsker å undersöke fenomener og utforske livsverdenen til informantene. Ofte varer intervjuene i en time eller mer, der målet er å skape en avslappet stemning og gi informantene muligheten til å reflektere rundt åpne spørsmål. Metoden benyttes der man önsker å få innsikt i informantenes meninger, holdninger og erfaringer, for å utforske nyanser i deres opplevelser og refleksjoner (Thagaard 2018; Tjora, 2017). Som tidligere nevnt var vi interessert i informantenes personlige erfaringer og vurderinger, og vi anså derfor dybdeintervjuer som en hensiktsmessig metode.

Et par av informantene hadde kortere tid til disposisjon, og det ble i disse tilfellene i stedet gjennomfört fokuserte intervjuer. Ifölge Tjora (2017, s.213) er fokuserte intervjuer "en kortere form for dybdeintervjuer som kan være effektivt dersom temaet er snevret godt inn för intervjuene foretas". I disse tilfellene ble både tiden og antall spørsmål kortet betraktelig ned. Tjora (2017) påpeker at de ulike metodene for intervju stiller ulike krav til innsnevring av temaet för intervjuet

starter, og ved bearbeidelse av innsamlet data etter intervjuet. Dybdeintervjuene tillater i større grad at informantene kan snakke fritt og komme inn på ulike temaer, mens de fokuserte intervjuene i større grad avgrensar samtalen og gir mindre rom for at informanten kan gå innpå andre temaer. Dybdeintervjuene stiller derimot større krav til å avgrense innsamlet datamateriale i etterkant av intervjuet (Tjora, 2017).

Intervjuguide

I forkant av intervjuene ble det utformet semi-strukturerte intervjuguider med spørsmål utformet på bakgrunn av forskningsspørsmålene. Disse finnes som vedlegg 2 til 6. Guidene ble sendt til informantene i forkant av intervjuene med hensikt om å gi informantene innsikt i hvilken informasjon vi ønsket, samt tid og mulighet til å reflektere rundt spørsmålene på forhånd, slik at de enklere kunne uttrykke seg innenfor tidsrammene av intervjuet. Vi har lagt stor vekt på å stille åpne spørsmål, slik at informantene kunne svare ut fra sine egne tanker og erfaringer, uten å bli ledet i noen retninger. Hensikten med å intervju informanter med ulike roller var å få tilgang på ulike perspektiver, og intervjuguidene er av den grunn noe tilpasset deres ulike bakgrunn og antatte kunnskap. Intervjuguidene fungerte også som viktige verktøy for å få sammenlignbare data.

Gjennomføring av intervjuer

Det ble avtalt og gjennomført intervjuer i tidsperioden 2. januar – 8. februar 2021. Alle intervjuene er foretatt over Microsoft Teams grunnet korona, og det ble tatt lydopptak for videre transkribering og kvalitetssjekk av det som ble sagt. De fleste av intervjuene varte rundt 60 minutter, med unntak av et par som varte i ca. 30-40 minutter fordi informantene hadde begrenset tid. Vi oppfatter at informantene følte seg komfortable under intervjuprosessen, og at vi fikk fram deres refleksjoner rundt temaene uten å lede dem.

Utvalg og rekruttering av informanter

Utvalg i kvalitative intervjustudier har som hovedregel at man velger informanter strategisk, som representerer et bestemt perspektiv eller posisjon, og som kan uttale seg om det aktuelle temaet på en reflektert måte (Tjora, 2017, s.130). Vi ønsket å intervju personer med tilknytning til casene, som enten har vært involvert i etableringen av eller har sitt daglige virke, i inkubatormiljøene. I tillegg inkluderte vi en representant fra plan- og bygningsetaten, med hensikt om å få nøytrale perspektiver på sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap i byutviklingen. Vi foretok dermed en strategisk utvelgelse av informanter, der utvalget ble antatt å kunne uttale seg på en reflektert måte om de aktuelle temaene. Siden studien tar utgangspunkt i de to inkubatormiljøenes innhold og hvordan de tilrettelegger for sosiale entreprenører, anså vi det som hensiktsmessig å intervju både personer som

har sin daglige arbeidsplass i inkubatormiljøene, og personer som har bidratt til etableringen av dem. I tillegg ønsket vi innsiktsfulle perspektiver på betydningen av inkubatormiljøer og sosiale entreprenører for å fremme aspekter av sosial bærekraft.

Utvalget bestod av:

- 2 representanter fra sosiale virksomheter. En fra Tøyen Unlimited og en fra Vollebekk Fabrikker: Informant 1 og 2
- 3 representanter fra inkubatormiljøenes administrasjon. To fra TU og en fra VF: Informant 3, 4 og 5
- 2 bydelsrepresentanter. En fra Bydel Gamle Oslo og en fra Bydel Bjerke: Informant 6 og 7
- 2 representanter fra utbyggersiden. Begge i tilknytning til Vollebekk Fabrikker: Informant 8 og 9
- 1 representant fra plan- og bygningsetaten: Informant 10

Rekruttering av informanter foregikk over mail. Det var generelt få problemer med å komme i kontakt med informantene og få dem til å stille opp til intervju. Vi opplevde at alle var imøtekommende og ønsket å delta i forskningsprosjektet.

2.2.3 Bearbeiding og fortolkning av datamateriale

Analysering og fortolkning av data er en prosess som skjer under hele forskningsarbeidet, selv under intervjuene, fordi man reflekterer og vurderer hvordan man skal forstå og tolke innholdet (Thagaard, 2018). Under intervjuene noterte vi ned det vi anså som umiddelbart interessant, og etter intervjuene ble lydopptakene transkribert fortløpende. Etter hvert intervju hadde vi en oppsummerende diskusjon oss imellom for å diskutere og reflektere over informasjon som grep vår oppmerksomhet og som vi mente var viktig å få frem i oppgaven. Samtidig fikk vi muligheten til å justere spørsmål til de senere intervjuene. Parallelt med transkriberingen analyserte vi innholdet, og markerte viktige poeng og sitater.

Etter transkribering ble dataene gjennomgått for å sortere og kategorisere materialet inn under følgende hovedtematikker knyttet til forskningsspørsmålene:

- Markedsorientering, samarbeid og sysselsetting
- Sosial kapital, sosial samhørighet og stedstilhørighet
- Livskvalitet og myndiggjøring
- Tilrettelegging for sosiale entreprenører

Innenfor de ovennevnte kategoriene, ble datamaterialet sortert under hvert av de to caseområdene, slik at vi kunne benytte materialet til å undersøke forskjeller og likheter mellom de to casene.

2.3 Forskningens kvalitet

Innenfor kvalitativ forskning blir ofte reliabilitet (pålitelighet), validitet (gyldighet) og generaliserbarhet benyttet som kriterier for forskningens kvalitet (Tjora, 2017).

Reliabilitet – Pålitelighet

Det første kriteriet for å vurdere forskningens kvalitet er reliabilitet. Reliabilitet innen kvalitativ forskning handler om egenskapene til datamaterialet som anvendes i studien, og hvordan disse er brukt og videreutviklet av forskeren (Thagaard 2018). Dette innebærer hovedsakelig forskerens egne refleksjoner over hvordan datainnsamlingen foregikk, for å bevisstgjøre forskningens eventuelle feil eller mangler. Det er viktig å være kritisk til egen forskning og opplegg for gjennomføringen.

Et poeng i intervjuprosessen er at personen som intervjues ikke påvirkes av det de tror forskeren ønsker å høre (Thagaard, 2018, s.108). I forkant av intervjuene fikk informantene tilsendt et informasjonsskriv og en intervjuguide, slik at informantene fikk oversikt over tematikkene vi ønsket innsikt i. Vi la stor vekt på å unngå ledende spørsmål, slik at informantene fikk muligheten til å reflektere over spørsmålene selvstendig. Likevel har det vært nødvendig å til en viss grad styre samtalene for å få tak i relevant informasjon til studien, noe som kan medføre at informantens refleksjoner kan ha blitt begrenset under intervjuene. I tilfeller der informanten ikke forsto spørsmålet prøvde vi å forklare eller stille det slik at de forstod det, noe som kan ha medført at spørsmålet har blitt mer ledende enn det som var intensjonen.

Datainnsamlingen kan videre tenkes å ha blitt påvirket av varierende varighet på intervjuene og det at intervjuguidene var tilpasset informantens bakgrunn. Ifølge Tjora (2017, s.235) er det inneforstått innenfor fortolkende forskningstradisjon at total nøytralitet ikke kan eksistere. Vi har imidlertid lagt stor vekt på å forsøke å forstå helheten i informantens uttalelser heller enn å henge oss opp i enkelte sitater, for å unngå feiltolkning av utsagn. Ved å benytte lydopptak av informantene har vi videre sikret direkte utsagn og unngått rekonstruering av informantens uttalelser fra eget minne. I tillegg fikk flere av informantene tilsendt sitatsjekk, med muligheten for å endre sitater som ikke opplevdes som representative for deres meninger, eller som ikke fikk fram det som var intensjonen deres å si.

Validitet – Gyldighet

Vurdering av forskningens validitet knytter seg til resultater av forskningen, og at man faktisk undersøker det som ønskes undersøkt. Problemstillingen må ses i sammenheng med de dataene som samles inn og om det samsvarer med prosjektets intensjoner. Validitet styrkes når tolkninger fra forskjellig forskning bekrefter hverandre (Thagaard, 2018). Vi har tatt utgangspunkt i å intervju flere

informanter i forskjellige posisjoner for å fange opp ulike oppfatninger om og perspektiver på temaene. Det at vi intervjuet aktører som var direkte tilknyttet caseområdene tilsier at informantene har en relevans som styrker studiens validitet. Det kan imidlertid påpekes at informantenes tilknytning til caseområdene også kan ha hatt en innvirkning på hvordan de har uttalt seg om tematikkene. Videre vil informantenes ulike grad av tilknytning også kunne påvirke deres ulike perspektiver, slik at en som har sterkere tilknytning til caseområdet i større grad kan være opptatt av å fremheve positive sider og virkninger av det, enn personer med svakere tilknytning. Dette er noe vi har vært bevisst på og tatt høyde for i studien.

Ekstern validitet - Generaliserbarhet

Generaliserbarhet "er en undersøkelses gyldighet utover de tilfeller som har vært utforsket" (Tjora, 2017, s.258). Dette betyr at generaliserbarhet forekommer dersom forskningsresultatene er relevante og overførbare til andre tilfeller. Ettersom vi har foretatt casestudier, er forskningen ikke direkte overførbare til andre caseområder som befinner seg andre steder, og som har andre kvaliteter. Studien undersøker sammenhenger mellom temaene sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap, og hvilke bidrag sosialt entreprenørskap kan føre til i form av de utvalgte bærekraftsaspektene sysselsetting, sosial kapital, sosial samhörighet, stedstilhörighet, livskvalitet og myndiggjöring. Disse aspektene var relevante for våre casestudier, men kan i andre tilfeller være mindre relevant. Som det fremkommer i kapittel 3 bør sosial bærekraft defineres ut ifra lokale forhold, slik at andre steder kan undersökelsen av andre aspekter være mer hensiktsmessig.

De analytiske tolkningene vi har foretatt kan imidlertid gi en generell forståelse av hvilke resultater som generes gjennom sosialt entreprenørskap i inkubatormiljøer. Overordnet kan studien bevisstgjøre hvorvidt inkubatormiljøer for sosialt entreprenørskap kan bidra til å skape inkluderende nabolag og lokalsamfunn. Videre kan sammenhenger mellom temaene sosialt entreprenørskap og sosial bærekraft generaliseres gjennom den teoretiske forståelsen som ligger til grunn for casestudiene.

2.4 Forskningsetikk

Meldeplikt

All behandling av personopplysninger i et forskningsprosjekt skal meldes til Norsk senter for forskningsdata (NSD). I startfasen av forskningsprosjektet, september 2020, sendte vi inn meldeskjema for prosjektet og hvordan vi tenkte å behandle personopplysninger. Den planlagte

håndteringen av personvernopplysninger ble godkjent av NSD den 22. oktober 2020. Aktuelle informanter ble kontaktet etter godkjenning.

Informasjon og samtykke

I forkant av intervjuene mottok informantene et informasjonsskriv, utarbeidet med utgangspunkt i en mal fra NSD, med informasjon om forskningsprosjektet og hva det ville innebære for informantene å delta. Informasjonsskrivet informerte også om deres rettigheter ved deltakelse i prosjektet, og hvor de kunne henvende seg ved eventuelle spørsmål om studien eller om rettighetene. På informasjonsskrivets siste side var en samtykkeerklæring som informantene ble bedt om å signere for å bekrefte at de hadde lest gjennom og aksepterte de vilkårene og rettighetene som var oppført. På grunn av korona og hjemmekontor har flere av informantene hatt utfordringer med å få printet ut og signert skrevet, og har derfor gitt skriftlig samtykke over mail. Informantene ble skriftlig og muntlig informert om prosjektets mål og hvordan intervjuene ville bli benyttet, og har videre blitt tilbudt å få tilsendt sitatsjekk, og komme med tilbakemelding eller eventuelle endringer.

Anonymitet og konfidensialitet

Det ble i forkant av intervjuene søkt om samtykke fra informantene for gjennomføring av intervjuer og etterbehandling av data. Persondata er behandlet i tråd med retningslinjene til Norsk senter for forskningsdata (NSD). Alle informantene er anonymisert i fremstillingen ved at navn og annet som kan bidra til direkte identifisering er utelatt. I informasjonsskrivet oppga vi at navnet på organisasjonen eller bedriften som informanten jobber for, vil benyttes i fremstilling av masteroppgaven. Samtlige informanter samtykket til dette.

Oppbevaring av data

Transkribering og oppbevaring av data ble gjort på dataservert på NMBU. Alt av datamateriale, opptak og personopplysninger vil bli slettet ved prosjektets slutt, 15.mars 2021.

2.5 Oppgavens begrensninger

Det påpekes at oppgaven kan ha blitt begrenset av litteraturen som ble brukt. Vår erfaring er at eksisterende litteratur om sammenhenger mellom temaene sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap i rammene av byutvikling, var begrenset og manglende. Mangel på slik litteratur kan dermed ha begrenset oppgaven. Videre har oppgaven vært begrenset ved at vi ikke fikk muligheten til å benytte observasjon som en metodisk tilnærming grunnet korona-pandemien. Dette kan ha påvirket forskningsresultat fordi vi ikke fikk observert casene, og personlig sett hvilke effekter de hadde på nabolaget, samt brukerne og deltakerne av tilbudet. Hadde caseområdene vært åpne er

sannsynligheten stor for at vi ville foretatt noen samtaler eller intervjuer med deltakere i virksomhetene. Av den grunn kunne vi bare forholde oss til den informasjonen informantene opplyste om og informasjon som var tilgjengelig på nett.

Videre kan det påpekes at sosiale effekter kan være vanskelig å måle, noe som også kan være en begrensende faktor i studien. Flere sosiale aspekter oppleves og vurderes individuelt, og ulike mennesker kan ha ulike oppfatninger av hva som inngår i sosiale verdier og aspekter.

DEL 2

TEORETISK RAMMEVERK & ANALYSEVERKTØY

3. Teoretisk rammeverk

For å kunne diskutere oppgavens forskningsspørsmål er det nødvendig å utdype sentrale begreper. I det følgende vil vi derfor gå nærmere inn på og definere sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap.

3.1 Sosial bærekraft

Sosial bærekraft har fått økende oppmerksomhet de siste tiårene, hvor fokuset blant forskere har vært å diskutere definisjoner, implikasjoner og indikatorer (McKenzie, 2004; Boström, 2012). Likevel har det vært utfordringer med å realisere dette begrepet, noe det ifølge Boström (2012) er to grunner til. Den første er teoretisk og handler om uklarhet i definisjonen og forståelse av begrepet. Den andre gjelder praksisen og handler om at det er uklart hvordan sosiale aspekter skal operasjonaliseres og innlemmes i prosjekter og planlegging (Boström, 2012).

3.1.1 Definerings av sosial bærekraft

Definisjonen og betydningen av sosial bærekraft er utfordrende å identifisere, og dimensjonene og ideene til den er mange. Vi vil i dette kapitlet gjennomgå, analysere og gjøre rede for ulike perspektiver, relevante begrep og aspekter ved sosial bærekraft. Flere definisjoner og aspekter vil bli presentert for å vise bredden av emnet.

Økt fokus på den sosiale dimensjonen av bærekraft har ført til at flere forfattere har utarbeidet ulike tolkninger og definisjoner. Noen forskere utforsker flere ulike definisjoner (Woodcraft, 2012), mens andre problematiserer det å finne én nyttig definisjon (McKenzie, 2004). Sosial bærekraft som et konsept er vanskelig å definere på en enkel måte, da det ikke er en entydig definisjon og begrepet er svært omdiskutert i litteraturen (Dempsey et al., 2011). For å illustrere de ulike måtene sosial bærekraft forstås på, og peke på fellestrekk og forskjeller i denne forståelsen, er et lite antall definisjoner oppført i tabell 1 på neste side.

Tabell 1: Tabellen illustrerer ulike definisjoner av sosial bærekraft. Tolket og oversatt til norsk.

Definisjon	Forfatter
Sosial bærekraft er en livsforbedrende tilstand i lokalsamfunn, og er en prosess innenfor et lokalsamfunn som kan oppnå tilstanden	McKenzie, 2004, s.12
Sosial bærekraft oppstår når formelle og uformelle prosesser, systemer, strukturer og relasjoner aktivt støtter fremtidige generasjoners kapasitet til å skape sunne og livlige samfunn. Sosialt bærekraftige samfunn er rettferdige, mangfoldige, koblede og demokratiske og gir god livskvalitet.	Barron & Gauntlett, 2002
Sosial bærekraft inkluderer å oppnå en god grad av sosial homogenitet, rettferdig inntektsfordeling, sysselsetting som tillater anstendig levebrød og sosiale tjenester	Sachs, 1999 (referert i Vallance et al, 2011, s.343)

Den første definisjonen er utarbeidet av McKenzie (2004) i artikkelen «*Social Sustainability: Towards some definitions*» med den hensikt om å definere bærekraftsbegrepet. I artikkelen problematiserer hun blant annet oppgaven med å finne én brukbar definisjon på sosial bærekraft. Forfatteren mener at begrepet er blitt så bredt med mange innfallsvinkler, slik at det vil være behov for å definere begrepet for hver gang det skal benyttes. Tilsvarende problematiserer Vallance et al (2011, s.364) det ganske rotete konseptuelle feltet og mye usikkerhet knyttet til begrepets mange betydninger og anvendelser. McKenzie (2004, s.12) foreslår å se sosial bærekraft som både en prosess og tilstand, med tilhørende indikatorer. Rettferdighet og tilgang til ressurser og goder fungerer som indikatorer for sosialt bærekraftig tilstand, mens handlinger som implementeres av samfunnet er indikatorer for en sosialt bærekraftig prosess (McKenzie, 2004, s.12). Både McKenzie (2004) og Barron og Gauntlett (2002) presenterer en definisjon som omfatter fremtidig fokus og prosess (tabell 1). Dette handler om å forbedre tilstanden for nåværende og fremtidige generasjoner, samt prosessen for å oppnå dette.

I motsetning til McKenzie (2004), har Barron og Gauntlett (2002) identifisert fem prinsipper for å definere sosial bærekraft, som er rettferdighet, mangfold, sammenkobling, demokrati og god livskvalitet. Sachs (1999, referert i Vallance et al., 2011, s.343) hevder at sosial bærekraft må være forankret i likhet, demokrati og sosial rettferdighet. Det er dermed overlappende aspekter ved begge definisjonene. Det som imidlertid skiller dem er at Sachs (1999, referert i Vallance et al., 2011, s.343) definerer sosial bærekraft som en positiv tilstand eller et mål å oppnå, mens Barron og Gauntlett (2002) definerer det som prosess og forbedring av tilstand. McKenzie (2004) mener derimot at fastsatte aspekter ikke egner seg som en generell ramme, da det kan føre til at noen kritiske aspekter blir ekskludert siden de ikke ble ansett som et kjennetegn i definisjonen.

McKenzie (2004) sin påstand underbygges av Vallance et al (2011, s.364), som hevder at en enkel definisjon ikke er ønskelig fordi dette vil forenkle konseptets kompleksitet. Dette er et anerkjent argument ved definisjonen av sosial bærekraft, der flere forskere påpeker at mangfold av tolkninger og tilnærminger er ønskelig, samt at pluralisme er å foretrekke (Boström, 2012). Videre påpeker McKenzie (2004) det positive med alle spredte definisjoner og indikatorer, og mener at hvis det bare hadde vært en definisjon som passet for alt, ville det vært for generelt til å kunne gi effekt til en bestemt situasjon. Dermed er ikke alle aspekter som definerer sosial bærekraft relevant for alle prosjekter.

Argumentet om kontekstavhengighet av Dempsey et al (2011) er spesielt anerkjent, der forfatterne uttaler at sosial bærekraft er et vidt begrep og noe som hele tiden vil endre seg over tid. Sosial bærekraft er verken absolutt eller konstant, men må betraktes som et dynamisk konsept som vil endre seg over tid (fra år til år / tiår til tiår) på et sted. Likeledes påpeker Lehtonen (2004) at ulike geografiske og tidsmessige skalaer samt situasjonssammenhenger krever egne rammer. McKenzie (2004) hevder at definisjoner av sosial bærekraft har best effekt når de utvikles på mer lokale nivåer. Definisjonen og indikatorer burde med andre ord produseres på lokalt nivå da dette er den mest produktive måten å jobbe med spørsmål om sosial bærekraft (McKenzie 2004, s.16).

3.1.2 Sentrale aspekter

For å undersøke nærmere hva sosial bærekraft innebærer, er det relevant å utforske hvilke aspekter som inngår i definisjoner og forskning av sosial bærekraft. Noen forskere lister opp aspekter av sosial bærekraft istedenfor å gi en spesifikk definisjon. Boström (2012) problematiserer det økende fokuset på å definere sosial bærekraft, og fremhever en rekke sosiale aspekter som ofte inkluderes i empiriske studier og politiske debatter (se tabell 2 på neste side). Han påpeker at sosial bærekraft ofte refererer til både forbedring av forholdene for levende mennesker og fremtidige generasjoner, samt kvaliteten på styringen av utviklingsprosessen. Boström (2012) mener at den sosiale dimensjonen bør inkludere både substansielle og prosessuelle aspekter. Substansielle aspekter refererer til de sosiale målene og det som ønskes oppnådd, mens prosessuelle aspekter handler om hvordan man kan oppnå målene gjennom for eksempel deltakelse og myndiggjøring (se tabell 2). Aspektene overlapper hverandre, og det er heller ikke alltid lett å skille mellom substansielle og prosessuelle aspekter (Boström, 2012).

Tabell 2: Aspekter av sosial bærekraft. Hentet fra «A Missing Pillar? Challenges in theorizing and practicing social sustainability: introduction to the special issue» (Boström, 2012, s.6).

Substantive aspects: What social sustainability goals to achieve?	Procedural aspects: How to achieve sustainable development?
<ul style="list-style-type: none"> • Basic needs such as food, housing, and income and extended needs such as recreation, self-fulfillment • Inter- and intra-generational justice along gender, race, class, and ethnicity dimensions <ul style="list-style-type: none"> • Fair distribution of income • Fair distribution of environmental “bads” and “goods” • Equality of rights, including human rights, land user and tenure rights, and indigenous people’s rights • Access to social infrastructure, mobility, local services, facilities, green areas, and so forth • Employment and other work-related issues, facilitating for local small and medium enterprises • Opportunity for learning and self-development • Community capacity for the development of civil society and social capital • Security (e.g., economic, environmental) • Health effects among workers, consumers, and communities • Social cohesion, inclusion, and interaction • Cultural diversity and traditions • Sense of community attachment, belonging, and identity • Social recognition • Attractive housing and public realm • Quality of life, happiness, and well-being 	<ul style="list-style-type: none"> • Access to information about risks and the sustainability project • Access to participation and decision making in different stages of the process and over time • Proactive stakeholder communication and consultation throughout the process • Empowerment for taking part in the process (e.g., awareness, education, networking, economic compensation) • Participating in the framing of issues, including defining criteria, scope, and subjects of justice • Social monitoring of the policy, planning, and standard-setting process • Accountable governance and management of the policy, planning, and standard-setting process

I motsetning til Boström (2012) som undersøker den sosiale bærekraftsdimensjonen fra et generelt og sosiologisk perspektiv, undersøker Dempsey et al (2011) forholdet mellom urban form og sosial bærekraft. Gjennom en litteraturstudie har de kommet frem til at urban sosial bærekraft inkluderer faktorer og elementer som vises i tabell 3 på neste side.

Tabell 3: Sentrale aspekter for urban sosial bærekraft. Hentet fra «*The Social Dimension of Sustainable Development: Defining Urban Social Sustainability*» (Dempsey et al, 2011, s.3).

Non-physical factors	Predominantly physical factors
<ul style="list-style-type: none"> • Education and training • Social justice: inter- and intra-generational • Participation and local democracy • Health, quality of life and well-being • Social inclusion (and eradication of social exclusion) • Social capital • Community • Safety • Mixed tenure • Fair distribution of income • Social order • Social cohesion • Community cohesion (i.e. cohesion between and among different groups) • Social networks • Social interaction • Sense of community and belonging • Employment • Residential stability (vs turnover) • Active community organizations • Cultural traditions 	<ul style="list-style-type: none"> • Urbanity • Attractive public realm • Decent housing • Local environmental quality and amenity • Accessibility (e.g. to local services and facilities/employment/green space) • Sustainable urban design • Neighbourhood • Walkable neighbourhood: pedestrian friendly

Dempsey et al (2011) presenterer sosial bærekraft som både fysiske og ikke-fysiske faktorer, men fremhever at det er overlapp mellom tolkninger av det sosiale og fysiske miljøet. Tabell 3 illustrerer bredden av relaterte konsepter og antyder nærheten mellom faktorene, og er beskrevet av noen som sosiale aspekter av bærekraftig utvikling og av andre som bærekraftige samfunn (Dempsey et al, 2011). Som det fremgår av tabell 2 og tabell 3, er det flere overlappende aspekter mellom det som er presentert som substansielle aspekter av Boström (2012) og ikke-fysiske faktorer av Dempsey et al (2011). Begreper om sosial bærekraft refererer ofte til aspekter som livskvalitet, sosial rettferdighet, sosial kapital, sosial samhörighet, sosial inkludering, deltakelse, og så videre. Boström (2012) mener at det å oppnå suksess for alle disse aspektene vil være en enorm oppgave. Videre påpeker Colantonio (2010) at urban sosial bærekraft erstatter tradisjonelle temaer som egenkapital, levebrød og fattigdomsreduksjon med mer immaterielle og mindre målbare konsepter som identitet, følelse av sted og lykke. Disse aspektene har nå blitt viktige kriterier for å vurdere sosial bærekraft (Colantonio & Dixon 2011, s.209). Dette har resultert i at begrepet er blitt mer subjektivt, mykt, vagt, mindre vitenskapelig, mer ideologisk og lokalt. Boström (2012) hevder at en konsekvens av dette er at den sosiale dimensjonen settes i ufordelaktig posisjon i forhold til den økonomiske og miljømessige dimensjonen, og at det i mindre grad realiseres.

3.1.3 Utvalgte aspekter

Som vist i dette kapitlet er sosial bærekraft et paraplybegrep uten en klar definisjon og med flere overlappende aspekter. Flere forskere (Lehtonen, 2004; McKenzie, 2004; Dempsey et al, 2011) hevder at sosial bærekraft er kontekstavhengig og må ses i sammenheng med de lokale forholdene. Dette er noe vi tar utgangspunkt i videre i studien. Som nevnt i kapittel 1 står den norske velferdsstaten overfor utfordringer knyttet til blant annet sysselsetting, utenforskap, integrering, og helse (Andersen et al, 2018; Meld. St. 13 (2018-2019)), og vi har derfor valgt ut aspekter som vi mener er relevante for disse utfordringene. Gitt våre forskningsspørsmål, pluss et behov for å sikre at forskningen er fokusert og oppnåelig på tilgjengelig tid, har vi bestemt oss for å fokusere på følgende aspekter av sosial bærekraft: Sysselsetting, sosial kapital, sosial samhörighet, stedstilhörighet, livskvalitet og myndiggjöring.

3.2 Sosialt entreprenörskap

Som en praksis som integrerer ökonomisk og sosial verdi har sosialt entreprenörskap en lang tradisjon og global tilstedevärelse (Mair & Martí, 2006). Selve begrepet og fenomenet sosialt entreprenörskap vokste frem parallelt i USA og i flere land i Europa på 80- og 90-tallet (Eimhjellen & Loga, 2016). Gjennom de siste tiärene har begrepet fått ökt oppmerksomhet innenfor forskning og politikk på et internasjonalt nivå. Sosialt entreprenörskap har mange ulike former og oppstår i mange ulike kontekster - globalt, i land med forskjellige ökonomiske forutsetninger og velferdsmodeller, og lokalt, på steder med ulike levekårsutfordringer (Eimhjellen & Loga, 2016).

Begrepet er komplekst og krever en närmere undersökelse, som fölger i de neste seksjonene. For å få en bedre forståelse av hva som ligger i begrepet presenteres og analyseres noen av de vanligste definisjonene av sosialt entreprenörskap, før en gjennomgang av entreprenörskapsbegrepet, og deretter en kort forklaring av hvordan sosialt entreprenörskap skiller seg fra kommersielt entreprenörskap.

3.2.1 Definerings av sosialt entreprenörskap

Sosialt entreprenörskap kan, i likhet med sosial bærekraft, være vanskelig å definere. Begrepet betyr ulike ting for forskjellige mennesker, og kan defineres både smalt og bredt (Dees, 1998; Austin et al, 2006). Forskningsfeltet stammer fra flere ulike disipliner som entreprenörskap, ökonomi, psykologi, sosiologi og organisasjonsteori, og har vært preget av uklare grenser mot andre forskningsfelt (Mair & Marti, 2006; Volkmann et al, 2012). I tillegg til uklare grenser utad, har forskningen innad i feltet fokusert på definerings av ulike konsepter og begreper. Definisjoner av sosialt entreprenörskap

refererer typisk til prosess eller atferd; definisjoner av sosiale entreprenører fokuserer på initiativtakeren; og definisjoner av sosiale virksomheter refererer til det konkrete resultatet av sosialt entreprenørskap (Mair & Martí, 2006). Disse tre begrepene benyttes videre gjennom hele oppgaven i den betydning som følger av Mair & Martis (2006) forklaring.

Forskningen på sosialt entreprenørskap har altså vokst frem til et omfattende felt der forskerne vektlegger ulike aspekter og utvikler ulike forståelser av begrepet. Det har blitt foreslått flere definisjoner for sosialt entreprenørskap, men det er ikke kommet frem til en felles akseptert, konsekvent definisjon. For å gi et innblikk i sentrale elementer og ulike aspekter ved sosialt entreprenørskap, presenteres det i tabell 4 definisjoner skrevet av forfattere omtalt som feltets fremste tankeledere (Volkman et al, 2012, s.11). I tillegg har vi tatt med en nyere definisjon som er tilpasset en nordisk kontekst.

Tabell 4: Sosialt entreprenørskap definert av anerkjente forfattere i feltet. Tolket og oversatt til norsk.

Definisjon	Forfatter
Sosiale entreprenører spiller rollen som endringsagenter i den sosiale sektoren ved å: - Vedta et oppdrag for å skape og opprettholde sosial verdi (ikke bare privat verdi), - Gjenkjenne og kontinuerlig forfølge nye muligheter til å tjene det oppdraget, - Delta i en prosess med kontinuerlig innovasjon, tilpasning og læring, - Handle dristig uten å være begrenset av ressurser som er i hånden, og - Utvise en økt følelse av ansvarlighet for valgkretsene som tjenes og for resultatene som er skapt.	Dees, 1998, s.4
Sosialt entreprenørskap vil i denne samlingen bli definert som innovative og effektive aktiviteter, som strategisk fokuserer på å løse sosial markedssvikt og skape nye muligheter for å tilføre sosial verdi systemisk, ved å bruke en rekke ressurser og organisasjonsformer for å maksimere sosial innvirkning og få til endring.	Nicholls, 2006, s.23
Vi ser sosialt entreprenørskap bredt, som en prosess som involverer innovativ bruk og kombinasjon av ressurser for å forfølge muligheter for å katalysere sosial endring og/eller imøtekomme sosiale behov.	Mair & Marti, 2006, s.36
Vi definerer sosialt entreprenørskap som det å skape sosial verdi gjennom innovasjon, med en høy grad av deltakerorientering, ofte med deltakelse av det sivile samfunn og ofte med en økonomisk betydning.	Hulgård & Andersen, 2015, s.35

Den første definisjonen i tabellen har blitt omtalt som den mest siterte definisjonen, og er skrevet av Gregory Dees, en pioner innen forskningen på sosialt entreprenørskap (Nicholls, 2006). Definisjonen er hentet fra artikkelen «*The Meaning of Social Entrepreneurship*», der han bygger på tradisjoner fra økonomi- og entreprenørskapsteori (Dees, 1998). Han beskriver sosialt entreprenørskap med utgangspunkt i kommersielt entreprenørskap, og legger stor vekt på karakteristiske

personlighetstrekk ved entreprenører, og deres evne til å se og gripe muligheter. Han peker samtidig på at sosiale og kommersielle entreprenører har ulike målsettinger som gjør at muligheter oppfattes og angripes ulikt: Mens kommersielle entreprenører er opptatt av å skape økonomisk verdi, er sosiale entreprenører opptatt av å skape sosial verdi, og penger er for dem ikke mer enn et middel for å oppnå et mål. Dette standpunktet er det flere forskere som deler (Mair & Marti, 2006; Austin et al, 2006; Lubberink, 2019).

Dees (1998) sin definisjon legger stor vekt på entreprenørens personlige egenskaper. Den er, som han selv påpeker, idealistisk og beskriver den ultimate sosiale entreprenøren. Han konkluderer likevel med at sosiale entreprenører har en særegen atferd, og at de er en sjelden art (Dees, 1998). Forskning på personlige egenskaper var et sentralt tema i den tidlige forskningen på sosialt entreprenørskap. Vektlegging av personlige egenskaper har senere møtt sterk kritikk fra blant annet Paul Light i hans artikkel «*Reshaping Social Entrepreneurship*» (2006). Light (2006) mener at bruken av begrepet sosial entreprenør i for stor grad fokuserer på rollen til den sosiale entreprenøren som et risikovillig individ som skaper sosial endring mot alle odds. Han påpeker at sosialt entreprenørskap i dette perspektivet i større grad handler om mønsterbrytende individer enn om mønsterbrytende endringer (Light, 2006). Han kritiserer særlig vektlegging av personlige egenskaper som motivasjon, optimisme og talent, og hevder at forskning ikke beviser at disse egenskapene er viktige for å få til suksessfulle virksomheter. Light mener man i større grad bør vektlegge menneskers evne til å lære og utvikle ferdigheter, som for eksempel evnen til å håndtere krevende overganger i utviklingen fra oppstartsfasen til en etablert organisasjon. Det kan her være verdt å nevne at Light senere vedgår at enkelte personlighetstrekk kan være fremtredende hos sosiale entreprenører (Light, 2009).

Mens de to første definisjonene retter seg mot initiativtakeren, er de to siste mer opptatt av sosialt entreprenørskap som en prosess eller aktivitet. Nicholls (2006) bruker ordet aktivitet, mens Mair & Marti (2006) bruker ordet prosess, men de to definisjonene har ellers mange likhetstrekk. Begge fokuserer blant annet på innovasjon, muligheter og ressursbruk. Både Nicholls (2006) og Mair & Marti (2006) eksemplifiserer sosialt entreprenørskap i et globalt perspektiv, og i begge artiklene vises det til hvordan sosialt entreprenørskap kan fungere som katalysator for større sosiale endringer. Nicholls (2006) påpeker i sin definisjon at sosiale entreprenører kan bidra til å løse markedssvikt, som i mange tilfeller knyttes til å løse velferdsutfordringer som faller imellom staten og markedet. Han fremhever markedsorientering og nettverksbygging som viktige aspekter av sosialt entreprenørskap, både for innhenting av ressurser og for skalering av tiltakene for best mulig effekt.

Nicholls (2006) påpeker videre at sosialt entreprenørskap kan organiseres i ulike formater, og at dette henger sammen med at sosiale entreprenører opererer på tvers av sektorielle grenser (Nicholls, 2006,

s.12). Mair & Martí (2006) understreker i sin artikkel at sosialt entreprenørskap kan oppstå både innenfor eksisterende organisasjoner og ved opprettelsen av nye, og at det er nettopp det organisatoriske som skiller sosialt entreprenørskap fra andre sosiale bevegelser som er mindre strukturert. De argumenterer for at sosialt entreprenørskap kan ta mange ulike former, avhengig av sosioøkonomiske og kulturelle omstendigheter (Mair & Marti, 2006, s.42). De er opptatt av hvordan forankring på ulike måter kan være en påvirkende faktor på entreprenørskapet, og hevder at sosialt entreprenørskap må undersøkes i lys av den sosiale konteksten og det lokale miljøet.

Til forskjell fra de andre definisjonene, vektlegges det i Hulgård & Andersens (2015) definisjon at sosialt entreprenørskap innebærer deltakelse og sivilsamfunn. De hevder at disse begrepene er viktige i markeringen av at sosialt entreprenørskap ikke bare handler om å nå sosiale mål, men også om "prosessene og relasjonene som skaper de sosiale verdiene" (Hulgård & Andersen, 2015, s.36). Ifølge forskerne er aktører fra sivilsamfunnet fremtredende i de fleste sosiale entreprenørskap, enten gjennom frivillige organisasjoner, eller som engasjerte og ansvarlige borgere som vil gjøre en forskjell (Hulgård & Andersen, 2015, s.36). Hulgård & Andersen vektlegger dessuten at sosialt entreprenørskap ofte har en økonomisk betydning, og mener at sivilsamfunnet deltakelse og den økonomiske verdiskapningen er likestilte elementer (Hulgård & Andersen, 2015).

Gjennom de fire definisjonene er det vist hvordan forfatterne på ulik måte forstår og vektlegger forskjellige aspekter ved sosialt entreprenørskap, og man kan ut ifra dette forstå at sosialt entreprenørskap er et komplekst begrep. Det kan imidlertid pekes på noen elementer som synes å være gjentakende i definisjonene. For det første er de alle opptatt av innovasjon - begrepet brukes eksplisitt i alle definisjonene (Dees, 1998; Nicholls, 2006; Mair & Marti, 2006; Hulgård & Andersen, 2015). Videre er det enighet om at sosialt entreprenørskap kjennetegnes av et sosialt formål. Det brukes ulike begreper, som å skape sosial verdi og å katalysere sosial endring, men begge tar utgangspunkt i å adressere sosiale behov eller problemer. Begrepet sosial verdi kan forstås som verdien som genereres for samfunnet ved å løse sosiale problemer eller møte sosiale behov (Lubberink, 2019). Formålet for det sosiale entreprenørskapets defineres av konteksten, og vil ofte skille seg fra andre tradisjonelle virksomheter og fra andre sosiale tiltak som tar mindre økonomisk risiko. Samtidig som det er enighet om at formålet for sosiale entreprenører er å skape sosial verdi, er det også anerkjent at sosiale entreprenørskap har økonomiske aspekter og i mange tilfeller også kan medføre økonomisk verdiskaping (Nicholls, 2006).

Det er også bred enighet om at sosialt entreprenørskap ikke lar seg definere innenfor én type organisasjonsform. Definisjonene er inkluderende og støtter at sosialt entreprenørskap kan ta ulike juridiske former og befinne seg innenfor, mellom, eller på tvers av alle sektorer. Dette perspektivet

støttes av flere andre forskere (Austin et al, 2006; Eimhjellen & Loga, 2016). Flere forskere hevder dessuten at samarbeid kan styrke sosiale entreprenørers legitimitet, hjelpe dem med tilgang til ressurser og finansiering, og bidra til at de når sine mål (Dufays &, 2014; Austin et al, 2006). Derfor oppstår ofte sosiale entreprenørskap som kollektive organisasjoner i samarbeid mellom flere ulike aktører (Lubberink, 2019; Dufays & Huybrechts, 2014). Både komplementære organisasjoner og potensielle konkurrenter burde anses som aktuelle samarbeidspartnere, ettersom at formålet er å skape sosial verdi - uavhengig av om verdien genereres innenfor eller utenfor organisasjonens grenser (Austin et al, 2006).

3.2.2 Entreprenørskapsbegrepet

Ifølge Martin & Osberg (2007) kan "sosialt entreprenørskap" anses som en modifisering av "entreprenørskap", og det hevdes at en bør ta utgangspunkt i entreprenørskapsbegrepet for å virkelig kunne forstå konseptet sosialt entreprenørskap (Dees, 1998; Martin & Osberg, 2007). Ordet "entreprenør" stammer fra 1700-tallets franske økonomi og betyr noen som "påtar seg" et prosjekt eller en aktivitet. Det ble brukt til å beskrive individer som stimulerte økonomisk utvikling gjennom å finne nye eller bedre måter å gjøre ting på (Dees, 1998).

Den franske økonomen Jean Baptiste Say skrev på 1800-tallet et verk der han beskrev entreprenøren som en som "forskyver økonomiske ressurser fra et område med lavere til et område med høyere produktivitet og større utbytte" og knyttet dermed begrepet til verdiskaping (sitert av Dees, 1998, s.2). På 1900-tallet bygget Joseph A. Schumpeter videre på dette, og utarbeidet en teori der han hevder at vesentlig økonomisk utvikling ikke er mulig uten entreprenører og innovasjon. Schumpeter anså entreprenøren som en endringsagent i økonomien, som gjennom å betjene nye markeder eller skape nye måter å gjøre ting på, driver økonomien videre (Dees, 1998; Martin & Osberg, 2007).

Dees (1998) viser til at det i senere definisjoner legges større vekt på entreprenørens håndtering av ressurser og muligheter: Entreprenører lar seg ikke begrense av øyeblikkets tilgjengelige ressurser, men fokuserer heller på muligheter for å mobilisere flere ressurser (Dees, 1998). Dees bygger videre på Schumpeters definisjon av entreprenøren, og betegner den sosiale entreprenøren som en endringsagent i den sosiale sektoren (Dees, 1998, s.4). Ifølge Martin & Osberg (2007, s.31) antas entreprenører å ha "en eksepsjonell evne til å se og utnytte nye muligheter, engasjementet og drivkraften som kreves for å forfølge dem, og en urokkelig vilje til å bære den iboende risikoen". Disse egenskapene regnes som fundamentale for innovasjonsprosessen og kan forklare hvorfor entreprenører ser muligheter der andre ser en ulempe eller en situasjon som må utholdes (Martin & Osberg, 2007).

3.2.3 Sosialt entreprenørskap vs. kommersielt entreprenørskap

Ettersom at det ikke finnes en klar skillelinje mellom sosialt og kommersielt entreprenørskap, kan det være vanskelig å skille de to fra hverandre. Det som er felles for de fleste definisjoner av sosialt entreprenørskap er at drivkraften bak entreprenørskapet er å skape sosial verdi (Austin et al, 2006, s.2). Men i likhet med sosiale entreprenører kan også kommersielle entreprenørskap ha sosiale aspekter, for eksempel ved å bidra til økt velferd gjennom å skape nye markeder og arbeidsplasser, samt at det kan medføre transformativ sosiale innvirkninger, som i noen tilfeller også kan være en del av motivasjonen bak entreprenørskapet (Austin et al, 2006). Som tidligere nevnt kan også sosiale entreprenører ha økonomiske motiver, i likhet med kommersielle entreprenører. I noen tilfeller kan de dessuten være helt avhengig av økonomisk verdiskaping for å kunne sikre økonomisk levedyktighet og for å kunne opprettholde den sosiale verdiskapingen (Mair & Marti, 2006; Lubberink, 2019). Forskjellen på kommersielt og sosialt entreprenørskap ligger i prioriteringen av sosial verdiskaping versus økonomisk verdiskaping. Den økonomiske verdiskapingen kan være et middel, men det er den sosiale verdiskapingen som er målet for sosiale entreprenører (Dees, 1998; Mair & Marti, 2006).

Som følger av ulike formål vil sosiale og kommersielle entreprenører ofte rette seg mot ulike deler av markedet, og i mange tilfeller kan det som anses som en vanskelig markedssituasjon for kommersielle entreprenører, være en mulighet for sosiale entreprenører (Austin et al, 2006). Kommersielle entreprenører fokuserer som regel på nye produkter eller gjennombrudd (Austin et al, 2006), og retter seg mot et marked der noen betaler for produktet eller tjenesten. De har derfor en grunnleggende forventning om økonomisk fortjeneste til seg selv og/eller eventuelle investorer (Martin & Osberg, 2007). Den sosiale entreprenøren derimot, fokuserer på å betjene grunnleggende, ofte langvarige behov, og retter seg mot en befolkning som mangler økonomiske midler eller politisk innflytelse. Målgruppen har i mindre grad mulighet til å betale for tilbudet, og sosiale entreprenører har derfor ikke forventninger om økonomisk fortjeneste (Martin & Osberg, 2007). Der kommersielle entreprenørers utfordring er å finne et behov, er den sosiale entreprenørens utfordring å finne mulige ressurser til å tjene behovet (Austin et al, 2006).

Ettersom sosiale entreprenører ikke nødvendigvis har økonomisk avkastning, kan det å rekruttere arbeidskraft og andre ressurser være en svært krevende oppgave (Austin et al, 2006). I mange tilfeller må sosiale entreprenører søke finansiell støtte fra andre aktører, noe som kan være utfordrende ettersom at det ofte vil stilles krav til resultater. Mens kommersielle entreprenører kan måle sine resultater gjennom kvantitative faktorer som for eksempel økonomiske regnskap, anses sosio-økonomiske og sosiale resultater vanskeligere, om ikke umulig, å måle (Mair & Marti, 2006). Ettersom det kan være vanskelig å vise til konkrete effekter av det sosiale entreprenørskapet kan det også være

utfordrende å få tak i finansiell støtte. Dette kan videre gjøre at sosiale entreprenører kan være enda mer avhengig av ressurssterke nettverksforbindelser enn det kommersielle entreprenører er (Austin et al, 2006).

3.2.4 Utvalgte aspekter

Som vist er sosialt entreprenørskap et komplekst begrep som omfatter mange ulike aspekter. Gjennom forutgående kapittel kommer det frem at sosialt entreprenørskap utelukkende innebærer innovasjon og et sosialt formål, noe den videre bruken av begrepet også tar utgangspunkt i. Det tas også utgangspunkt i at det sosiale entreprenørskapet kan innebære en form for økonomisk verdiskaping, samt at samarbeid og deltakelse fra sivilsamfunnet kan spille en sentral rolle. Videre kommer det frem at den innovative prosessen ofte baseres på en lokal markedsorientering. Dette forstås som et grunnleggende aspekt for det sosiale entreprenørskapet og tas derfor med videre gjennom studien.

Sosialt entreprenørskap kan referere til både prosess og resultat, men det vil i denne studien hovedsakelig referere til prosessen, ettersom begrepet sosial virksomhet benyttes for å adressere resultatet.

4. Synergier mellom sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap

I kapittel 3 er det vist en grundig gjennomgang av konseptene sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap. Det kan pekes på flere sammenhenger mellom de to begrepene, noe som forsøkes vist gjennom denne delen. Som vist i kapittel 3 så arbeider sosiale entreprenører med et formål om å skape sosial verdi. Vi mener det er flere fellestrekk og overlappende elementer mellom verdiskapingen som sosiale entreprenører skaper og aspekter av sosial bærekraft. Derfor vil de utvalgte sosial bærekraft-aspektene sysselsetting, sosial kapital, sosial samhörighet, stedstilhörighet, livskvalitet og myndiggjöring, i denne studien representere sentrale deler av den verdien som sosiale entreprenører skaper. Det første aspektet, sysselsetting, settes i sammenheng med markedsorientering og samarbeid, ettersom at det i mange tilfeller er en direkte målsetting med og virkning av det sosiale entreprenørskap. Gjennom dette kapitlet besvares forskningsspörsmål 1: *Hvordan kan sosial bærekraft fremmes gjennom sosialt entreprenørskap i teorien?*

4.1 Markedsorientering, samarbeid og sysselsetting

Som vist i kapittel 3 forstås sosial bærekraft ut ifra en stedsforankret kontekst og lokale forhold. Tilsvarende er det anerkjent at sosialt entreprenørskap er kontekstuellet forankret og må forstås i sammenheng med sitt lokalmiljö (Mair & Martí, 2006; Austin et al, 2006; Eimhjellen & Loga, 2016). Ofte er det nettopp her sosiale entreprenører identifiserer lokale sosiale behov og begynner å utvikle løsninger, og i mange tilfeller er entreprenören direkte knyttet til eller har selv erfart problemet den prøver å løse (Austin et al, 2006, s.9; Eimhjellen & Loga, 2016, s.65). Konteksten entreprenørskapet oppstår i består av ulike faktorer som historiske og kulturelle forhold, fysiske omgivelser, lover og regler, politiske føringer, sosiale normer og økonomiske realiteter (Austin et al, 2006; Eimhjellen & Loga, 2016).

Det at sosiale entreprenørskap ofte oppstår i sammenhenger som entreprenören selv har erfaringsbasert kunnskap og praktiske erfaringer fra, antas å kunne medføre raskere identifisering av sosiale behov og høyere grad av tilpassede løsninger (Arbeids- og sosialdepartementet, 2018, s.6). Ved å være bevisst på konteksten det opereres i, kan den sosiale entreprenören enklere orientere seg i markedet og identifisere muligheter, samt at de enklere kan finne gode metoder for å mobilisere både interne og eksterne ressurser, og på den måten generere større sosial verdi (Austin et al, 2006, s.18). I mange tilfeller vil både muligheter, partnere og ressurser kunne finnes innenfor lokalsamfunnets nettverk (Dufays & Huybrechts, 2014, s.219).

Sosiale entreprenørskap oppstår ofte gjennom samarbeid (Dufays & Huybrechts, 2014; Lubberink, 2019). Samarbeid og nettverk kan styrke sosiale entreprenørers legitimitet, hjelpe dem med tilgang til ressurser og finansiering, og bidra til at de når sine mål (Leadbeater, 1997; Dufays & Huybrechts, 2014, s.217). I mange tilfeller kan samarbeid medføre økt verdiskaping. Austin et al (2006, s.18) påpeker at mange sosiale problemer krever flere ressurser enn en enkelt organisasjon evner å mobilisere alene, og at nettverksbygging på tvers av organisatoriske grenser derfor i noen tilfeller kan være helt nødvendig. De ulike aktørene har gjerne ulik bakgrunnskunnskap og operer innenfor ulike institusjonelle logikker, og samles i koalisjoner fordi den nødvendige kunnskapen for sosial verdiskaping gjennom innovasjon er fordelt på flere aktører (Dufays & Huybrechts, 2014, s.220). Ifølge Leadbeater (1997, s.51) vil et større nettverk videre kunne medføre en større diversitet i idéer og innovasjoner.

Ifølge Austin et al (2006) er den samfunnsmessige etterspørselen for sosial verdiskaping enorm, noe som skaper en rekke markedsmuligheter for sosiale entreprenører. Mulighetene består i mange tilfeller av å dekke hull i markedet eller mangler i velferdssystemet, der det er et tilbud som myndighetene ikke makter eller prioriterer å dekke eller der det er misnøye med tilbudet som finnes (Nicholls, 2006, s.14; Eimhjellen & Loga, 2016). Store sosiale institusjoner blir ofte ansett som trege til å reagere, ineffektive og mislykkede, og sosiale entreprenører anses som en kilde til nye, mer effektive og markedsorienterte modeller (Hill et al, 2010, s.11). Ifølge Arbeids- og sosialdepartementet (2018, s.6) kan sosiale entreprenører bidra med nytenkning og sektorovergripende tiltak, som kan gi "løsninger som har vært vanskelig å få til innenfor etablerte forvaltningsstrukturer". Videre påpekes det at "I tillegg til å gi opphav til nye løsninger og tiltak for å løse sosiale problemer, kan løsningene sosiale entreprenører utvikler og tar i bruk, utgjøre et viktig supplement til eksisterende løsninger i offentlig regi" (Arbeids- og sosialdepartementet, 2018, s.6).

Gjennom innovative løsninger kan sosialt entreprenørskap føre til endringer i samfunnets produktivitet og økonomiske forhold, og i marginaliserte gruppers deltakelse og innflytelse i samfunnet. Ofte vil løsningene innebære at målgruppen integreres i organiseringen, for eksempel gjennom nytenkende ansettelsespraksis (Nicholls, 2006). Sosiale entreprenører sikter mot å skape positiv sosial innvirkning både som resultatet av deres arbeidsprosesser, men ofte også som en del av deres prosesser. I mange tilfeller søker de muligheter for å skape sosial innvirkning gjennom hele verdikjeden, for eksempel gjennom sysselsetting og arbeidstrening (Nicholls, 2006, s.19).

Det er anerkjent at innovasjon i mange tilfeller har en økonomisk betydning, også i sosialt entreprenørskap. Entreprenørskapet innebærer en økonomisk betydning for den som påtar seg risiko med å utføre arbeidet, og ikke minst kan det ha betydning for sosialt utsatte mennesker og

målgruppen som innovasjonen er rettet mot (Hulgård & Andersen, 2015). Ifølge Young (2006, s.67) kan sosiale entreprenørers arbeid medføre et vedvarende skifte i de sosiale eller økonomiske forholdene til vanskeligstilte grupper, gjennom å sysselsette økonomisk fattige grupper, eller mennesker som av ulike grunner faller utenfor eller ikke inkluderes i ordinært arbeidsliv. Ifølge Leadbeater (1997) kan sosiale entreprenører skape levedyktige virksomheter og arbeidsplasser som bidrar til å generere verdifull produksjon og redusere arbeidsledighet, noe som videre kan medføre økonomiske gevinster for samfunnet for øvrig, så vel som for de involverte menneskene. Young (2006, s.67) hevder at endringskraften i sosiale entreprenørskap ligger i at de selv kan praktisere og gjennomføre de endringene de ønsker, til forskjell fra rettighetsbaserte tilnærminger som søker å endre politiske og juridiske forhold som ligger i andres kontroll. De kan bidra direkte til sosial endring gjennom å utfordre standardiserte praksiser, strukturer og holdninger (Young, 2006, s.67).

Høy sysselsetting kan ifølge Finansdepartementet bidra til større samlet verdiskaping, jevnere fordeling av goder og lavere fattigdom (Meld. St.13 (2018-2019)). Arbeid omtales som grunnlaget for velferd på både samfunnsnivå og individnivå, og er et av Regjeringens satsingsområder for å motvirke ulikhet og utenforskap. Arbeidsledighet antas å forsterke kompetansegap og utenforskap langs både økonomiske, sosiale og kulturelle skillelinjer (Meld. St.13 (2018-2019), s.18). Lav sysselsetting blant innvandrere trekkes frem som en hovedutfordring i integreringsarbeidet, og kan i mange tilfeller knyttes til lavt utdanningsnivå og svake norsksferdigheter. Det hevdes at det å være i arbeid i seg selv er helsefremmende, og at man gjennom det sosiale fellesskapet og arbeidsoppgavene kan oppleve både mening, mestring og personlig utvikling. "Indirekte genererer arbeidsdeltakelse ressurser som gjør oss i stand til å leve selvstendige og forutsigbare liv" (Meld. St.13 (2018-2019), s.100). Videre har sysselsetting også betydning for generasjonen som kommer etter, da barn med foreldre i arbeid har større sjanse for å selv fullføre videregående, og komme ut i arbeid, enn barn med foreldre utenfor arbeidslivet (Regjeringen & Oslo kommune, 2020).

4.2 Sosial kapital, sosial samhörighet og stedstilhörighet

Sosial kapital

Sosial kapital anses som et sentralt aspekt ved sosial bærekraft og hevdes å spille en viktig rolle for bærekraften av steder og samfunn. Sosial kapital er definert på en rekke forskjellige måter. Tidlige diskusjoner referer til nettverk av sosiale relasjoner preget av normer for tillit og gjensidighet som kan forbedre effektiviteten i et samfunn ved å legge til rette for koordinerte handlinger (Putnam, 2000; Lehtonen, 2004; Cuthill, 2010). Ifølge Mair & Marti (2006) blir sosial kapital bredt beskrevet av forskere som "faktiske og potensielle verdier forankret i relasjoner mellom individer, lokalsamfunn, nettverk

og samfunn". Sosial kapital er ikke implisitt et positivt begrep, da det kan medføre at utenforstående ekskluderes og at individuelle friheter begrenses (Mair & Marti, 2006; Dempsey et al, 2011). Likevel antas det i teorien og politikken at begrepet er positivt og innebærer ønskelige sosiale goder (Dempsey et al, 2011). Cuthill (2010) og Putnam (1993) påpeker at høye nivåer av sosial kapital i et samfunn gir positive sosiale, økonomiske og demokratiske resultater, som bidrar til samfunnets velvære og økonomisk utvikling. I tillegg forbedrer sosial kapital selvtillit, kollektive handlinger og kollektive beslutninger innenfor et lokalsamfunn, og er en kvalitet som kan tilrettelegge for mellommenneskelig samarbeid (Putnam, 1993; Colantonio & Dixon, 2011).

Sosiale entreprenører har ofte som mål å styrke samfunnet de opererer igjennom å bygge opp sosial kapital og skape sterkere tillitsbånd og samarbeid mellom medlemmene i et samfunn (Leadbeater, 1997; Lubberink, 2019). Det er også hevdet at sosiale entreprenører evner å bygge bro mellom flere og forskjellige synspunkter fra interessenter i deres nettverk (Dufays & Huybrechts, 2014). Ifølge Leadbeater (1997) kan nettverk brukes for å bygge sosial kapital. Sosial kapital kan identifiseres på tre forskjellige nivåer, og refereres til som sammenbindende, brobyggende og koblende:

- *Sammenbindende sosial kapital* referer til sterke og tette bånd/nære relasjoner mellom mennesker som kjenner hverandre godt, med en følelse av delt identitet og tilhørighet, eksempelvis familiemedlemmer, nære venner og naboer (Putnam, 2000).

- *Brobyggende sosial kapital* beskriver forbindelser som knytter ulike mennesker og grupper på tvers, og har en funksjon som brobyggende nettverk. Brobygging handler om å skape relasjoner mellom grupper, organisasjoner eller samfunn (Putnam, 2000; Woolcock, 2001).

- *Koblende sosial kapital* beskriver de vertikale båndene som individer har med maktenheter. Linking kan omfatte frivillige organisasjoner, offentlige etater, representanter fra det offentlige og privat sektor (Woolcock, 2001).

Sosial interaksjon, sosiale nettverk og individuell deltakelse er beskrevet som kjerneelementer av sosial kapital (Putnam, 1993; Forrest & Kearns, 2001; Dempsey et al, 2011). Sosial interaksjon og inkludering handler om å arbeide mot kollektive fellesskapsmål, og dette fremmes ved å sikre at enkeltpersoner både har rett og mulighet til å delta i og nyte alle aspekter av samfunnslivet (Colantonio & Dixon, 2011). Nabolaget er en viktig arena der sosiale aktiviteter forekommer, og gjennom sosial interaksjon og sosiale nettverk kan følelse av stedstilknytning øke (Forrest & Kearns, 2001; Dempsey et al, 2011).

Sosial samhørighet og stedstilhørighet

Sosiale entreprenører har som mål å fremme tiltak som kommer samfunnet til gode, og blant de viktigste operasjonsområdene hvor sosiale entreprenører skaper endringer er fornyelse av områder, samt å bygge lokalsamfunn (Nicholls, 2006, s.14). Leadbeater (1997) hevder at sosiale entreprenører kan skape verdier i lokalsamfunnet som ellers ikke ville eksistert, som for eksempel nytt omdømme for et sted. Ved å støtte entreprenørskap og innovasjon fra bottom-up, særlig i urbane byområder, tar en sikte på å styrke sosial samhørighet (Kleinhans (2017) referert i Angelidou & Mora, 2020, s.31). Sosial samhørighet og stedstilhørighet betraktes som aspekter av sosial bærekraft og sosial kapital, fordi stedet der folk bor er en integrert del av folks glede og kan påvirke hvilke livsmuligheter en har (Bramley et al, 2009; Dempsey et al, 2011). Sosial samhørighet og sosial kapital er nært knyttet til hverandre, der begge begrepene referer til lokalsamfunn (Hofstad & Bergsli, 2017, s.59). Overordnet handler det om følelser, individer og grupper assosierer med en bestemt lokalitet, og hvordan mennesker på et sted opplever tilhørighet, felleskap og identitet gjennom samhandling og nettverk. Sosial samhørighet handler dermed like mye om stedstilknytningen folk har til det fysiske miljøet, som tilknytningen beboerne har til menneskene som bor der (Bramley et al, 2009; Dempsey et al, 2011; Hofstad & Bergsli, 2017).

Ifølge Talen (1999, referert i Dempsey et al, 2011) er stedstilknytning definert som en sammensmelting av delt følelsesmessig kontakt gjennom sosial interaksjon med andre, samt en følelse av felleskap og følelser av å ha en rett til å høre til. Hensikten med å opprette sosiale entreprenørskap og sosiale virksomheter er blant annet å skape en følelse av å tilhøre en sosial gruppe som deler en kollektiv identitet (Dufays & Huybrechts, 2014). I følge Bramley et al (2009) er følelse av felleskap høyere i nabolag som muliggjør ansikt til ansikt interaksjon. Dersom folk er stolte over hvor de bor, har de sterkere bånd til samfunnet sitt og det er dermed mer sannsynlig at de ønsker å bo i nabolaget og være involvert i utviklingen (Bramley et al, 2009).

4.3 Livskvalitet og myndiggjøring

Sosiale entreprenører bidrar til forbedring av offentlig velferd, som kan inkludere immaterielle resultater som livskvalitet, velvære og lykke, samt individuell myndiggjøring (Nicholls, 2006). Gjennom sosial innovasjon prøver sosiale entreprenører å oppnå målet om å øke livskvaliteten i samfunnet (Nicholls, 2006). Livskvalitet er et aspekt som er nært knyttet til andre aspekter av sosial bærekraft, og Bramley et al (2009) påpeker at aspekter som sosial kapital og sosial samhørighet påvirker livskvaliteten. Eksempelvis kan sosial kapital styrke samfunnsdeltakelse og myndiggjøring gjennom sosial interaksjon og følelse av felleskap blant alle samfunnsmedlemmer (Dempsey et al, 2011).

Samfunn som fremmer relasjoner, nettverk og normer, samt kollektive handlinger tar sikte på å forbedre og støtte livskvaliteten (Woodcraft, 2012). Livskvalitet knyttes i større grad til individnivå (Hofstad & Bergsli, 2017).

Livskvalitet handler om at samfunnet sikrer at de grunnleggende behovene slik som ly, mat, rent vann og sysselsetting blir oppfylt. I tillegg inkluderer det subjektiv velvære slik som følelse av tilhørighet og selvtillit, og muligheter for personlig og sosial utvikling (Barron & Gauntlet, 2002). Woodcraft (2015) anser sosial bærekraft som en prosess for å skape vellykkede steder som fremmer velvære, ved å forstå hva folk trenger fra stedene de bor og jobber i. Trivsel og livskvalitet handler om at politikk og planlegging må ta hensyn til folks reelle behov og hverdagsopplevelse i det urbane sosiale liv. Samtidig inkluderer det andre faktorer slik som tilgang til jobber, boliger av god kvalitet, trygge og integrerte nabolag, samt muligheten til å delta sosialt og kulturelt (Woodcraft, 2015). Woodcraft (2012, s. 35) påstår videre at det er en sammenheng mellom livskvalitet, velvære og lokale faktorer slik som samfunnsengasjement.

Sosiale entreprenører utvikler nye modeller for aktiv velferd, der brukerne og målgruppen selv oppfordres til å ta mer ansvar i sine egne liv. Mange virksomheter innebærer fornyelse av de involverte menneskenes ferdigheter, slik at de kan bli mer selvhjulpne (Leadbeater, 1997). Ifølge Eimhjellen & Loga (2016) kan sosialt entreprenørskap knyttes til styrking av medborgerskap og demokrati i samfunnet, ved at de i mange tilfeller involverer sivilsamfunnet. Argumentene for involvering av sivilsamfunnet knyttes ifølge Loga (2018) til økonomisk innsparing, og til å styrke demokratisk deltakelse og inkludering. Muligheten mennesker har for demokratisk og sosial deltakelse antas å påvirke deres levekår og livskvalitet, og det er derfor viktig med uformelle kanaler og aktiviteter som muliggjør sosial deltakelse og engasjement i lokalsamfunn (Meld. St. 13 (2018-2019)). Demokratisk og sosial deltakelse er i den sammenheng viktig som en måte å myndiggjøre individer og samtidig påvirke myndighetenes maktutøvelse (Meld. St. 13 (2018-2019)).

DEL 3

CASEBESKRIVELSER

Inkubatormiljøer

Som forklart i kapittel 4 har sosiale entreprenører stort utbytte av samarbeid og nettverksbygging, hvorav dette kan ha stor betydning for deres tilgang på ressurser og i hvilken grad de klarer å nå sine mål. Sosiale entreprenører kan derfor med fordel etablere seg i klynger, i likhet med hva entreprenørmiljøer typisk har gjort (Martin & Osberg, 2007). Som nevnt i innledningen, har det de siste tiårene vært en tydelig fremvekst av inkubatorer, samspillsplattformer og organisasjoner opprettet med formål om å støtte sosiale entreprenører i deres utvikling, og drive feltet videre fremover. Ifølge Eimhjellen & Loga (2016, s.34) er inkubatormiljøer “aktører som investerer i sosiale entreprenører, eller som på andre måter støtter og samler dem, tilbyr kunnskapsoverføring, kontorfellesskap og nettverk”. Slike plattformer skaper samspill mellom frivillig, privat og offentlig sektor, og kan i tillegg være arenaer for samskaping på lokalt nivå, og gi økt deltakelse og inkludering i lokalsamfunn (Eimhjellen & Loga, 2016, s.7). Det antas at inkubatormiljøer har en stor betydning for utviklingen av sosiale entreprenørskap i Norge.

Vi har valgt å se nærmere på de to caseområdene Tøyen Unlimited (TU) og Vollebekk Fabrikker (VF) fordi de begge karakteriseres som nabolagsinkubatorer, og spiller en rolle i tilretteleggingen for sosiale entreprenører. I denne delen vil vi gjøre rede for bakgrunn for de to inkubatorenes etablering, organisasjon og drift, ulike sosiale virksomheter innad i inkubatorene, samt deres fremtidsvisjoner.

5. Tøyen Unlimited

“Tøyen Unlimited er en nabolagsinkubator som støtter lokale innbyggere med innovative løsninger på sosiale utfordringer. Vi støtter de til å etablere sosiale virksomheter med fokus på økonomisk bærekraft og ideelle formål.” (Tøyen Unlimited, udatert).

Nabolagsinkubatoren Tøyen Unlimited (TU) holder til like ved Tøyen Torg i Bydel Gamle Oslo (BGO), og omtaler seg selv som en satsing på stedsbasert sosialt entreprenørskap. Inkubatoren er både en fysisk arbeidsplass, et kunnskapssenter og et læringsfelleskap, med et mål om å samle ressurser og stemmer som ellers ikke ville blitt hørt og sett. Ideen baseres på at utfordringene i et nabolag løses best av det aktuelle nærmiljøets innbyggere. Nabolagsinkubatoren tilbyr derfor støtte til lokale ildsjeler som ønsker å bli sosiale entreprenører og bygge opp nabolaget nedenfra. I satsingen på sine egne løsninger, får de sosiale entreprenørene (Unlimiterne) støtte både gjennom oppstart og i den videre driften av sine virksomheter (Bydel Gamle Oslo (BGO), udatert; Tøyen Unlimited, udatert). TU ble initiert av BGO som en del av Områdeløft Tøyen, men er i dag organisert som en selvstendig organisasjon i partnerskap med bydelen (BGO, udatert).

5.1 Stedets identitet og bakgrunn for etablering

Tøyen ligger i Bydel Gamle Oslo, øst for sentrum i Oslo indre by. I dag omtales Tøyen som en mangfoldig og levende bydel, med et rikt kulturliv og variert tilbud av både offentlige og private tjenester, men slik har det ikke alltid vært. Etter hvert som det ble industrivekst i Oslo ble Tøyen i løpet av 1800-tallet et av Norges tettest befolkede steder, og har historisk vært kjent som et trangbodd arbeiderstrøk (Danielsen, 2007). Gjennom 1900-tallet ble stedet Tøyen bygget opp med høyblokker, T-banestasjon og Tøyensenteret (nå Tøyen Torg), samt tidligere Munchmuseet og Tøyenbadet, der førstnevnte nå er flyttet og sistnevnte revet. Siden 1970-tallet har området i større grad latt seg dominere av kommunale sosialboliger og innvandrerbefolkning (Danielsen, 2007). Ifølge den sosiokulturelle stedsanalysen “Hva nå, Tøyen?” fra 2015, har Tøyen gjennom de siste tiårene vært forbundet med begreper som gatekriminalitet, narkotikaomsetning, rusproblematikk, barnefattigdom og gentrifisering (Brattbakk et al, 2015).

For å illustrere noe av problematikken Tøyen har slitt med vises det til levekårsundersøkelsen utført av DAMVAD i 2015, der hele 52 % av beboerne (mot 5 % i Norge, 7 % i store tettsteder og 22 % i andre områdeløft-områder) svarte at de opplevde problemer med kriminalitet, vold eller hæververk i boområdet (Damvad, 2015, s.43). I tillegg har barnefattigdommen i området vist seg å være 3 ganger så høy som ellers i Norge (Brattbakk et al, 2015). En lav andel unge fullfører videregående skole, og i

Bydel Gamle Oslo står mer enn 30 % av den voksne befolkningen utenfor arbeidslivet (Regjeringen & Oslo kommune, 2020).

Tøyens befolkning har blitt betegnet som polarisert i forhold til levekår og sosioøkonomiske forhold, og området har lenge vært preget av stor utskifting av beboere. Innflytterne har i stor grad vært unge, etniske norske med høy utdanning, mens utflytterne ofte er barnefamilier. I den sosiokulturelle stedsanalysen pekes det på et fragmentert lokalsamfunn, med lite sosial kontakt utover egne grupperinger i form av klasse, kultur/etnisitet og språk. Det fremheves et behov for møteplasser og muligheter for brobygging på tvers av ulike grupper gjennom det offentliges koordinering (Brattbakk et al, 2015). Forfatterne påpeker også verdien av at det finnes rollemodeller for barn og unge i nærmiljøet (Brattbakk et al, 2015).

I flere år var det en politisk kamp om hvorvidt Munchmuseet skulle flyttes til Bjørvika, eller om Tøyen skulle få beholde sitt stolte landemerke. Samtidig ble forholdene på Tøyen hyppig debattert etter hvert som stadig flere lokale initiativer som Tøyenkampanjen og Løft Tøyen ble etablert og tok til orde (Brattbakk et al, 2015). Beboerorganisasjoner jobbet hardt for å få frem at Tøyens utfordringer i stor grad kunne knyttes til ustabile boforhold og fraflytting av barnefamilier. I 2013 ble Munchmuseet vedtatt flyttet til Bjørvika, til lokalbefolkningens misnøye. For å veie opp tapet av museet fikk SV gjennomslag for utviklingsprogrammet Områdeløft Tøyen, med tiltak som har til hensikt å skape et mer attraktivt byområde, en høyere bokvalitet og bedre levekår (Brattbakk et al, 2015). Ordfører og SV-politiker Marianne Borgen spilte en viktig rolle i Tøyenavtalen og uttalte seg slik til NRK i 2017, da hun tenkte tilbake på hvordan ting var på Tøyen før Områdeløftet: *“Folk på Tøyen ble ikke sett eller hørt. Det skjedde ingenting. Derfor var det nødvendig å få til et løft”* (sitert av Eraker et al, 2017).

Hovedpunktene i Tøyenavtalen var omstilling av skolen, gratis aktivitetsskole og opprustning av Tøyen Torg (Brattbakk et al, 2015, s.18). Områdeløftet fikk senere sterk kritikk for å ha brukt unødvendig mye penger på opprustning av uteområder, og for å ikke har bedret levekårene til Tøyenbeboerne. Det ble særlig pekt på manglende inkludering av bydelens svakeste grupper, en fortsatt høy kriminalitet og barnefattigdom, og manglende fokus på grupper som faller utenfor og ikke kommer seg inn i arbeidslivet (Eraker et al, 2017; Nassir, 2017; Linstad, 2018). Områdeløft Tøyen varte i en femårsperiode fra 2014-2018, men det ble i 2020 signert en ny avtale om områdesatsingen i Oslo indre øst, som omfatter både Tøyen og Grønland. I den nye avtalen presenteres tre satsingsområder: utdanning, sysselsetting og nærmiljø. Målsettingen for områdesatsingen er *“at flere beboere blir økonomisk selvstendige og aktivt deltagende i lokalsamfunn og storsamfunn”* (Regjeringen & Oslo kommune, 2020).

5.2 Oppstart av Tøyen Unlimited

TU startet i 2015 som en pilot for metodeutvikling. Informant 4 har vært involvert i TU helt siden oppstarten og forteller at initiativet til TU kom gjennom en oppfordring fra Husbanken til Områdeløft Tøyen, om å ansette informanten til å sette i gang prosjektet. Informanten fikk en stilling i Områdeløft Tøyen, og satt i gang arbeidet. *“Vi måtte vise hva dette kunne bli, det var bare å sette i gang. Learning by doing”* uttaler informant 4. *“Det ble et eksperiment. Vi trenger sosial verdi inn i dette området - hvordan kan det gjøres?”* (informant 4). Prosjektet ble basert på to utenlandske modeller: Co-working nettverket ImpactHub, og Storbritannias største organisasjon til støtte for sosiale entreprenører, UnLtd UK (Tøyen Unlimited, 2019). Informanten var inspirert av hvordan sosiale foretak i andre land ble brukt som verktøy for positiv samfunnsutvikling i utsatte boligområder. Hensikten bak opprettelsen av TU var å gi innbyggerne mulighet til å bruke sin egen kunnskap og ta utgangspunkt i egne ressurser for å finne løsningen på problemer, og å støtte utviklingen av ideene til økonomisk bærekraftige foretak. I prosjektbeskrivelsen for TU (Tøyen Unlimited, 2019) er følgende målsettinger oppført:

- Å bidra til Områdeløft-målene: "Varige forbedringer av tjenester og nærmiljøkvaliteter i områder der behovene er størst, slik at flere beboere i disse områdene blir økonomisk selvstendige og aktivt deltagende i lokalsamfunn og storsamfunn".
- Bygge økosystemet for social enterprise og sosialt entreprenørskap i Norge: Bruke case til å spre kunnskap til andre byer og bygder, og utvikle sosialt entreprenørskap og andre deltagende-, inkluderende - og innovative tilnærminger i Norge.
- Tilby starthjelp: Ildsjeler eller personer med gode ideer skal kunne komme i gang med initiativer som er bærekraftig utover områdeløftperioden, og som kan bidra til langsiktig sosiale- og økonomisk effekter i nærmiljøet.
- Bygge sosial kapital: Bidra til at innbyggere på Tøyen får mulighet til å bygge opp egne løsninger på sosiale utfordringer på en økonomisk bærekraftig måte.
- Samskaping - å være en brobygger mellom offentlig-, privat- og frivillig sektor og enkeltmennesker. (Tøyen Unlimited, 2019)

Pilotprosjektet fikk gratis lokaler i det som den gang var et oppussingsprosjekt, og som senere ble til Aktivitetshuset K1, mot å hjelpe til med oppussingsarbeidet. Aktivitetshuset K1 ble etablert for å dekke bydelens behov for en "offentlig, åpen og trygg møteplass der inkludering og aktiv deltagelse på tvers av alder, kultur og sosialt ståsted står i fokus" (BGO, 2016). Huset eies og drives av BGO, og Tøyen Unlimited har hatt gratis leie siden aktivitetshuset ble etablert. Siden åpningen i 2017 har K1 fungert som en åpen møteplass for Tøyenbeboerne, med over 7000 besøkende i måneden, og huser en rekke

ulike aktiviteter som frivilligsentral, frisklivssentral, fritidsklubb for barn og ungdom, i tillegg til konferanserom og kontorlokaler (Tøyen Unlimited, 2019).

5.3 Organisasjon og drift

I oppstartsfasen ble prosjektet samfinansiert av Oslo kommune og Husbanken. Inspirert av UnLtd UK, ble idéen for TU at man skulle tilby pengestøtte til Unlimiterne for å hjelpe dem med å komme i gang. *“Hva skjer hvis man strør litt penger utover et område, kombinert med et lavterskel arbeidssted? Det var det vi hadde lyst til å teste”* forteller informant 4. Som pilotprosjekt fikk TU frihet til å prøve ut nye metoder, men det var vanskelig å forankre modellen og resultatene i kommunen, noe som gjorde det utfordrende å få finansiering til å støtte de sosiale entreprenørene. Det var samarbeidet med eksterne aktører som ga den ekstra støtten som gjorde det mulig å sette i gang (Tøyen Unlimited, 2019). Stiftelsen Partnership for Change var den første til å bidra med pengestøtte til inkubatoren, et bidrag informant 4 omtaler som avgjørende. *“De hadde en liten rolle, men en veldig viktig rolle. Med en gang man får tak i litt penger er det bare å sette i gang”* uttaler informant 4.

Etter et år som pilotprosjekt ble TU i 2016 skilt ut fra områdeløftet og stiftet som en uavhengig ideell organisasjon. Dette var et strategisk valg for at nabolagsinkubatoren selv skulle kunne søke støtte fra eksterne bidragsytere (Tøyen Unlimited, 2019), i tillegg til et ønske om en langsiktig tilstedeværelse på Tøyen - utover Områdeløftets tidsramme (Brattbakk et al, 2015). *“Jeg vet fortsatt ikke i dag om det var lurt eller ikke, men TU ble en egen forening - uavhengig av offentlig sektor ganske tidlig, slik at den kunne ta imot penger fra eksterne partnere”* uttaler informant 4. Siden har blant andre Gjensidigestiftelsen, Sparebankstiftelsen og Prospera Stiftelsen bidratt til å holde TU gående. Eksterne finansieringspartnere har betalt for pengestøtten til de sosiale entreprenørene, samt møbler og utstyr til inkubatoren. I tillegg har de dekket faglig ekspertise til støtte for både ansatte og Unlimitere gjennom oppstart og utvikling av TU-modellen og de ulike entreprenørskapene (Tøyen Unlimited, 2019). Informant 4 sin stilling ble i et par år dekket av offentlig sektor, og TU var slikt sett et samfinansiert opplegg.

Etter at TU ble organisert som en egen forening, holdt de likevel en tett kobling til Områdeløft Tøyen, både gjennom en partnerskapsavtale, og gjennom samlokalisering i K1 bygget (frem til Områdeløftet flyttet ut for ca et år siden). Partnerskapsavtalen mellom BGO og TU varte fra 2018-2020 og hadde som målsetting å bygge økonomisk og sosial bærekraft i TU, for at inkubatoren skulle kunne fortsette å støtte lokale ideer også etter at partnerskapsavtalen var ferdig. Avtalen innebar at TU årlig fikk finansiell støtte på kr. 225 000 fra Bydel Gamle Oslo, til å bruke på organisasjonsutvikling (BGO, 2020). I tillegg var det tiltenkt en mentor-ordning, som i utgangspunktet var ment å fungere slik at

Unlimiterne skulle få hver sin kontaktperson innenfor det offentlige i bydelen, der både mentoren og Unlimiteren ville kunne fått gjensidig utbytte av samarbeidet og lære av hverandre. Ifølge informant 4 fungerte dette veldig fint de første årene. Informanten forteller om et symbiotisk samskappingsforhold der den offentlige ansatte kunne lære om sosialt entreprenørskap og om utfordringer i nabolaget, og den sosiale entreprenøren kunne lære om hvilke tjenester som tilbys i bydelen. *“Vi hadde lyst til at de skulle bli kjent med hverandre og bygge tillit til hverandre, og forstå at de kunne samskape på tvers av sektorer”* uttaler informanten.

Mentor-ordningen har imidlertid ikke blitt opprettholdt til tross for at det var en del av avtalen. Det er noe uklart hvorfor mentorordningen ikke er opprettholdt, og informant 3 fra TU forteller at de har prøvd over en lenger periode å få det til, men at det fremstår som veldig vanskelig for bydelen å finne ut av. *“Til tross for at de gjerne ønsker det og at det er de som har initiert idéen, så har de kjempevanskelig for å gjennomføre det rent praktisk”* forteller informant 3. Informant 7 forteller at det formelt og praktisk ikke har vært noe særlig mer samarbeid mellom Bydel Gamle Oslo og TU, enn at TU har holdt til på K1 og hatt tett kontakt med andre aktører på K1. *“Man har hatt praktisk daglig omgang og kommunikasjon, men i mindre grad formell samorganisering. Vi har nok på en måte vært mer tilretteleggere enn samskapende partnere”* forteller informant 7. Videre uttaler informanten: *“I den siste versjonen som skulle gjelde for 2020, der skulle vi hatt en mentorordning som vi ikke har fått utviklet. Så kan man jo sikkert diskutere hvorfor det har blitt sånn”* (informant 7).

5.4 Etablering av sosiale entreprenører

Unlimited-modellen beskrives som *“en person- og ressursbasert tilnærming til nabolags- og nærmiljøutvikling ved bruk av sosialt entreprenørskap”*. En sentral målsetting for modellen er at *“det skal være lav terskel for å delta og føle seg velkommen”* (Norge Unlimited, udatert, s.60). Modellen bygger på fire prinsipper, som er *“1) Fokus på person framfor forretningsmodell, 2) Stedsbasert tilnærming, 3) Det sosiale formålet kommer alltid først, og 4) Samspill med det offentlige”* (Norge Unlimited, udatert, s.60). De sosiale entreprenørene etableres med utgangspunkt i de 3 første prinsippene. Det satses på en person, med en stedsbasert tilknytning, som har en idé til hvordan å løse et lokalt sosialt problem eller dekke et lokalt sosialt behov. I praksis skjer det ved at personen søker om støtte i form av en av de tre pakkene Prøv det, Gjør det eller Bygg det, som beskrives på neste side, i tabell 5. Det fjerde prinsippet er i knyttet til mentorordningen som ikke er aktiv på TU idag.

De som får støtte er ifølge TU *“ofte utradisjonelle og ressurssterke mennesker, som brenner for en sak de kjenner gjennom egen livserfaring”* (Tøyen Unlimited, udatert). Informant 3 forteller at

grunnlaget for å kunne søke er at man har en sterk tilknytning til Tøyen, og at dette er noe de er nøye på - men at det samtidig er et skjønsspørsmål. *“Tøyen og Tøyens beboere er de som ligger i kjernen”* (Informant 3). Informant 4 understreker at det også må foreligge et ønske om å bli sosial entreprenør. *“Det er noen som har lyst til å bygge opp kommersielle bedrifter, og det er kjempefint - men det er ikke her”* uttaler informant 4.

Et av kjernekonseptene ved Unlimited-modellen er de tre pakkeløsningene Prøv det, Gjør det og Bygg det (tabell 5), som følger unlimiteren fra idéutvikling til pilotprosjekt, og videre til oppskalering. De forskjellige pakkene inkluderer i ulik grad tilgang til arbeidsfellesskapet i nabolagsinkubatoren, kurs og verksteder, personlig oppfølging, finansiell støtte, og nettverk innenfor både offentlig og privat sektor (Tøyen Unlimited, udatert).

Tabell 5: Tabellen viser de tre pakketilbudene på TU. Hentet fra Nabolagsinkubatoren Tøyen Unlimited skaper sosiale foretak i områdeløft-områder. (Tøyen Unlimited, 2019).

Prøv det	Gjør det	Bygg det
Pakken for deg som har gått rundt med en idé lenge, eller allerede har satt i gang, men ikke som en sosial virksomhet.	For deg som har kommet i gang med virksomheten din, men som vil ha støtte til å skape mer effekt og utvikle en mer robust forretningsmodell som sosial entreprenør.	For deg som er godt i gang med en inspirerende, effektiv og vellykket sosial virksomhet. Økonomisk støtte er nok til å la deg fokusere på bedriften din og se om det kan replikeres til nye områder eller vokse.
<ul style="list-style-type: none"> - 10.000 kr - Støtte fra medlemmer - Tilgang til nye nettverk - Kurs og verksteder - Drop-in kontorplass 	<ul style="list-style-type: none"> - 50.000 kr - Støtte fra medlemmer - Tilgang til nye nettverk - Kurs og verksteder - Drop-in kontorplass - Flexi arbeidsplass - Mentor 	<ul style="list-style-type: none"> - 250.000 kr - Støtte fra medlemmer - Tilgang til nye nettverk - Kurs og verksteder - Drop-in kontorplass

Det grunnleggende ved Unlimited-modellen at Unlimiternes virksomheter skiller seg fra rent kommersielle virksomheter gjennom at de har et sosialt formål (Tøyen Unlimited, 2019). Ifølge informant 4 springer virksomhetene på TU ut fra den ideelle siden og etableres ofte som ideelt AS, stiftelse eller forening. Noen etablerer seg som ordinært AS, men da med profittlås i vedtektene slik at overskuddet alltid går tilbake til det sosiale formålet. *“For å ha forutsigbarhet og tjene inntekt som en ideell organisasjon må du kunne selge dine varer og tjenester, og ikke bare være avhengig av donasjoner eller filantropiske gaver. Det er en business, men den drives på et ideelt verdigrunnlag”* forklarer informant 4.

Virksomheter på Tøyen Unlimited

Informant 3 forteller at det siden oppstart har blitt etablert totalt 50 virksomheter på TU, inkludert flere ungdomsbedrifter. Hovedsakelig er det ment for lokale ildsjeler som ønsker å ta tak i lokale problemer på Tøyen og Grønland, men noen av de etablerte virksomhetene strekker seg også til Sagene, Storo og Bydel Bjerke. Under presenteres et lite utvalg for å gi et innblikk i hva slags virksomheter som etableres på TU.

Håp Kompetanse

Håp Kompetanse ble startet i 2016 av en Tøyenbeboer med sosionom-utdanning og innvandrerbakgrunn. Håp Kompetanse omtaler seg selv som en organisasjon for ungdommer og barnefamilier, med et formål om å sørge for en bedre fremtid for unge, gjennom å knytte sammen skole, barnehage, bydel og NAV, med barnas familie og hjem (Tøyen Unlimited, udatert). Organisasjonen retter seg mot barn av innvandrerfamilier (særlig mot det norsksomaliske miljøet), der barn ofte kan oppleve å stå i konflikt mellom ulike kulturer. Arbeidet innebærer forebygging av kulturkollisjoner og brobygging mellom familier og institusjoner (Tøyen Unlimited, udatert). "Håp Kompetanse tilbyr kurs og kompetansehevende aktiviteter både til offentlige tjenester og foreldre med barn i skolealder, for å øke mellommenneskelig forståelse og eliminere barnas rolle som kulturell oversetter" (Tøyen Unlimited, udatert). Målet er å gi barna en bedre hverdag gjennom å gi innvandrerforeldre ny kunnskap og verktøy til å mestre hverdagen (BGO, udatert). Organisasjonen orienterer seg stadig i markedet, og informant 1 og 4 kan fortelle at Håp Kompetanse var raskt ute med å starte en somalisk informasjonstelefon om korona og smittevern. Telefonlinjen var i en periode bemannet med frivillige helsearbeidere hver dag fra kl. 10 til 20 og skal ha bidratt til å redusere smittetallene i det norsksomaliske miljøet (Rena, 2020).

Ideelt Security

Ideelt startet som Ideelt Security i 2018 (YTE, 2021). Ideelt Security startet som en trivsels- og sikkerhetstjeneste med lokal forankring og relasjonell tilnærming (Tøyen Unlimited, udatert). Entreprenøren hadde selv 15 års erfaring innen vakthold og sikkerhetsarbeid, og et sterkt, flerkulturelt nettverk på Tøyen. Målet var å "redusere opplevelser av utrygghet i nærmiljøet, og forebygge utenforskap, kriminalitet, og rusproblemer gjennom deltakelse i lokalt arbeid som trivselsvakter" (Tøyen Unlimited, udatert). Gjennom å ansette ungdom som trivselsvakter, ønsket de å motivere ungdommen med meningsfylt arbeid, samt sikre at de ble en del av løsningen heller enn av utfordringen. De er opptatt av å ansette lokal ungdom som kan relatere seg til og skape gode relasjoner til beboerne, og mye av rekrutteringen skjer i samarbeid med Jobbsøkerhjelpen som også ligger på Tøyen (Høilund, 2019). Ideelt samarbeider også med Deichmann bibliotek på Tøyen og

Grünerløkka, der de tidligere opplevde ungdomsbråk i åpningstidene (Naustdal, 2020). I forbindelse med korona utviklet Ideelt hente- og leveretjenesten Tøyen Leverer, og bisto med koronaverter til bydelens mobile koronatest-stasjoner (YTE, 2021). Ideelt var en av finalistene i Årets Sosiale Entreprenør 2020 av Ferd (Ferd, 2020).

Kulmis

Kulmis ble etablert i 2016 med formål om å forebygge sosialt utenforskap og helseutfordringer gjennom aktiviteter, sosiale treff og informasjon (Kulmis, udatert). Ifølge informant 7 var entreprenøren bak Kulmis aktiv som frivillig på Tøyen i lang tid før det sosiale entreprenørskapet ble opprettet. Entreprenøren hadde helsefaglig bakgrunn fra Somalia, men sto langt fra arbeidslivet i Norge. Kulmis ble opprettet med bakgrunn i personlige erfaringer om hva innvandrerkvinner i Norge trenger for å ta del i det norske samfunnet og arbeidslivet (BGO, udatert). Forretningssidéen gikk ut på å tilby aktiviteter, systue, leksehjelp og informasjon, finansiert gjennom cateringvirksomhet og sytjenester. "Gjennom cateringvirksomhet og betalende kunder, finansierer vi vårt sosiale formål" (BGO, udatert). Arbeidet er rettet særlig mot somaliske kvinner, som ofte er mye hjemme og ikke nødvendigvis har et veldig stort nettverk. Målet er å skape et miljø med aktiviteter og tilrettelegge for å bygge relasjoner, samtidig som de kan lære hverandre språk og ferdigheter (Kulmis, udatert). Kulmis fungerer også som støttekontakt for syke og eldre og hjelper innvandrere i forbindelse med legebesøk, og i møte med det norske helsesystemet.

Entreprenøren ønsket å skape en plattform for økt kunnskap om psykisk og fysisk helse, med særlig fokus på sosial isolasjon, diabetes og kreft. Informant 4 forteller at Kulmis bidro til at et høyt antall kvinner fra det somaliske miljøet på Tøyen fikk gjennomført sin første underlivsundersøkelser og celleprøve av livmorhalsen. Informanten forteller videre om Kulmis-Forum, en frivillig organisasjon som ble opprettet som en utvidelse av Kulmis, der også familiene til kvinnene i Kulmis var med og diskuterte blant annet det å være mann i Norge, og det å bo i Norge. Grunnleggeren av Kulmis fikk jobb i London og flyttet fra Norge i 2018, men virksomheten drives videre av en annen ressurssterk kvinne med erfaring fra Kulmis og et stort lokalt nettverk (Tøyen Unlimited, udatert). Kulmis er i dag best kjent for sine systuer, der de tilbyr drop-in tjenester, redesign og reparering av klær, og for sine samarbeid med Days Like This og Northern Playground (Hansrud, 2017; Julsen, 2018). Kulmis har også inspirert til etterfølgelse: Hoyoo Power på Storo er opprettet med utgangspunkt i Kulmis-modellen, også av en dame med relevant bakgrunns erfaring. Entreprenøren i Hooyo Power har også arbeidet som sydamme i hjemlandet, men har hatt vanskeligheter med å få jobb i Norge (Tøyen Unlimited, udatert; Julsen, 2018).

Nedenfra

Nedenfra er et Gjør Det-prosjekt som startet opp i 2016, og ble etablert som et ideelt AS i 2017 (Informant 1). Nedenfra omtaler seg selv som “et sosialt foretak som tilbyr tjenester innen medvirkning og byutvikling med fokus på bolig og kultur” (Nedenfra, udatert). Virksomheten ble startet opp med en intensjon om å gjøre byutvikling mer tilgjengelig for folk flest, for både innbyggere og nabolag. Informant 1 forklarer bakgrunnen for Nedenfra: *“Byutvikling er ofte noe folk oppfatter som uhåndterlig uten at man vet helt hva man skal gjøre med det. Mange har en opplevelse av at byutvikling er noe som skjer med nabolaget sitt, mer enn at det er noe man gjør med nabolaget sitt”*. Idéen til Nedenfra kom ut ifra entreprenørens egne erfaringer som beboer på Tøyen, der særlig boligproblematikken hadde vært aktuell i lengre tid. *“Jeg så at bolig var fraværende i debatten rundt områdeløft, noe jeg mente var problematisk da områdeløftet nesten nødvendigvis fører med seg en prisøkning i boligmarkedet ettersom at området blir mer attraktivt”* forteller informant 1. Ifølge informanten steg boligprisene i Bydel Gamle Oslo mest i Oslo (og da sånn sett i hele landet) med over 25 % i 2016. Tallet bekreftes av DNB, der de viser til at boligprisene i Oslo generelt steg med 23,3 %, mens de i Bydel Gamle Oslo steg med 25,6 % (Iversen, 2017).

I 2016 startet Nedenfras prosjekt “Bo på Tøyen - i ti år til” (Nedenfra, udatert), som var et samarbeid med Områdeløft Tøyen. Utgangspunktet for prosjektet var at samtidig som Områdeløft Tøyen ble ansett som et “positivt og nødvendig løft for nabolag og område”, kunne det også kobles til at beboere på Tøyen ble presset bort fra boligmarkedet pga prisvekst. I 2016 ble det gjennom “Bo på Tøyen - i ti år til” holdt intervjuer og verksteder med lokalbefolkningen, samt at Tøyen Boligkonferanse ble startet. Som et resultat av verkstedene og boligkonferansen, ble Tøyen Boligbyggelag (TBBL) startet i 2017. I 2018 ble TBBL stiftet og formelt registrert som det tredje boligbyggelaget i Oslo, og har i dag ca 300 medlemmer (Rognlien, 2019, s.40). TBBLs vedtektsfestede hovedformål er “å skaffe herlige, sikre, bærekraftige og kostnadseffektive boliger til andelseierne gjennom borettslag eller på annen måte, og å forvalte boliger for andelseierne” (Sisert av Rognlien, 2019, s.40). Informant 1 uttrykker at formålet med Nedenfra virkelig kommer til livet gjennom TBBL. *“Det å utvikle egne boliger og bygårder, der utviklingen blir drevet frem og styrt av fremtidige beboere og nabolaget rundt, er jo typiske en måte man kan gjøre byutvikling fremfor å bli utsatt for det”* forklarer informant 1.

Tøyen Boligkonferanse har siden 2016 vært et årlig arrangement på Tøyen, og endret i 2020 karakter til Tøyen Boligfestival. Festivalen hadde et bredt spekter av aktiviteter og foredrag, som nabolagsfest, filmvisning med Kritisk Bynettverk, bokbad i samarbeid med Deichman Tøyen og foredrag og debatter mellom ulike aktører som arkitekter, forskere, og politikere fra både Oslo, Wien, Zurich, Brussel og Barcelona (Observasjon foretatt 13.-15. februar 2020; Tøyen Boligfestival, udatert). Også de tidligere årene har det vært en rekke foredrag av både norske og utenlandske aktører, med særlig fokus på

innbyggerdrevet byutvikling og beboerstyrt boligutvikling (Klem, 2017; Klem, 2018). Boligfestivalen 2020 ble arrangert av Nedenfra i samarbeid med Tøyen Boligbyggelag, og finansiert av Husbanken og Oslo kommune (Tøyen Boligfestival, udatert). Nedenfra har hatt flere oppdrag fra både offentlige og private aktører, og har spilt en sentral rolle i den boligpolitiske debatten i Oslo.

5.5 Fremtidsvisjoner

Ettersom partnerskapsavtalen mellom TU og BGO gikk ut ved årsskiftet 2020/2021 er det uklart hvordan samarbeidet blir fremover. Ifølge informantene skal det skje en omstrukturering i både drift og innhold på Aktivitetshuset K1, fordi driften slik den er nå koster bydelen for mye penger (Informant 3 & 7). *“For at vi skal greie å finansiere huset etter områdeløftet er vi nødt til å ta noen grep. Sannsynligvis vil bydelstjenesten i mye større grad være der på dagtid og betale leie, men trolig i samarbeid med frivilligheten og de aktørene som er der i dag”* forteller informant 7. *“Hva som skjer med TU vet vi ikke enda. Det avhenger blant annet av evalueringen av partnerskapsavtalen”*. Bydelen planlegger å utvikle en bærekraftig forretningsmodell for huset, men prosjektet er forsinket på udefinert tid. Informant 3 uttrykker at det er stor usikkerhet rundt TUs leieforhold i K1-huset. *“Vi har hele tiden fått forlenget leieforhold i K1, også er vi forespeilet en potensiell, forholdsvis lav leie, på 3.500 kr i mnd, men jeg er usikker på hvilke rom og hva slags type tilgang som ville inngå i avtalen”* forteller informant 3.

Opprinnelig var planen å bli nye leietakere i transformasjonsprosjektet som de er involvert i, Plakathuset i Grønlandsleiret (Velle, 2019), men informant 7 forteller at huset ikke er klart før i 2023. Informant 3 er imidlertid innstilt på tanken om å “campe” midlertidig i tomme lokaler om de får muligheten til det, og ser det som en fordel at TU er lettbeinte og fleksible. Informanten er opptatt av at TU må ha tilgang på et fysisk sted der folk kan møtes, og avskriver muligheten for å gå videre som en ren elektronisk tjeneste. *“Det fysiske er helt avgjørende for modellen”* uttaler informant 3. Informanten forteller at de godt kunne tenke seg å få en enda mer sentral beliggenhet på Tøyen Torg, og at de svært gjerne kunne lokalisere seg i nærheten av NAV. Dersom det finnes en løsning slik at TU kan fortsette - enten på K1-huset eller et annet sted, har informantene flere visjoner for TUs arbeid fremover. Informant 4 forteller at de håper på å få en grunnbevilling fra det offentlige.

Uavhengig av hva som skjer med TU, satses det videre på Unlimited-modellen. Informant 4 forteller at Norge Unlimited skal fungere som *“en kunnskapsbase og nettverksorganisasjon. Ved å kalle seg Unlimiters kan de sosiale entreprenørene med en gang kjenne igjen hverandre og de prosessene som ligger til grunn bak det sosiale entreprenørskapet”* (Informant 4). Basert på erfaringer fra TU utarbeidet informant 1 & 4 håndboken “Håndbok for Norge Unlimited: Hvordan starte en

nabolagsinkubator for sosialt entreprenørskap” (Norge Unlimited, Vol.10). Håndboken er skrevet “med håp om at flere vil forstå verdien av å etablere en lokal nabolagsinkubator etter Unlimited-modellen, og bli inspirert til å gjøre det selv” (Norge Unlimited, s.4). Med utgangspunkt i Unlimited-modellen er det foreløpig blitt opprettet fire nabolagsinkubatorer - to i Oslo, originalen på Tøyen og en nykommer på Søndre Nordstrand, samt en på Storhaug i Stavanger og en på Fjell i Drammen (Tøyen Unlimited, udatert; Søndre Unlimited, udatert).

6. Vollebekk Fabrikker

“Vollebekk Fabrikker er et midlertidig sted for utvikling og inkubasjon av løsninger innen gjenbruk, reparasjon og grønn produksjon. Ved å tilby både produksjonslokaler og kontorer til en rimelig leie gjør Vollebekk Fabrikker det mulig for beboere, virksomheter og entreprenører å utvikle, teste og demonstrere sine løsninger” (Vollebekk Fabrikker, udatert).

Vollebekk Fabrikker (VF) betegner seg selv som en nabolagsinkubator, og er en satsing innen sosialt entreprenørskap og sirkulær økonomi, som holder til på Brobekkveien 54 i Bydel Bjerke. Inkubatoren omtaler seg selv som et midlertidig sted for utvikling og inkubasjon av løsninger innen gjenbruk, reparasjon, grønn produksjon og forretningsutvikling. Vollebekk Fabrikker tilbyr produksjonslokaler, verksted og kontorer til rimelig leie for nærmiljøet og ulike sosiale og grønne bedrifter og entreprenører. Fabrikklokalene er i dag en arbeidsplass og et møtested (Urgent Agency, 2020). Prosjektet ble opprettet som et samarbeid mellom fire aktører: Bydel Bjerke, Pådriv, OBOS og Aspelin Ramm.

6.1 Stedets identitet og bakgrunn for etablering

Vollebekk Fabrikker ligger på Vollebekk i Bydel Bjerke nordøst i Oslo. På den ene siden av Vollebekk Fabrikker ligger villaområdet Risløkka, og på den andre siden ligger blokkbebyggelsen Linderud (Urgent Agency, 2020). Bydel Bjerke inngår i Groruddalen som videre er omfattet av Groruddalsatsingen. Delbydelen Linderud er utpekt som et av satsingsområdene, hvorav Vollebekk er et av områdene som inngår i denne delbydelen. Bydel Bjerke er preget av sosioøkonomiske og demografiske utfordringer og fremstilles som en svært delt bydel, med «øst-vest-skiller». Det er store kontraster mellom henholdsvis Sletteløkka, Veitvet og Linderud på den ene siden og Årvoll, Tonsenhagen og Risløkka på den andre. Videre har Linderud utfordringer knyttet til levekår slik som fattigdom, lav sysselsetting og dårlig folkehelse (Bydel Bjerke, udatert).

Ved siden av utfordringene knyttet til levekår, skal området gjennom omfattende utvikling og transformasjon. Vollebekk er et område som inngår i Hovinbyen, som er et av Oslos viktigste utviklingsområder og som står overfor store endringer i årene framover. Vollebekk har i mange år vært et industriområde, men skal utvikles til et område med boliger og varierte kultur- og servicetilbud. Den omfattende utviklingen planlegges i regi av Aspelin Ramm og OBOS (Plan- og bygningsetaten, 2018). Det er planlagt å bygge ca. 1000 boliger av OBOS som skal være ferdigstilt 2025, og Aspelin Ramm skal stå for utviklingen av næringsbygg i området. Vollebekk Fabrikker ble til som et midlertidig prosjekt, som skal vare mens denne utviklingen pågår (Urgent Agency, 2020).

Det er flere grunner til at VF ble opprettet. Selv om de involverte aktørene - Bydel Bjerke, Pådriv, OBOS og Aspelin Ramm - har hatt de samme visjonene for Vollebekk fabrikker, fremkommer det at de hadde ulike motiver for å engasjere seg i prosjektet.

Som nevnt ovenfor er Bydel Bjerke et sosioøkonomisk segregert område. I sør ligger villaområdet Risløkka, og i nord finner man områder med sosiale utfordringer slik som barnefattigdom på blant annet Linderud. I midten ligger industriområdet Vollebekk som er et av byens største byutviklingsprosjekter. Det har vært et ønske for kommunen å minske den økonomiske segregeringen i området, hvorav Vollebekk Fabrikker et ett av tiltakene (Urgent Agency, 2020; informant 6). Informant 6 uttaler følgende: *“Det var viktig for oss at når man skulle utvikle Vollebekk at det skjer på en måte som ikke forsterker det skillet, men som bidrar til å integrere de ulike delene av bydelen i hverandre og skape en helhet”*. Videre fremhever informanten at utgangspunktet for bydelen var å bidra til utviklingen, og komme tidlig inn i dialog med utbyggerne for å bringe inn bydelens ønsker.

OBOS og Aspelin Ramm eier tomter på Vollebekk og skal stå for utviklingen av området. Målsettinger ved Vollebekk fabrikker er for OBOS og Aspelin Ramm bygget på midlertidig aktivisering for å modne Vollebekk som område. Informant 9 påpeker at VF var en mulighet til å skape aktiviteter i området ved å benytte de tomme fabrikklokalene. Informant 8 påpeker at VF var en måte å sette ting i gang for å skape et sted og bygge identitet. Gjennom Vollebekk fabrikker har hensikten vært å *“benytte ledige og ikke-disponerte arealer til temporære aktiviteter”* og *“bidra til å skape virksomhet og aktivitet i de planlagte næringslokalene mot det fremtidige Vollebekk Torg og sentrale gater”* (Plan- og bygningsetaten, 2018, s.54).

Pådriv er en organisasjon og et nettverk som jobber med bærekraftig og helhetlig utvikling i Hovinbyen. Vollebekk Fabrikker var det første fysiske prosjektet Pådriv deltok i, og for organisasjonen har det blant annet handlet om å fremme utvikling og løsninger som er sosialt, økonomisk og miljømessig bærekraftig (Urgent Agency, 2020).

Formålet med etableringen av VF er av den grunn mangesidig og sammensatt. På den ene siden har formålet med prosjektet vært å fremme sirkulær økonomi og sosialt entreprenørskap ved å tilby rimelig leie. På den andre siden har ambisjonen med prosjektet vært å bidra til bærekraftig byutvikling og et sosialt nabolag gjennom å skape identitet, aktivitet i og engasjement for bydelen. Informant 6 forteller at prosjektlederen fra bydelen *“hadde en ide om å skape et aktivt nabolag og teste ut nye modeller for hvordan man kan skape arbeidsinkludering og lokale arbeidsplasser, og for hvordan man kunne bruke de tomme byggene maksimalt”*.

6.2 Oppstart av Vollebekk Fabrikker

Initiativet kan spores helt tilbake til 2014, da Aspelin Ramm tok kontakt med Bydel Bjerke og fortalte dem om de ledige lokalene på Vollebekk og foreslo at de kunne bruke dem (informant 6). Informant 6 fra Bydel Bjerke uttaler følgende: *“Bydelen responderte egentlig ikke ordentlig på det. Vi skulle komme tilbake til det, men det ble ikke noe konkret ut av det”*. Det var imidlertid gjennom URBACT nettverket i 2016 at bydelen i samarbeid med andre aktører som OBOS, Aspelin Ramm, Plan- og bygningsetaten og arkitektfirmaer, begynte å se på potensialet for utviklingen av Vollebekk (Informant 6). Konkret ble ideen om å bruke tomme lokaler diskutert på URBACT-seminaret i 2016, hvor Bydel Bjerke var en av aktørene som deltok. Gjennom Groruddalssatsningen fikk Bydel Bjerke midler, som gjorde at de begynte å se på området Vollebekk som et utviklingsområde (Urgent Agency, 2020).

Tidsgjennomgangen viser at prosessen gikk svært raskt fra konseptskissen ble presentert i oktober i 2017 til at fabrikken ble opprettet 10. mars 2018 (se figur 1 på neste side). I den innledende fasen er det især to aktører som driver frem prosjektet: Bydel Bjerke og Pådriv. I 2017 tok Bydel Bjerke kontakt med Pådriv og fortalte dem om de tomme lokalene på Vollebekk. Deretter utviklet Bydel Bjerke og Pådriv konseptet «Vollebekk Fabrikker», som ble utviklet med utgangspunkt i stedet, miljøet og menneskene. Dette prosjektet ble så presentert for OBOS og Aspelin Ramm, men OBOS var skeptiske til konseptet og den første responsen var lunken. Prosjektet ble så revidert, og både OBOS og Aspelin Ramm ble overbevist. Det at prosjektet ble presentert som midlertidig, med en klar start og slutt, samt at Bydel Bjerke og Pådriv bidro med egne midler, fikk overbevist utbyggerne. Deretter jobbet de fire aktørene bak prosjektet videre med å omsette visjon til handling (Urgent Agency, 2020).

Figur 1: Figuren viser tidslinjen for etableringen av Vollebekk Fabrikker. Hentet fra Urgent Agency, (2020). Erfaringer fra Vollebekk Fabrikker. Evaluering av nabolagsinkubator & anbefalinger for fremtidige byprosjekt. s. 20-21.

Vollebekk Fabrikker ble opprettet som et 2-årig midlertidig prosjekt med følgende målsettinger:

- Utvikle Vollebekk som et aktiv og godt nærmiljø
- Bidra til at utviklingen av Vollebekk-området får en tydelig bærekraftsprofil
- Utvikle løsninger som kan gi nye grønne arbeidsplasser
- Danne nye nettverk for beboere som fremmer samfunnsdeltakelse
- Være et inkluderende møtested

(Urgent Agency, 2020, s.16)

Det som har stått sentralt i prosjektet er å få aktivitet inn i de tomme fabrikklokalene. De ulike aktørene – Bydel Bjerke, Pådriv, OBOS og Aspelin Ramm – var interessert i å benytte de tomme lokalene på Vollebekk fremfor å la de stå tomme fram til riving. De så et potensiale til å skape aktivitet og liv i området, samt modne området for utvikling.

6.3 Organisasjon og drift

VF er organisert som et prosjekt under utbyggingselskapet Brobekkveien 50, et selskap som eies likt av OBOS og Aspelin Ramm. VF er altså ikke et eget selskap eller en forening, men organisert som et prosjekt til et selskap. Prosjektet er imidlertid et samarbeid mellom Bydel Bjerke, Pådriv, OBOS og Aspelin Ramm. Vollebekk Fabrikker holder til i lokaler som er eid av utbyggingselskapet (Urgent Agency, 2020). Flere av aktørene påpeker at dersom prosjektet hadde startet opp i dag ville det vært organisert som et selvstendig selskap eller en forening (Urgent Agency, 2020).

Det er både fordeler og ulemper med organiseringen. Det at prosjektet eies av utbyggingselskapet gjør det vanskelig for OBOS og Aspelin Ramm å overse, og oppfordrer aktørene til å ta stilling til prosjektet. Som følge av dette mister fabrikkledelsen delvis makt og oversikt. I tillegg gjør dagens ordning det slik at det er vanskelig å søke om innovasjonsmidler. Dersom prosjektet hadde vært selvstendig ville det vært enklere for de sosiale og grønne selskapene å søke midler, men som utbyggerelskapet ikke kvalifiserer for (Urgent Agency, 2020).

Vollebekk Fabrikker ledes av fabrikk sjefen, og i administrasjonen jobber også community manager som har ansvaret for å følge opp selskapene på fabrikken. Vollebekk Fabrikker har en egen arbeidsgruppe og styringsgruppe. Styringsgruppen har det formelle ansvaret for at prosjektet oppnår fastsatte mål. Arbeidsgruppen består av minst én representant fra hver av partnerne i prosjektet. Deres arbeidsoppgave er blant annet å bistå fabrikk sjefen i å utvikle prosjektet og koble på ressurser.

I rapporten "Erfaringer fra Vollebekk Fabrikker" (Urgent Agency, 2020) fremkommer det at finansieringsmodellen til Vollebekk Fabrikker belager seg på både direkte tilskudd og indirekte tilskudd, samt (reduerte) leieinntekter fra virksomhetene som leier lokaler på fabrikken. Alle partnerne har bidratt med finansiering på hver sin måte, der Bydel Bjerke har hatt et budsjett mellom 800.000 og 1.000.000 i perioden fra 2018 til 2020. OBOS og Aspelin Ramm, som står bak Brobekkveien 50 AS, har årlig gitt 100.000 hver i direkte kontanttilskudd til Vollebekk Fabrikker. Pådriv har bidratt med 50.000 det første året og gjennom hele prosessen bidratt med innsats i styringsgruppe og arbeidsgruppe.

6.4 Etablering av sosiale entreprenører

Vollebekk Fabrikker åpnet dørene mars 2018, og inngikk leieforhold med rundt 20 ulike aktører. I perioden fra mars 2018 til oktober 2020 har det vært 66 ulike bedrifter som har oppholdt seg i fabrikken. Det har vært stor variasjon av hva slags bedrifter og aktører som har vært lokalisert på VF, herunder kommersielle grønne bedrifter, sosiale entreprenører, nabolagsforeninger, kunstnere og forfattere. Det som har stått sentralt ved rekruttering av bedrifter, er at de skal være sosiale, grønne og økonomisk bæredyktige, det fabrikken omtaler som en trippel bunnlinje (Urgent Agency, 2020, s.17).

Gjenbruk og nærmiljø har vært sentrale temaer, og tanken var at sirkulærøkonomi skulle gi gevinst i form av lønnsomhet, nye arbeidsplasser og et aktivt lokalsamfunn (Plan- og bygningsetaten, 2018). Pådriv fremheves som en sentral aktør i tidligfase ved å mobilisere og rekruttere leietakere og ressurspersoner til fabrikken gjennom sitt nettverk. Informant 5 påpeker også at mye av rekrutteringen skjedde gjennom nettverk, da informanten selv har kontakter i miljøet. Dette bidro til

at det raskt strømmet til med selskaper til Vollebekk Fabrikker. Ledelsen i Vollebekk Fabrikker sin intensjon var å velge en bred sammensetning av ulike typer bedrifter. Innhenting av selskaper og organisasjoner skjedde gjennom prioriteringen av bedrifter med det som omtales som trippel bunnlinje: økonomiske selvstendige selskaper som er sosialt bevisste og har en miljøvennlig horisont. Det økonomiske kravet var ikke like avgjørende for lokale aktører som kom fra bydelen, der det holdt med å være sosial eller miljømessig (Urgent Agency, 2020).

Fabriksjefen ved Vollebekk Fabrikker uttaler følgende: *“Interessen var stor, det gjorde at vi kunne velge ut de beste grønne og sosiale virksomheter, og de som kom fra nabolaget eller hadde et mål om å gjøre noe for Vollebekk. Til å begynne med ønsket vi først og fremst start-ups* (Urgent Agency, 2020, s.24). Flere av de som har etablert seg i Vollebekk Fabrikker er sosiale entreprenører som ønsker å skape arbeid til de som i dag står utenfor arbeidslivet (Plan- og bygningsetaten, 2018).

Det er flere årsaker til at interessen var stor og at brukerne ville etablere seg på VF. Blant de viktigste faktorene var pris og nettverk. Den rimelige leien i forhold til markedsnivå muliggjorde at en rekke bedrifter fikk plass. I tillegg fikk de anledning til å møte andre aktører, bli en del av et nettverk og en plattform som ga synlighet (Urgent Agency, 2020, s.33). Videre har tilgang til produksjonsrom og verksted med rimelig leie vært sentralt og en viktig faktor, fordi det er mangel på den type muligheter i Oslo (Urgent Agency, 2020, s. 47).

Virksomheter på Vollebekk Fabrikker

Under presenteres et lite utvalg for å gi et innblikk i hva slags virksomheter som etableres på VF.

Epleslang

Epleslang omtaler seg selv som “en sosial entreprenør med et konsept som baserer seg på lokale ressurser” (Vollebekk Fabrikker, udatert). Epleslang har siden oppstarten i 2012 produsert og solgt eplemost av håndplukkede epler fra private og kommunale hager i Oslo og Akershus. Forretningsidéen baserer seg på hageeiere med epletrær som ikke blir plukket, der eplene ellers ville råtne bort og ikke kommet til nytte. I stedet for å la eplene råtne, plukkes og presses eplene. Epleslang bygger på 3 grunnleggende verdier: å være miljøvennlige; å ta samfunnsansvar; og å tilby en eplemost av topp kvalitet (Vollebekk Fabrikker, udatert). Gjennom denne virksomheten har de ansatt mennesker med nedsatt funksjonsevne og ungdommer med behov for arbeidserfaring. I de senere årene har arbeidet blitt overført til Jobben Oslo, som er Frelsesarmeens arbeidstreningstilbud for tidligere eller aktive rusmiddelavhengige over 18 år (Hansen & Haram, 2014; Epleslang, udatert). For å fremstille eplemosten samarbeider de blant annet med Dyre Gård. Epleslang vant Årets Sosiale Entreprenør av Ferd i 2013 (Epleslang, udatert).

Hagecrew

Hagecrew ble organisert som en forening i 2016 gjennom en Gjør Det-pakke fra Tøyen Unlimited, men har holdt på helt siden 2013 da de startet i det små på Grønland (Tøyen Unlimited, udatert; Hagecrew, udatert). De har holdt til på Vollebekk Fabrikker siden oktober 2018. Hagecrew jobber for å “spre bærekraftig entusiasme” og å bringe urban dyrking til oppvoksende generasjoner gjennom å bygge, selge og vedlikeholde urbane dyrkekasser laget av gjenbrukte materialer (Vollebekk Fabrikker, udatert). Organisasjonens mål er å øke kunnskap om urban dyrking og mat, og å gi arbeidstrening og skape arbeidsplasser for unge. Det som startet med tilbud om sommerjobber for unge i nærmiljøet som trengte jobb, har etter hvert utviklet seg til å bli en virksomhet som engasjerer rundt 1500 barn og unge gjennom deltidsjobber og dyrkeaktiviteter året rundt (Hagecrew, udatert). Modellen er bygget opp rundt ungdom, og er basert på at ungdom lærer videre til ungdom (Vollebekk Fabrikker, udatert). De startet på Grønland og Tøyen, men har i takt med økt etterspørsel oppskalert virksomheten til flere bydeler som Grünerløkka, St. Hanshaugen og Bjerke. De har blitt nominert til Oslo kommunes Miljøpris 2020 og Årets Sosiale Entreprenør 2019 av Ferd (Hagecrew, udatert).

Mora di

Mora di er en sosial virksomhet som tidligere holdt til på Vollebekk Fabrikker, men som nå har flyttet til Årvollveien, et lite stykke unna. omtaler seg selv som “samfunnsnyttig, miljøvennlig og en tilrettelegger for bruk av sykkel” (Vollebekk Fabrikker, udatert). De sysselsetter mennesker som av ulike grunner står utenfor det ordinære arbeidslivet, gjennom å tilby dem arbeid som sykkelmekanikere. For å rekruttere mekanikere samarbeider de blant annet med Røde Kors og OsloKollega (Mora di, udatert). Med sine mobile sykkelverksted besøker de bedrifter og fikser syklene til de ansatte mens de er på jobb (Vollebekk Fabrikker, udatert). Flere store bedrifter, som blant annet Visma, COWI og Orkla, benytter seg av Mora di sine tjenester. Virksomheten har i tillegg etablert et lokalt sykkelverksted der folk i nærmiljøet kan komme og reparere sine egne sykler, samt at de i samarbeid med bydel Bjerke holder mekkkurs for ungdom, der de lærer bort nyttig kunnskap og fremmer gjenbruksverdier (Mora di, udatert). Mora di er registrert som et ideelt AS, og var nominert til Årets Sosiale Entreprenør i 2019 (Ferd, 2019).

Nabo Design

Nabo Design ble startet opp i 2017 av Nabo Oslo (nå Nabo Norge) i samarbeid med NAV i Bydel Bjerke, som et prosjekt for å sysselsette kvinner i Groruddalen (Nabo Norge, udatert). På den tiden hadde entreprenøren bak Nabo Norge allerede etablert en annen virksomhet kalt Norsk for Mødre, som fremdeles i dag tilbyr norskopplæring for kvinner med barn. Informant 2 forteller om hvordan kvinner ofte faller ut i norskopplæringen, fordi norskurs ofte koster penger. Ettersom familiens inntekt ofte

er begrenset prioriteres det ikke å bruke penger på norskkurs til både mor og far, og kvinnene blir i flere tilfeller hjemme og lærte seg ikke norsk. I dag går både Nabo Design og Norsk for Mødre inn under virksomheten Nabo Norge (Nabo Norge, udatert).

Nabo Design driver med gjenbruk av gamle tekstiler ved produksjon av klær, leker og produkter for barn og mødre. Driften fokuserer på håndarbeid, språk og helse, og har en målsetting om å styrke deltakernes tro på egne ressurser og kunnskaper, samt å gi dem en opplevelse av mestring og mening (Vollebekk Fabrikker, udatert). Metoden deres baserer seg på at deltakerne tar med egne erfaringer og kompetanse, og at de gjennom samarbeid på tvers av kulturer styrker tilliten til både seg selv og samfunnet. Informant 2 forteller at de jobber mot utenforskap, med en målsetting om å bidra til deltakernes selvstendighet og sosiale nettverk. De retter seg særlig mot kvinner med barn, som ifølge informanten, ofte faller utenfor de tilbudene som finnes, og som NAV trengte særlig hjelp med å aktivisere. Informant 2 forteller at deltakerne rekrutteres gjennom NAV, og at de typisk er langtidsmottakere av sosialhjelp eller står i fare for å bli det. *“Dette er et arbeidstreningstilbud for damer som er ressurssterke, men som ellers ikke har et tilbud”* uttaler informant 2. Informanten forteller videre at det i utvidelsen av Nabo Norge rekrutteres fra deltakerbasen, og at det til nå er 5 deltidsansatte med lønn.

Informant 2 forteller at ideen til Nabo Norge startet på inkubatoren SoCentral, som var helt avgjørende. Deretter startet de opp på Veitvet, et år før Vollebekk Fabrikker åpnet. Siden åpningen av VF har de holdt til der, og har i dag både butikklokale og produksjonslokale på fabrikken. Informanten beskriver videre forskjeller mellom SoCentral og VF, der SoCentral i større grad har kurs og samlinger, mens VF beskrives mer som en fasilitator. Informanten understreker at tilbudet om å flytte til produksjonslokaler på 120 kvm i VF ble positivt mottatt. *“Vi opplevde et veldig stort løft for prosjektet ved å komme til et slikt lokale”* uttaler informant 2. Det beskrives videre positive opplevelser ved å dele lokaler sammen med andre sosiale entreprenører, og at dette har bidratt til delingskultur og økt tilgang til utstyr og materialer (informant 2). Gjennom å være etablert på VF har Nabo Design fått til et internt samarbeid med organisasjonen RELOVE (som også holder til på VF), slik at alle Nabo Designs deltakere også inviteres til deres familieverksteder (Nabo Norge, udatert).

6.5 Fremtidsvisjoner

Prosjektet Vollebekk Fabrikker ble opprettet som midlertidig og var planlagt å vare i to år, men har i flere omganger blitt forlenget, og er nå planlagt å vare ut 2021. Deretter vil bygget rives og det vil bli oppført et nytt bygg. Det jobbes med å videreføre VF, og det er usikkert om det skal tilrettelegges for lignende lokaler i utviklingen av Vollebekk (Urgent Agency, 2020). Informant 6 uttaler følgende *“vi har*

nå diskusjoner i styringsgruppen om VF skal videreføres, hvordan det skal videreføres, og i hvilken form. Så dette året kommer til å bli ganske avgjørende for å se om hva som blir igjen på Vollebekk av Vollebekk Fabrikker". Videre er det diskusjon om hvorvidt entreprenørene i fabrikken kan integreres i de nye næringslokalene, men det er ikke avgjort enda (informant 6 og 9). Det er imidlertid lite trolig at organisasjonen kan fortsette å fungere som inkubator i området og tilby rimelig leie. Det er de overordnede ideene som prosjektet er bygget på som antageligvis vil fortsette (Urgent Agency, 2020). Det er utarbeidet en evalueringsrapport med formål om å lære fra modellen, slik at man kan få til etablering av lignende strukturer andre steder.

DEL 4

ANALYSE & DISKUSJON

7. Operasjonalisering av sosial bærekraft gjennom sosialt entreprenørskap i inkubatormiljøer

I denne delen besvares forskningsspørsmål 2: *Hvordan fremmes sosial bærekraft i praksis gjennom inkubatormiljøer for sosialt entreprenørskap?* Forskningsspørsmålet besvares gjennom analyse og diskusjon av funn fra case og intervjuer, og bygger på aspektene som er skrevet om i kapittel 4. Dette kapitlet går nærmere inn på hvordan sosiale entreprenører arbeider og hvilke effekter og verdier de skaper, da henholdsvis i form av sysselsetting, sosial kapital, sosial samhørighet, stedstilhørighet, livskvalitet og myndiggjøring.

Gjennom innovativ markedsorientering har de sosiale entreprenørene identifisert lokale sosiale problemer eller utfordringer, og utviklet løsninger for disse. I flere tilfeller bidrar disse løsningene til sysselsetting, kompetanseheving og arbeidstrening. Gjennom inkubatormiljøene og de sosiale virksomhetene får deltakere fra nærmiljøet tilgang på arbeid, aktiviteter, nettverk, og sosial kapital, som videre kan bidra til å sikre livskvalitet for de enkelte deltakerne. Sosial kapital forekommer som sammenbindende, brobyggende og koblende nettverk og relasjoner, men til tross for at de skilles i teorien, er det en mer glidende overgang mellom dem i virkeligheten. Hovedpoenget i denne studien er ikke å skille mellom dem, men heller å undersøke hvordan nabolagsinkubatorene og de sosiale entreprenørene bidrar til det. Livskvalitet er et begrep som er nært knyttet til andre aspekter av sosial bærekraft, og som i vår oppgave sees i sammenheng med sysselsetting, sosial kapital, sosial samhørighet og stedstilhørighet. Disse aspektene er helt sentrale for de livsmulighetene et nærmiljø gir for sine innbyggere (Hofstad og Bergsli, 2017).

7.1 Tøyen Unlimited

7.1.1 Markedsorientering, samarbeid og sysselsetting

Nabolagsinkubatoren Tøyen Unlimited er i seg selv basert på markedsorientering og innovativ prosess. TU ble opprettet gjennom Områdeløft Tøyen, rettet mot de mange ulike utfordringene i Tøyens lokalsamfunn, som høy andel gatekriminalitet og arbeidsløshet, ustabile boforhold, et fragmentert lokalsamfunn, samt manglende møteplasser og muligheter for mellommenneskelig brobygging (Brattbakk et al, 2015). Som påpekt i kapittel 4 kan sosiale behov og problemer medføre en rekke markedsmuligheter for sosiale entreprenører (Austin et al, 2006), og etter vår forståelse er det tydelig at den lokale konteksten i dette tilfellet har spilt en stor rolle for etableringen av nabolagsinkubatoren. Den lokale forankringen til både inkubatoren og de sosiale entreprenørene synes å være helt

grunnleggende på Tøyen Unlimited. Unlimiterne består i stor grad av lokalbefolkning fra Tøyen eller mennesker med sterk tilknytning til Tøyen, som har idéer og løsninger på lokale utfordringer basert på deres egne erfaringer. Stedsforankringen til TU påpekes også av flere av informantene:

"Det er en spesifikk tilnærming der unlimiterne ser områdespesifikke utfordringer og svarer på akkurat de utfordringene. Det er ikke noen som kommer utenfra og inn og tilbyr et eller annet som de tenkte kunne være relevant - det er noen som jobber innenfra og ut basert på at de har identifisert et behov. Det er radikalt annerledes" - (Informant 3)

"Hovedvekten av aktiviteten på Tøyen unlimited er tett sammenvevd med forholdene på Tøyen og med det som skjer lokalt, og kan ikke nødvendigvis bare flyttes et annet sted" - (Informant 1)

"Vi ser folk som er godt forankret i sine egne erfaringer og stoler på at de kan finne gode løsninger" - (Informant 4)

"Det vi tenkte var at inkubatoren og inkubatormiljøet skulle være et lavterskel tilbud for folk i nabolaget til å komme inn og finne støtten til å jobbe ut idéer som løste lokale sosiale utfordringer. Altså at man går ut ifra at innenfor et område, så finnes det beboere med behov - men de har også ressurser og ønsker å bruke de ressursene, det at de som står i problemene ofte kan være de beste til å løse de. Det var på en måte visjonen og intensjonen med det" - (Informant 7)

I samsvar med sosial bærekrafts- og sosial entreprenørskapsteori (Mair & Marti, 2006; Dempsey et al, 2011; Dufays & Huybrechts, 2014), påpeker informantene at de sosiale behovene og de løsningene som iverksettes direkte kan knyttes til lokal kontekst og de forholdene som finnes på stedet, samt at ressursene for å løse utfordringene ofte finnes i lokalsamfunnet. Som vist i kapittel 5.4 har flere av virksomhetene fra TU bakgrunn i entreprenørens egne erfaringer, noe som ifølge Arbeids- og sosialdepartementet (2018) kan være en fordel. Erfaringsbasert kunnskap og praktiske erfaringer kan medføre raskere identifisering av sosiale behov og høyere grad av tilpassede løsninger (Arbeids- og sosialdepartementet, 2018).

Ifølge informant 4 er det mennesket som er midtpunktet for satsingen. *"Modellen satser på mennesker og ikke idéen. Hos andre så pitcher entreprenøren idéen, og så kommer det en investor og støtter den. Men hos oss ser vi mennesket - en ildsjel som kan bli en entreprenør, og velger at vi ønsker å satse på deg"*, forteller informanten. Dette kan knyttes til forskning der den sosiale entreprenørens personlige egenskaper vektlegges, som for eksempel i Dees' (1998) beskrivelse av den sosiale entreprenøren som en endringsagent i den sosiale sektoren. Det antas i entreprenørskapsteorien at

sosiale entreprenører har en “eksepsjonell evne til å se og utnytte muligheter, engasjementet og drivkraften som kreves for å forfølge dem, og en urokkelig vilje til å bære den iboende risikoen” (Martin & Osberg, 2007, s.31).

Videre forteller informant 3 at det er et jevnt sig av ildsjeler som kommer innom, og at det er blitt opprettet totalt 50 virksomheter på TU. Dette oppfatter informanten som *“et signal på at flere og flere i nabolaget vet at det finnes et sted der vi er interessert i idéene deres - noe som indikerer at de vet at idéene deres betyr noe, og at det finnes et sted der de blir tatt imot”* (informant 3). Informanten mener at TU har medført en større bevissthet rundt sosialt entreprenørskap, og det faktum at man kan ta steget videre fra å være en ildsjel til å starte sin egen virksomhet og skape sin egen arbeidsplass, samtidig som man kan nå ut til flere andre med arbeidet sitt. Informant 7 knytter den sosiale entreprenørens motivasjon for å lykkes til eierskapet over egen idé. *“Det er ikke bydelen eller andre som definerer hva man skal jobbe med. Som sosial entreprenør så er det du selv som eier idéen, noe som naturligvis medfører at man får mer drivkraft og motivasjon til å jobbe hardt for å få det til å gå rundt”* (informant 7). Dette mener vi er et godt poeng, som også kan brukes til å argumentere nettopp for viktigheten av slike inkubatorer og det å gi mennesker muligheten til å satse på og jobbe for egne idéer.

Formålet med nabolagsinkubatoren er som nevnt å gi folk i nabolaget mulighet til å selv ta fatt på lokale utfordringer og å støtte dem i utviklingen av løsninger i form av sosiale virksomheter. Dette betyr imidlertid ikke at nødvendigvis alle lykkes i utviklingen av sine idéer og virksomheter. TU satser på nye idéer og nyetablerte virksomheter, noe som naturligvis innebærer en risiko for at ikke alle satsingene lykkes. Det at man får støtte i form av en pakkeløsning er ikke en garanti for at man lykkes i å ta virksomheten videre og skape en levedyktig forretningsmodell. Informant 3 påpeker dette med uttalelsen *“Den minste pakken på kr 10.000 er i aller høyeste grad risikokapital. Du kan ikke forvente at alle som får den pakken skal lykkes - det er nesten ikke meningen en gang”*. Informantene understreker og utdyper at man likevel kan ha mye å lære av forsøket, en oppfatning flere av informantene deler:

“Tanken bak det er jo at idet man prøver og tester, så lærer man masse. Alle de gevinstene som de som lykkes får, de får man jo også selv om man kanskje ikke lykkes på slutten. Nettverkene knytter du uansett. Du får jo også med deg noe kunnskap om hvorfor det ikke gikk, som kan være verdifullt senere eller i en annen setting” - (informant 3)

“Det har en egenverdi å ha et sånt sted, et lokalt laboratorium hvor man kan komme med idéer og prøve de ut. Og selv om det ikke skulle bli noe mer utav de idéene, så har det en

egenverdi å ha denne muligheten. Selv om man ikke lykkes med idéen, så får man kanskje andre ting ut av det” - (informant 1)

“Hos oss sier vi at 10 av 10 lykkes. De som har prøvd noe har ofte noe nytt på CVen sin, de har funnet et nytt nettverk og fått nye erfaringer” - (informant 4)

Informantene gir uttrykk for at det ikke nødvendigvis er det å lykkes med virksomheten som er målet med TU, og vektlegger i stedet læring og tilegning av kunnskap, ferdigheter og nettverk. Dette kan knyttes til Lights (2006) påstander om at det kan være vel så viktig å støtte opp under sosiale entreprenørers evne til å lære og utvikle ferdigheter, som det er å løfte frem suksessfulle sosiale virksomheter. Selv om en virksomhet ikke lykkes i den grad at den overlever i flere år eller oppskaleres, kan den medføre en innvirkning på både entreprenøren og samfunnet rundt. Det er uansett klart at gjennom å jobbe for løsninger på lokale utfordringer viser man både for seg selv og andre i nærmiljøet at lokalsamfunnet betyr noe og er verdt å kjempe for. Det kan imidlertid vises til flere eksempler på vellykkede virksomheter fra TU, som presentert under.

Nicholls (2006) påpeker at sosiale entreprenører kan bidra til å løse velferdsutfordringer som faller imellom staten og markedet, og dekke behov som mangler eller ikke er tilfredsstillende. Flere av organisasjonene fra TU er gode eksempler på dette, men vi ønsker særlig å trekke frem Håp Kompetanse, som ble introdusert i del 5.4. Organisasjonen retter seg mot familier av innvandrerbakgrunn som kan ha vanskelig for å finne seg til rette i det norske systemet, og der barna i mange tilfeller har måttet opptre som en kulturell brobygger mellom familie og skole. Bakgrunnen for initiativet var basert på entreprenørens erfaringer fra eget miljø, der mangel på kunnskap om den andre part medførte misforståelser og vanskeliggjorde samarbeid mellom familier og skoler (BGO, udatert). Organisasjonens arbeid utspiller seg på tvers av og mellom sektorer, og dekker et velferdsbehov som det ikke fantes et tilbud for tidligere. Arbeidet er et klart eksempel på Arbeids- og sosialdepartementets (2018) påstand om at sosiale entreprenører kan bidra med “løsninger som har vært vanskelig å få til innenfor etablerte forvaltningsstrukturer”.

Håp Kompetanse er også et godt eksempel på Dufays & Huybrechts (2014) påstand om at man i lokalsamfunnets nettverk kan finne både muligheter, partnere og ressurser. Som beskrevet i kapittel 5.4 står organisasjonen også bak opprettelsen av en somalisk-språklig informasjonstelefon med informasjon om korona-pandemien og smittevern, som har bidratt til å redusere smittetall i det norsksomaliske miljøet (Rena, 2020). Informant 4 uttaler at “Korona har vært et veldig godt eksempel på at de sosiale virksomhetene raskt finner sammen og hjelper hverandre. Det offentlige kommer inn i bildet mye senere, mens de sosiale entreprenørene for lenge siden har satt opp telefonlinjer på flere språk og gått videre”. Informasjonstelefonen er et klart tegn på at organisasjonen kombinerer

markedsorientering og innovasjon for å dekke hull i markedet, og på at lokal sosial innovasjon kan bidra til mer et mer robust lokalsamfunn (Hofstad & Bergsli, 2017).

I likhet med Håp Kompetanse ble også den sosiale virksomheten Kulmis opprettet med utgangspunkt i entreprenørens egne erfaringer. Entreprenøren bak Kulmis sto selv utenfor arbeidsmarkedet i Norge, men satt på kunnskap og personlige erfaringer som la grunnlag for å etablere sin egen virksomhet og skape sin egen arbeidsplass. Entreprenøren så at det var utfordringer i koblingen mellom norsksomaliske kvinner og det norske helsesystemet, og valgte å angripe problemet på en ny måte, innenfra. Gjennom en forretningsmodell som tar utgangspunkt i å tilby tjenester som catering og syarbeid, tjener Kulmis inn penger til det sosiale formålet, som er å skape et miljø med aktiviteter og helseformidling for norsksomaliske kvinner. Dette er både økonomisk og sosialt bærekraftig.

Kulmis har sysselsatt flere av sine medlemmer gjennom oppdrag for blant annet Days Like This og Northern Playground (Hansrud, 2017; Julsen, 2018). Ifølge Finansdepartementet (Meld. St. 13 (2018-2019)) kan sysselsetting motvirke utenforskap langs både økonomiske, sosiale og kulturelle skillelinjer, noe som tilsier at sysselsettingen av Kulmis sine deltakere kan innebære flere positive ringvirkninger. Sysselsettingen har også positive effekter for samarbeidspartnerne, noe som påpekes i Northern Playgrounds uttalelse til Harvest Magazine: *“La meg understreke at dette ikke er et “bistandsprosjekt”! Disse kvinnene hjelper oss vel så mye som vi hjelper dem”* (Sitert av Julsen, 2018). Kulmis medvirker til at Northern Playground kan produsere lokalt, og bidrar dermed til at Northern Playground kan leve opp til formålet sitt om å være en klima- og miljøvennlig aktør. Entreprenøren bak Northern Playground fortsetter med uttalelsen *“Dette er ikke bistand, det er business. Sammen skal vi vise at det er fullt mulig å flytte produksjon tilbake til Norge og Oslo sentrum, og samtidig gjøre en forskjell i eget lokalsamfunn”* (Sitert av Julsen, 2018). Disse uttalelsene vitner om at Kulmis tilbyr tjenester som andre aktører finner nyttig og attraktiv, og at virksomheten kan ha verdi for lokalsamfunnet også utover sine egne medlemmer.

Ideelt er et godt eksempel på en virksomhet som ble startet med bakgrunn i kontekst og lokale forhold. På Tøyen er det identifisert problemer med bråkete ungdom, et høyt antall unge som faller fra videregående utdanning, og et høyt antall unge uten arbeid. Ideelt så disse utfordringene i sammenheng og klarte å finne en løsning som kombinerte tilgjengelige ressurser på en ny måte, i tråd med teoretiske antagelser om sosialt entreprenørskap (Dees, 1998; Mair & Marti, 2006; Austin et al, 2006; Martin & Osberg, 2007). Ideelt orienterer seg stadig i markedet, og i takt med at det kommer nye utfordringer utvikler de nye tjenester. I forbindelse med korona utviklet de Tøyen Leverer, som skal ha mottatt 80 bestillinger allerede første dag tjenesten var iverksatt (Naustdal, 2020), samt at de gjennom 2020 bisto Bydel Gamle Oslo med “koronaverter” til mobile korona-teststasjoner (YTE, 2021).

Informant 7 trekker frem Ideelt som eksempel på en sosial entreprenør som er flink til å vise hva de tilbyr, noe informanten mener er et godt grunnlag for at andre kan benytte seg av tjenesten. Dette gjenspeiles i Ideelt sitt samarbeid med Jobbsøkerhjelpen, Deichmann Tøyen og Grünerløkka, og Bydel Gamle Oslo.

Ved å ansette lokal ungdom som trivselsvakter bidrar Ideelt til å skape et tryggere og roligere nabolag, samtidig som de skaper arbeidsplasser og reduserer arbeidsledighet. Informant 3 trekker frem Ideelt som et eksempel på en virksomhet fra TU som sysselsetter flere mennesker, og vi finner ifølge Proff.no pr. 08.01.2021 at det er 32 ansatte i virksomheten (Proff, udatert). Ifølge organisasjonen selv fungerer Ideelt som et springbrett for videre arbeid for de ansatte: *“Vi er utrolig stolte av at alle våre ansatte har gått videre til nye jobber. En jobb hos oss har fungert som et springbrett for å komme videre”* (Ideelt sitert av YTE, 2021). Ideelt er et godt eksempel på Nicholls (2006) sin påstand om at de sosiale entreprenørenes løsninger gjerne innebærer at målgruppen integreres i organiseringen av virksomheten gjennom nytenkende arbeidspraksis.

Det er vist at flere av virksomhetene fra TU bidrar til å sysselsette mennesker. Som påpekt har Tøyen hatt en rekke utfordringer knyttet til integreringsproblematikk, høy arbeidsledighet, frafall i skolen og sosioøkonomisk polarisering. Gjennom eksemplene Kulmis og Ideelt kan det vises til sysselsetting av særlig to utsatte grupper, voksne med innvandrerbakgrunn og ungdom som faller utenfor. Ser man dette i sammenheng med Finansdepartementets (Meld. St. 13 (2018-2019)) antagelser om at lav sysselsetting blant innvandrere forsterker kompetansegap og utenforskap langs økonomiske, sosiale og kulturelle skillelinjer, er det klart at virksomhetene fra TU gjør en viktig jobb. Videre kan det påpekes at deltakelse i arbeidslivet antas å ha en stor innvirkning på generasjonen som kommer etter. Barn med foreldre i arbeid har en større sjanse for å selv fullføre videregående skole og komme ut i arbeid, enn barn med foreldre utenfor arbeidslivet (Regjeringen & Oslo kommune, 2020). Gjennom sysselsetting og arbeidstrening skaper virksomhetene sosial innvirkning gjennom hele verdikjeden (Nicholls, 2006, s.19) og kan potensielt medføre vedvarende endringer i sosiale og økonomiske forhold for vanskeligstilte grupper (Young, 2006, s.67).

Det er viktig å understreke at det ikke er inkubatorene i seg selv som gjør endringene i samfunnet på Tøyen. Det er de sosiale entreprenørene - men det er gjennom TU de har fått muligheten til å etablere sine virksomheter. Informant 3 uttaler *“Det er ikke vår fortjeneste - de folkene er jo de folkene”*. Informanten understreker likevel at TU spiller en viktig rolle i å legge til rette for at ildsjeler kan ta det neste steget og organisere seg, og starte opp en virksomhet. *“Vi plugges på kunnskap om nettopp hvordan man kan organisere seg og fremskynder initiativer som har bodd i magen på folk, som en slags utløsende faktor”* uttaler informant 3. Informanten fremhever videre at *“det er det å*

sette de sammen som er magien”, og at de sosiale entreprenørene sammen kan få til mer og skape større effekter. Dette kan knyttes til teorier om at sosiale entreprenører kan få til mer og skape større verdier i samarbeid med andre (Austin et al, 2006).

Tøyen Unlimited ble opprettet med et formål om å støtte lokale ildsjeler i utviklingen av deres løsninger for lokale utfordringer eller mangler. Informant 4 uttaler at TU kom på plass som den manglende brikken i områdeløftet, og det ble som beskrevet i kapittel 5.1 rettet sterk kritikk mot områdeløftet for ikke å ha bedret levekårene og for å ikke klare å inkludere bydelens svakeste grupper. Tøyen Unlimited har et direkte fokus på å løfte det sosio-økonomiske nivået på Tøyen gjennom sosialt entreprenørskap (Informant 4), og som vist gjennom denne delen har flere av virksomhetene bidratt til å sysselsette mennesker som ellers ville stått utenfor arbeidslivet. På den måten kan inkubatormiljøet anses som et konkret tiltak som kan bidra til å redusere arbeidsledighet, og svarer direkte på målsettingen i den nye områdesatsingen for Tøyen og Grønland, som er at flere beboere blir økonomisk selvstendige og deltakende i lokalsamfunn (Regjeringen & Oslo kommune, 2020).

7.1.2 Sosial kapital, sosial samhörighet og stedstilhörighet

Sosial kapital

Som beskrevet i kapittel 5.2 er et av formålene med TU å bygge sosial kapital. TU er en satsing på stedsforankret sosialt entreprenørskap, og prinsipper som står sentralt i nabolagsinkubatoren er at alle skal få muligheten til å bli inkludert, bygge nettverk, selv tillit, identitet og tilhörighet. Tilrettelegging for tillitsskapende tiltak er nødvendig i utsatte områder, og innebærer å gi mulighet for at mennesker kan møtes, eksempelvis gjennom dugnader, aktivitetshus eller lignende treffpunkter i nærmiljøet. Gjennom Tøyen Unlimited får sosiale entreprenører muligheten til å starte opp og etablere sosiale virksomheter, som kan fungere som nettopp slike treffpunkter for mennesker i lokalsamfunnet.

Informant 4 uttaler følgende: *“Alle unlimiterne er beboere, så uten dem ville det ikke vært noe TU”*. De sosiale entreprenørene i TU er beboere fra nabolaget, som i mange tilfeller selv har opplevd eller identifisert en utfordring eller et problem i nabolaget. De har et ønske om å løse disse problemene og har dermed muligheten til å dra til TU for å sette i gang en idé. En nabolagsinkubator som TU tar på mange måter utgangspunkt i og er avhengig av at ildsjeler fra nabolaget kommer innom, og ønsker å delta og bidra med noe. Samtidig inviterer inkubatoren til interaksjon, og lager en arena for de som gjerne ønsker å delta og bidra, men som ellers ikke ville hatt noe sted eller mulighet til å gjøre det. Det underliggende målet med TU er dermed å øke grupper og lokalsamfunnets kollektive evner til å løse problemer. Dette samsvarer med teoretiske antagelser om hvordan man bygger sosial kapital

(Putnam, 1993; Colantonio & Dixon, 2011). Informant 7 har inntrykk av at norsk-somaliske kvinner i Bydel Gamle Oslo (som geografisk enhet) i større grad enn i andre bydeler deltar i aktiviteter i nabolaget. Informanten trekker frem at Kulmis potensielt kan ha bidratt til denne deltakelsen ved at de bruker sitt eget personlige nettverk til å informere om tilbud i nabolaget, rekruttere ressurser og spre virkningene.

TU fungerer som en arena for fellesskap og som en plattform for å utfolde initiativer og prosjekter. Informant 1 og 4 forteller at det hver uke er faste onsdagsmøter, hvor alle kan delta og diskutere eventuelle problemstillinger. Hver deltaker presenterer sin sak og forteller om en positiv ting som har skjedd og en utfordring de har møtt på. Deretter tar man tak i utfordringene som noen har beskrevet, og prøver å hjelpe hverandre ved å tipse om nettverk og mulige løsninger. På denne måten legges det til rette for brobygging mellom ulike mennesker innad i inkubatoren, og TU svarer dermed direkte på et tidligere påpekt behov i lokalsamfunnet, nemlig møteplass med mulighet for brobygging på tvers av ulike grupper (Brattbakk et al, 2015). Brobyggingen eksemplifiseres av informant 4 ved hvordan to sosiale entreprenører med helt ulike bakgrunner var gjensidig avhengig av hverandres kunnskap, og hvordan de på en likeverdig måte kunne bistå hverandre med deres individuelle erfaringer og egenskaper. Informant 1 underbygger dette og påpeker at samarbeidet på TU innebærer brobygging mellom sosiale entreprenører og bidrar til et likestilt nettverk.

“Det er en uformell type for likestilt nettverk. Det er uformelle møter, og jeg har fått veldig mye ut av å sitte i den inkubatoren sammen med de andre som har vært der. Det gir mye å sitte sånn” - (Informant 1)

“De støtter hverandre innad i inkubatoren, og benytter seg av hverandres tjenester” - (Informant 4)

Gjennom faste møter hver uke oppstår det et nettverk mellom de sosiale entreprenørene, hvor disse gründerne møtes jevnlig, utveksler kunnskaper og øker hverandres innflytelse ved å støtte hverandre. De hjelper hverandre med rekruttering, samt at de øker bevisstheten i nabolaget om at det finnes tilbud og tjenester som lokalbefolkningen kan engasjere seg i (Informant 3). På bakgrunn av dette er TU en inkubator som legger til rette for nettverk og samarbeid mellom de ulike sosiale entreprenørene innad i inkubatoren. Dette kan knyttes til teorien om sosial kapital i kapittel 4.2, der nettverk preget av gjensidighet og tillit kan forbedre effektiviteten og bidra til kollektive handlinger (Putnam, 2000; Lehtonen, 2004). Gjennom ulike former for gjensidighet blir relasjoner skapt, styrket og vedlikeholdt. Informant 1 fremhever at nettverk med de andre sosiale entreprenørene, samt den tette kontakten med det offentlige og Områdeløftet, var helt nødvendig for å etablere Nedenfra og for at bedriften kunne utvikle seg slik den gjorde.

Videre påpeker informant 1 og 3 at det finnes nettverk og ressurser lokalt, og at nettverket gjennom nærmiljøet på Tøyen er viktig. Ifølge Leadbeater (1997) kan nettverk brukes for å bygge sosial kapital. TU og de sosiale entreprenørene i inkubatoren rekrutterer og utvikler ressurspersoner i bomiljøet, og samarbeider med ulike beboergrupper. På denne måten forsøker de sosiale entreprenørene å benytte seg av de menneskelige og materielle ressursene i nabolaget og ulike grupper, som for eksempel Ideelt (se kapittel 7.1.1). Informant 3 påpeker at nettverket på TU bidrar til en sammensveising av nabolaget og at de sosiale entreprenørene på TU trigger deltakelse i form av involvering og sysselsetting, og at det på den måten bidrar til å øke deltakelsen i nabolaget. Når marginaliserte grupper skal integreres og bli selvhjulpne gjennom virksomhetene på TU, er målet å gi dem ressurser i form av sosiale ferdigheter, personlig anerkjennelse og støtte, samt materielle goder gjennom deltakelse i sosiale nettverk. Resultatet er at man får et mer aktivt lokalmiljø.

I tillegg til at det kan pekes på elementer av brobyggende og sammenbindende sosial kapital i inkubatormiljøet og de sosiale virksomhetene fra TU, kan det også pekes på tidvise tendenser til koblende sosial kapital. Informant 4 forteller om TUs tidligere mentorordning med kommunen, og uttaler følgende: *“På denne måten kunne en offentlig ansatt lære om sosialt entreprenørskap og om utfordringer i nabolaget fra en sosial entreprenør, og den sosiale entreprenøren kunne lære om hvilke tjenester det offentlige allerede tilbyr”*. Bakgrunnen for at de opprettet en slik ordning var som tidligere nevnt basert på et ønske om at partene skulle samskape og bygge tillit til hverandre ved å bli kjent tidlig i utviklingen av virksomhetene. Gjennom mentorordningen kunne offentlig ansatte få innsikt i den kunnskapen som de sosiale entreprenørene satt med, samtidig som de sosiale entreprenørene kunne kobles tidlig inn til andre tjenester og fungere som en lokal nærpersion til det offentlige (Informant 4). På denne måten kunne TU bidra til å bygge vertikale relasjoner og forbindelser, også kjent som koblende sosial kapital (Woolcock, 2001). Mentorordningen er et godt utgangspunkt for å bygge koblende sosial kapital, men tidligere nevnt er den ikke blitt opprettholdt. Ettersom vi ikke har funnet andre fremtredende tendenser til koblende sosial kapital, antar vi at dette i mindre grad forekommer på TU idag.

Som beskrevet i kapittel 5 er mentor-ordningen imidlertid ikke blitt opprettholdt ettersom at kommunen ikke har kapasitet til å videreføre dette. Det antas at det i møtet med komplekse velferdsutfordringer som sysselsetting og utenforskap, er et behov for sammenkobling av ulike sektorer og innsatser (Andersen et al, 2018; Meld. St. 13 (2018-2019)), og at samarbeid på kryss av organisasjoner kan bidra til økt verdiskaping, ettersom at den nødvendige kunnskapen for å skape sosiale verdier gjennom innovasjon ofte er fordelt på flere aktører (Austin et al, 2006; Dufays & Huybrechts, 2014). Med utgangspunkt i disse antagelsene er vi av den oppfatning at mentorordningen

på mange måter ville kunne hatt positive virkninger. Informant 4 forteller at sosiale entreprenører i flere tilfeller kom med idéer eller tilbud som allerede eksisterte i det offentlige, noe som kan tyde på et behov for større innsikt i det offentliges virksomhet og at det offentlige ikke makter å nå ut med informasjon om sine tjenester. Det er videre enighet om at sosiale entreprenører kan bidra med nytenkning og løsninger som kan være vanskelig å få til innenfor etablerte forvaltningsstrukturer (Hill et al, 2010; Arbeids- og sosialdepartementet, 2018), slik at en gjensidig mentor-ordning ville også kunnet komme det offentlige til gode.

Videre fremhever Informant 4 at TU ikke eksklusivt er et tiltak for innvandrerkvinner eller spesifikke grupper i befolkningen, men at det er et tiltak som er åpent for alle i bydelen og for de som ønsker å bygge en sosial virksomhet. Likevel oppfatter vi det slik at TU i noe grad kan virke ekskluderende, i tråd med teori om at sosial kapital kan oppfattes som ekskluderende for utenforstående (Mair & Marti, 2006; Dempsey et al, 2011). Grunnen til dette er at TU kan tolkes som et tilbud som retter seg mot en snever gruppe i lokalsamfunnet, ettersom man må ha en intensjon eller et formål for å bli medlem i inkubatormiljøet.

Selv om aktiviteten på TU hovedsakelig retter seg mot mennesker med ønske om å bli sosial entreprenør heller enn mot nabolaget som helhet, har TU likevel en viktig funksjon i lokalsamfunnet på Tøyen. Nabolagsinkubatoren inviterer til interaksjon og tilbyr en arena for de som gjerne ønsker å delta og bidra, som ellers ikke ville hatt et lignende sted å henvende seg. Flere av informantene påpeker at TU på denne måten spiller en viktig demokratisk rolle. Tilsvarende beskrives det i teorier om sosial bærekraft at høye nivåer av sosial kapital og deltakelse gir positive demokratiske resultater (Putnam, 1993; Cuthill, 2010). Informant 7 uttaler: *“Hvis man skal tenke på sosial bærekraft som deltakelse og medvirkning - så tror jeg absolutt at sosialt entreprenørskap kan være et verktøy i byutvikling for å få til inkludering og deltakelse. Det blir som et medvirkningsverktøy. Det kan mobilisere”*. Som vist i del 7.1 kan de gjennom å styrke enkeltmennesker styrke flere mennesker i lokalsamfunn, noe som svarer til TUs underliggende mål om å øke grupper og lokalsamfunnets kollektive evner til å løse problemer. Det uttrykkes videre en tydelig bevissthet fra informantene på TU rundt de ringvirkningene som kan komme ut av å styrke en enkeltperson til å bli sosial entreprenør og starte en lokal sosial virksomhet. Dette underbygges av Informant 1 sin uttalelse til magasinet Glimt fra områdeløft:

“Områdeløftet initierte Tøyen Unlimited, som gjorde det mulig å etablere Nedenfra, som fikk bomiljøtilskudd for å arrangere Tøyen Boligkonferanse, som ledet til stiftelsen av Tøyen Boligbyggelag. Det er noe nærmest poetisk vakkert å se hvordan de positive ringvirkningene

bygger på og forsterker hverandre” - (Informant 1 sitert av Byrådsavdeling for byutvikling, 2019)

Sosial samhörighet og stedstilhörighet

Som beskrevet i kapittel 5 ble TU opprettet i forbindelse med Områdeløft Tøyen, som var et initiativ med utgangspunkt i nærmiljøets utfordringer. Ifølge Nicholls (2006) jobber sosiale entreprenører blant annet med å bygge opp og skape endringer i lokalsamfunn. I tråd med områdeløftet jobber nettopp de sosiale entreprenørene på TU med å skape løsninger for lokalsamfunnet for å blant annet endre stedets karakter og omdømme.

Nabolagsinkubatoren TU er et initiativ som ble opprettet for å støtte lokale ildsjeler og deres løsninger på sosiale utfordringer. Informant 1 har jobbet mye med nabolagsverksted og påpeker at TU har gitt et veldig godt rammeverk for å prøve å skjønne nabolaget og hvilke utfordringer det var der. Initiativene på TU er skreddersydd til lokalsamfunnet og deres behov i nabolaget, og dette er med på å styrke nabolaget direkte (Informant 3). Dette er i tråd med teorien om at sosiale entreprenører har som mål å fremme løsninger som kommer samfunnet til gode (Nicholls, 2006). Å utvikle gode lokalsamfunn og nærmiljøer avhenger ofte av enkeltpersoners initiativ, innsats og evne til å få med seg andre. Som tidligere nevnt, er flere av de sosiale entreprenørene i TU folk fra nabolaget og nærmiljøet, som ofte selv har erfart en utfordring som de ønsker å komme med en løsning på. De sosiale entreprenørene jobber ut ifra en idé, og evner å tenke nytt og se muligheter der andre ser problemer, i tråd med teoretiske antagelser om sosiale entreprenører (Martin & Osberg, 2007).

Videre påpeker informant 3 at personer som ellers ikke hadde møttes får muligheten til dette gjennom TU. På Aktivitetshuset K1, hvor TU holder til, blir folk kjent på tvers av bakgrunn og livssituasjon. Informant 7 beskriver miljøet på Aktivitetshuset K1 som åpent og påpeker at det var lett for andre å se at det på TU er mulig å sette i gang og få til ting. Videre påpeker informanten at det har vært lav terskel for innbyggerne til å kunne delta. TU gjør dermed beboerne i stand til å få kontakt med andre i samme livssituasjon, eller personer som er ressurssterke og kan bidra til personlig utvikling. Ved at TU tilbyr rom for sosial interaksjon mellom beboere i nabolaget som har et ønske om å bidra til noe for nærmiljøet, legger de til rette for muligheten til å skape en felles forståelse og dyrke relasjoner. Gjennom å skape og styrke relasjoner gjennom sosial interaksjon på TU kan følelse av fellesskap styrkes (Dempsey et al, 2011).

Hensikten med å opprette sosiale entreprenørskap er blant annet å styrke følelse av fellesskap i en gruppe som deler en identitet (Dufays & Huybrechts, 2014), og kan knyttes direkte til noe av arbeidet de sosiale entreprenørene gjør i TU. Informant 7 fremhever rollen sosiale entreprenører kan ha i et

nærmiljø, og eksemplifiserer med Ideelt: *“De tilbyr tjenester som man kan få betalt for og viser at man kan bidra med noe som har en betydning. De sosiale entreprenørene er lokale folk som ungdommene kjenner og som kan tilby dem å gjøre noe annet enn å henge og bråke. I stedet kan de være trivselsvakter og skape trygghet”*. Ideelt er en bedrift som lar ungdommer som faller utenfor delta, og inkluderer dem inn i et nettverk. På denne måten bidrar de sosiale entreprenørene til å bygge nye, samt styrke de allerede etablerte sosiale nettverkene i området. Det at folk samles for å jobbe mot et formål kan bidra til samhold og samhörighet.

Videre uttaler informant 7 følgende: *“Jeg tror det har hatt en veldig fin effekt på å stimulere til deltagelse og at folk ser at de kan lage sin egen organisasjon eller lage løsninger i nabolaget. Det skaper en kultur lokalt for å være sånn “se hva vi får til - bli med du også”*. Deltakelse blant innbyggere i nabolaget bidrar til en opplevelse av sosial tilhörighet og motvirker ensomhet. Når innbyggerne involveres i arbeidet med å identifisere ressurser i eget lokalsamfunn, kan det bidra til å øke engasjement, styrke relasjoner og bygge tillit mellom de som involveres i arbeidet, og fremme opplevelsen av tilhörighet og felleskap (Bramley et al, 2009).

Sett i sammenheng med hvordan de sosiale entreprenørene i TU jobber, har de bidratt til nye måter å arbeide mot nabolaget og nærmiljøet. Ifølge Angelidou & Mora (2020) kan sosial samhörighet styrkes ved å støtte sosialt entreprenørskap fra bottom-up, noe TU tar sikte på å gjøre ved å legge til rette for sosiale entreprenører og deres arbeid i å endre områdets sosiale utfordringer og omdømme. Informant 3 og 4 forteller at det tidligere har vært knyttet dårlige assosiasjoner til stedet Tøyen og at mange av innbyggerne var lei av å ha så mange sosiale problemer samlet på Tøyen. I tillegg kjente beboerne på Tøyen det som en byrde at mange snakket om området som et dårlig sted, mens de selv så det som noe veldig godt (Informant 3). Informant 4 mener imidlertid at det de siste fem årene har blitt sterkere identitet og stolthet knyttet til Tøyen som et sted med mangfold blant innbyggerne og i nabolaget. Informant 3 underbygger denne påstanden og påpeker at befolkningen på Tøyen uttrykker sterk stedstilhörighet og at det har vokst frem uttrykk som “Tøyenbygda” og “Vårt Tøyen”. Informanten uttaler følgende:

“De frivillige og sosiale entreprenører har de siste fem årene vært med på å forme Tøyen og hva dette stedet er. Mye av det som gjør at de tenker på nabolaget som noe bra er at det er et godt naboskap, at det er mye som skjer og at det er et samhold. Sosiale entreprenører og frivillighet er en del av det bildet av at det er mye positivt som skjer” - (Informant 3)

Det er imidlertid viktig å påpeke at TU bare er ett av initiativene fra Områdeløft Tøyen. Ved spørsmål om hvorvidt TU har bidratt til å endre Tøyens karakter, er flere informanter samstemte om at TU ikke alene har endret omdømmet til Tøyen. Det uttrykkes at TU og de sosiale entreprenørene har spilt en

viktig rolle i nabolaget *sammen* med andre aktører som for eksempel Natteravnene, Tøyen Sportsklubb og Sportsklubben Sterling. Likevel har TU vært en bidragsyter ved å inkludere marginaliserte grupper og enkeltmennesker, samt å bygge sosiale nettverk. I tillegg har de sosiale entreprenørene på TU bidratt til problemløsning i nabolaget, som ifølge Putnam (1993) er en evne og et kjennetegn ved et velfungerende lokalsamfunn. Etter 5 år med områdeløft ble magasinet "Tøyen: Glimt fra områdeløft 2014-2018" utarbeidet, noe informant 4 henviser til og uttaler: "*Historie etter historie etter historie kom fra TU. Nesten alt i det magasinet var knyttet til spin off ringvirkninger fra TU*". I en gjennomgang av magasinet så vi at flere av historiene omhandlet virksomheter fra TU, noe som tyder på at virksomhetene anses som positive tilskudd i nærmiljøet også av mennesker utenfor inkubatormiljøet.

7.1.3 Livskvalitet og myndiggjøring

Livskvalitet innebærer at grunnleggende behov oppfylles og at subjektivt velvære sikres (Barron & Gauntlet, 2002). Sysselsetting og tilgang på jobb er ifølge Barron & Gauntlet (2002) og Woodcraft (2015) beskrevet som grunnleggende behov, og gjennom nabolagsinkubatoren TU styrkes innbyggerne ved at de får muligheten til å endre sin egen hverdag og være med å skape sin egen arbeidsplass. Informant 4 uttaler følgende: "*Å gi folk den selvtilliten til at de kunne sette i gang med noe som har effekt og inntekt var kjempeviktig*". Informant 3 fremhever at livskvalitet påvirkes av at man har en stemme, og at man blir sett, hørt og trodd på. Som beskrevet i kapittel 5 er nettopp dette en av de grunnleggende målsettingene med TU, nemlig å være et sted der personer og stemmer i nabolaget blir sett og hørt. Dette kan knyttes til teorier om myndiggjøring gjennom sosial interaksjon og følelse av fellesskap (Dempsey et al, 2011), der folk som faller utenfor får muligheten til å delta i et miljø og nettverk i TU. Veilederne og mentorene på TU legger vekt på likeverd for alle som kommer innom nabolagsinkubatoren, og informant 3 uttaler følgende: "*Vi er likeverdige partnere i den reisen vi skal gå videre på, og det fører til økt stolthet og eierskap*". Det å bli sett og hørt har en rekke ringvirkninger som det å bli knyttet til et større nettverk og få en tilhørighet.

TU sin rolle er at de er et støtteapparat og styrker enkeltmennesker ved å hjelpe dem i deres arbeid. TU tilrettelegger dermed for myndiggjøring av beboere i nabolaget, som gjennom sitt eget arbeid kan bidra til å videre myndiggjøre flere beboere. Informant 3 uttaler: "*Gjennom å styrke noen enkeltpersoner styrker man nabolaget som helhet*". TU bidrar til at mennesker i lokalsamfunnet kan ta makten over egen situasjon, og påvirke egne livsbetingelser for både en selv og andre ved å skape arbeid. Informant 3 fremhever at TU skiller seg fra andre tjenester ved at det er folkene i nabolaget som definerer behovene, og at dette ikke er noe som TU har definert på forhånd. Det at noen er villig

til å satse på deg og dine idéer kan føre til økt selvtillit og en sterkere tro på at en selv kan ta styring over eget liv.

Sosial bærekraft kan beskrives som en prosess for å skape vellykkede steder basert på hva folk trenger fra stedene der de bor og jobber (Woodcraft, 2015). I TU er det nettopp beboerne som er de sosiale entreprenørene som identifiserer problemene, og fordi de allerede er kjent med og har nettverk i nabolaget, kan de skape løsninger som er skreddersydd for deres lokalsamfunn. Som vist i kapittel 7.1 tar flere av de sosiale entreprenørene utgangspunkt i egne erfaringer og bygger på særegen kunnskap til å skape innovative løsninger som skal komme lokalsamfunnet til gode, og øke livskvaliteten til innbyggerne.

Gjennom TU får sosiale entreprenører tilgang på større og tettere nettverk. Inkubatorene gir muligheten til å prøve ut idéer, bygge nettverk og relasjoner, og gir tilgang til jobb for mennesker som står utenfor arbeidslivet. Gjennom dette kan den enkelte utvikle autonomi. Sosial kapital har betydning for livsmulighetene til det enkelte mennesket, for barn og unges oppvekstvilkår, arbeidsmarkedstilpasning, integrering av etniske minoriteter og innvandrere, samt befolkningens helse og velvære (Norges Forskningsråd, 2005). Inkubatoren TU og de sosiale entreprenørene legger til rette for at utsatte grupper får et tilbud de ellers ikke ville hatt, og kan gjennom eksempelvis tilgang til jobb, arbeidstrening og kurs, få sosial og personlig utvikling. På denne måten blir enkeltindivider mer robuste til å håndtere konflikter og utfordringer i deres hverdag. De sosiale entreprenørene skaper sin egen arbeidsplass og genererer egen inntekt, samt at de i noen tilfeller også skaper arbeidsplass og generer inntekt for andre. Informant 3 fremhever at man gjennom å skape varierte tilbud som involverer flere i nabolaget legger til rette for at mennesker kan knytte bånd og få en dypere stedstilhørighet. Dette er videre med på å skape trygghet og bedre helse (Informant 3).

7.2 Vollebekk Fabrikker

7.2.1 Markedsorientering, samarbeid og sysselsetting

I likhet med TU, er Vollebekk Fabrikker i seg selv et eksempel på innovasjon. Gjennom et nyskapende tverrsektorielt samarbeid har de fire aktørene samlet seg bak et prosjekt med utgangspunkt i ulike motivasjoner. Aktørene identifiserte behov for å skape aktivitet og identitet på Vollebekk, behov for lokaler til gründervirksomhet, og et ønske om å fremme bærekraftig og sirkulærøkonomisk utvikling i Hovinbyen. Etableringen av Vollebekk Fabrikker er basert på markedsorientering og samarbeid, og er dermed et godt eksempel på at disse to elementene er sentrale i utviklingen av innovative løsninger, i tråd med teorier om sosialt entreprenørskap (Nicholls, 2006; Dufays & Huybrechts, 2014).

Samarbeidet har ført til utviklingen av en helt ny type nabolagsinkubator, på et sted som ellers ville stått tomt og uten aktivitet. Slikt sett er VF også et godt eksempel på Austin et al (2006) sin påstand om at samarbeid på tvers av organisasjoner kan bidra til å skape større sosial verdi. VF beskrives i evalueringsrapporten som et bra bilde på urban innovasjon og som en ny referanse for hvordan man kan få til strategisk og bærekraftig stedsutvikling (Urgent Agency, 2020).

Epleslang er et godt eksempel på en virksomhet med trippel bunnlinje. Ved å selge eplemost laget av epler som ellers ville råtnet bort, og gjennom å sysselsette mennesker med behov for arbeid, har man klart å opprette en bærekraftig modell som inkluderer alle de tre dimensjonene, økonomi, miljø og sosial. Man har tatt i bruk menneskelige og naturlige ressurser for å tjene inn økonomiske ressurser, som igjen går tilbake til de menneskelige og naturlige ressursene. Epleslang er også et godt eksempel på en nytenkende virksomhet som har funnet løsninger som kunne vært vanskelig å få til innenfor etablert forvaltning, og som utgjør et supplement til eksisterende offentlige tjenester (Arbeids- og sosialdepartementet, 2018). Det at virksomheten testes og tilpasses av en sosial entreprenør kan gjøre at satsingen blir attraktiv for oppkjøp av andre aktører. Epleslang har holdt på lenge og vist hvilke kvaliteter de kan tilby, og for et par år siden overtok Frelsesarméens Jobben virksomheten. Daglig leder i Jobben uttalte i 2019 *“Prosjekt Epleslang har vært en suksess fra dag en. Vi har så mange ivrige epleplukkere at vi til tider må avvise noen, da det ikke er plass i bilene. Det å være ute i frisk luft, gjøre noe som er nyttig og samtidig treffe masse hyggelige mennesker, har gjort dette til en suksess”* (Sitert av Kjærnsli, 2019).

Mora di har i likhet med Epleslang også en trippel bunnlinje, med deres kombinerte formål som er å tjene inntekt på å være miljøvennlige og reparere sykler, samtidig som de sysselsetter mennesker som ellers har vanskelig for å få jobb. Som beskrevet i kapittel 6.4 samarbeider de med både Røde Kors og Oslo Kollega, om å sysselsette mennesker som ønsker arbeidstrening. Mora di er også et godt eksempel på innovasjon basert på udekkede behov, som kunne vært krevende og innebært for høy risiko for etablerte aktører til å satse selv. Gjennom en innovativ forretningsmodell bidrar de til økt produktivitet, og støtter samtidig marginaliserte gruppers deltakelse i samfunnet og deres økonomiske forhold, i samsvar med teorier om sosialt entreprenørskap (Nicholls, 2006). Det at Mora di har klart å etablere en bred kundegruppe vitner om at de har klart å skape en tjeneste som folk finner nyttig og ønsker å betale for. I tråd med sosial entreprenørskapsteori (Austin et al, 2006; Eimhjellen og Loga, 2016) har de orientert seg i det lokale markedet og kommet med en tidsriktig tjeneste i en by der sykkelene som fremkomstmiddel er i fremvekst. De har også utvidet tjenestene sine med hent, reparer og lever-tjenester for privatkunder, salg av utstyr og renoverte bruktsykler, samt

sykkelverksted for ungdom. Mora di kan anses som en levedyktig virksomhet som bidrar til å generere verdifull produksjon og redusere arbeidsledighet (Leadbeater, 1997).

I likhet med Epleslang og Mora di, har Hagecrew også klart å tilby tjenester som treffer. Gjennom en modell som innebærer at ungdom lærer bort til ungdom, sørger Hagecrew for at unge mennesker får både arbeidstrening og ledererfaring. Deltakelse i arbeidslivet kan både være helsefremmende og gi mening, mestring og personlig utvikling for de involverte (Meld. St. 13 (2018-2019)). Hagecrew startet som et tiltak for at flere unge i Bydel Gamle Oslo skulle få sommerjobb, kombinert med å være et samtidsaktuelt initiativ til urban dyrking. I samsvar med antagelser om sosialt entreprenørskap ligger det en tydelig markedsorientering til grunn (Nicholls, 2006; Austin et al, 2006). Slik det fremkommer i kapittel 6.4.1 har økt etterspørsel ført til at Hagecrew har kunnet ekspandere virksomheten til flere bydeler, noe som tyder på at Hagecrew har klart å svare på et sosialt behov.

I et tverrsektorielt samarbeid med Bymiljøetaten og bydelene Gamle Oslo og Grünerløkka, har Hagecrew klart å skape levende bymiljø i Vaterlandsparken flere somre på rad, og samtidig aktivisere flere hundre ungdommer (Høilund, 2018; Fjeld, 2019). Samarbeidet kan sees i sammenheng med Dufays & Huybrechts (2014, s.220) påstander om at den nødvendige kunnskapen for sosial verdiskaping gjennom innovasjon er fordelt på flere aktører. Ved å koble seg på offentlige aktører har Hagecrew klart å generere sosiale verdier som en enkelt aktør vanskelig kunne fått til alene. Videre kan samarbeidet med offentlige aktører fra bydelen og kommunen styrke Hagecrews legitimitet, som igjen kan bidra til at de enklere kan komme i samarbeid med andre aktører og samskape sosiale verdier (Austin et al, 2006; Dufays & Huybrechts, 2014).

Til forskjell fra Hagecrews satsing på unge, retter Nabo Design seg mot innvandrerkvinner med barn. Nabo Design er ifølge informant 2 *“et arbeidstreningssinitiativ for ressurssterke damer som ellers ikke har et tilbud”*. De arbeider mot utenforskap i arbeidslivet, ved å tilby arbeidstrening til kvinner til gjennom å redesigne og skape nye produkter av gamle tekstiler. I samarbeid med NAV rekrutterer Nabo Design deltakere som ofte er langtidsmottakere av sosialhjelp eller som står i fare for å bli det (informant 2). Ifølge informant 2 finnes det ingen tiltak for denne målgruppen, og ingen midler hos de individuelle NAV-kontorene til å gi disse kvinnene ulike initiativ som koster penger. *“Det eksisterer ikke nok tiltak hos NAV for de som ikke har en formell kompetanse”* uttaler informant 2. Basert på informantens uttalelser kan Nabo Design anses som et sosialt entreprenørskap som har klart å dekke en mangel ved velferdssystemet, i tråd med sosialt entreprenørskapsteori (Nicholls, 2006; Eimhjellen & Loga, 2016). Nabo Design og NAV får gjennom å samarbeide muligheten til å benytte hverandres kunnskaper, ferdigheter, og ressurser, og sammen skape større sosiale verdier (Austin et al, 2006; Dufays & Huybrechts, 2014).

I tillegg til å produsere arbeidstrening for NAV, har Nabo Design et ønske om å rekruttere inn i organisasjonens administrative arbeid fra deltakerbasen og målgruppen, og informanten kan fortelle at de har ansatt 5 deltidsansatte i prosjektet som er lønnet. Dette er et eksempel på Nicholls (2006) sin påstand om at sosiale entreprenører søker å skape sosiale verdier gjennom hele arbeidsprosessen, og at målgruppen i mange tilfeller integreres i organiseringen gjennom ansettelsespraksis. Sysselsetting av innvandrerkvinner som ellers faller utenfor kan bidra til at de blir bedre integrert i samfunnet (Meld. St. 13 (2018-2019)) og at de i større grad blir økonomisk uavhengige (Young, 2006, s.67), samt at det kan medføre økonomiske gevinster for samfunnet for øvrig (Leadbeater, 1997). Det at Nabo Design ansetter kvinner som faller utenfor det ordinære arbeidslivet kan anses som en måte å utfordre standardiserte praksiser og selv ta ansvar for å gjennomføre de sosiale endringene de ønsker, i tråd med Youngs (2006, s.67) påstander om sosiale entreprenørskap.

Informanten forteller at Nabo Design i hovedsak er tilskuddsbasert, men at målet er å tjene en sideinntekt gjennom syoppdrag, og legger til at *“De fleste sosiale entreprenører har en businessidé - i form av et produkt eller en tjeneste, også ønsker de å jobbe med den sosiale bærekraften gjennom utvikling av produktet”* (informant 2). Ifølge informanten er målsettingen med arbeidstreningen at kvinnene som deltar skal oppleve tryggheten til å være seg selv, danne relasjoner og bygge nettverk, og at de på denne måten skal kunne bli mer selvstendige og styrkes både sosialt og psykisk. Som tidligere nevnt antas det at lav sysselsetting blant innvandrere forsterker utenforskap, og at arbeidsdeltakelse med tilhørende fellesskap og arbeidsoppgaver kan virke helsefremmende og myndiggjørende (Meld. St. 13 (2018-2019)). Videre forteller informanten at deltakerne er kvinner som typisk nedprioriterer egen kompetanse og nettverksbygging for barnas skyld, og understreker at nettopp for barnas skyld er det viktig at mødre selv bygger opp sin egen kompetanse. Dette kan knyttes til regjeringens konklusjoner om at foreldres arbeidsdeltakelse kan ha betydning for og innvirkning på barnas egen deltakelse i arbeidslivet (Regjeringen & Oslo kommune, 2020).

7.2.2 Sosial kapital, sosial samhörighet og stedstilhörighet

Sosial kapital

Etablering av tiltak som fremmer et aktivt lokalsamfunn må praktisk legge til rette for at mennesker kan møtes, eksempelvis gjennom møteplasser og lignende treffpunkter i nærmiljøet. Dersom et lokalsamfunn mangler fellesskapsarenaer hvor ulike mennesker og grupper kan møtes og samhandle, kan det bidra til å svekke lokalsamfunnets tillitsstruktur og innbyggernes tilhörighet til stedet de bor (Ødegård et al, 2014). Som nevnt i kapittel 6, ble nabolagsinkubatoren Vollebekk fabrikk opprettet med et formål om å være et inkluderende møtested, utvikle Vollebekk som et aktivt og godt nærmiljø,

og danne nye nettverk for beboere som fremmer samfunnsdeltakelse. Bakgrunnen med tiltaket har vært å modne område for utvikling, aktivisere nabolaget, samt å gjøre Vollebekk til et sted. VF er av den grunn et tiltak som skal fremme nettverk, fellesskap og tilhørighet for nabolaget.

Som en del av det å være et inkluderende møtested og fremme nettverk, fungerer nabolagsinkubatoren VF som en plattform for brobygging av nettverk. Brobyggende sosial kapital skaper forbindelser og nettverk som er preget av utadvendthet og åpenhet overfor personer og grupper med andre kjennetegn (Putnam, 2000), og informant 5 uttaler følgende: *“Vollebekk Fabrikker knytter ulike mennesker sammen og man får et større nettverk”*. VF gir dermed mulighet for samhandling ved at det bringer ulike mennesker på tvers av generasjoner eller sosial bakgrunn sammen. Videre påpeker informanten at ensomhet er en av de største utfordringene i vår tid, og at det er behov for å skape gode møteplasser og lokal aktivitet. Mangfoldige og inkluderende møteplasser kan forhindre ensomhet og utenforskap ved å tilby ulike aktiviteter for lokalbefolkningen, og på VF er det variasjon i aktiviteter som tilbys og nærmiljøet har muligheten til å stikke innom for å delta i de ulike prosjektene.

Videre tilrettelegger VF for sosial kapital gjennom nettverksbygging mellom de ulike lokale aktørene i fabrikken, noe som er spesielt fremtredende. Innad i inkubatoren skjer det brobygging mellom de ulike grønne- og sosiale bedriftene og nabolagsforeningene, der de ulike entreprenørene har muligheten til å benytte seg av hverandres tilbud og samarbeide for å oppnå ønsket mål. Ifølge Leadbeater (1997) kan samarbeid mellom sosiale entreprenører bidra med tilgang på ressurser og finansiering, samt at de når sine mål. Dette eksemplifiseres av informant 9, som påpeker at bedriften Mikrohus hadde en viktig rolle i inkubatoren ved at de samarbeidet med andre aktører gjennom oppdrag, som for eksempel å sy puter til møbler. Informant 2 forteller at det er positive opplevelser med å dele lokaler med andre sosiale entreprenører og at de på denne måten kan samarbeide og utveksle kunnskap. Videre fremhever informanten at de gjennom interaksjon i inkubatoren får tilgang til et større nettverk. Gjennom samarbeid skapes relasjoner mellom de lokale aktørene og fellesskapet kan styrkes, noe som kan resultere i økt verdiskaping (Austin et al, 2006).

Foruten brobygging mellom de ulike grønne- og sosiale bedriftene og nabolagsforeningene innad i inkubatoren, skjer det også sammenbinding mellom deltakere av tilbudet i de ulike bedriftene. Sammenbindende sosial kapital handler om å styrke bånd innad i homogene grupper som familie, venner og naboer (Putnam, 2000). Den sosiale entreprenøren Nabo Design jobber blant annet med utenforskap og nettverksbygging. Bedriften samarbeider med NAV der de har et supplerende opptak hele året, noe som medfører at nye deltakere kommer inn i et eksisterende opplæringsmiljø. Informant 2 fremhever at målsettingen med bedriften er at deltakerne av tilbudet skal oppleve

trygghet til å være seg selv, og danne nettverk i gruppa for støtte. Deltakerne er kvinner i lignende livssituasjoner, som får muligheten til å knytte bånd gjennom aktiviteter. Gjennom deltakelse i Nabo Design får deltakerne mulighet til å kollektivisere problemene, ved å flytte fokus fra enkeltindividet til samfunnsmessige sammenhengende problemer. Dette samsvarer med teori om at sosial kapital kan ha positive sosiale, økonomiske og demokratiske resultater (Putnam, 1993; Colantonio & Dixon, 2011). Slik nettverksbygging kan bidra til sterkere relasjon og samhold i et område og høyere trivsel blant medlemmene, i tråd med sosiale resultater. I tillegg kan det ha økonomiske resultater ved at kvinnene får muligheten til å bygge kunnskap og få arbeidstrening.

Informanten forteller videre at de i Nabo Design jobber med å bygge tillit innad i gruppen, og at deltakerne støtter hverandre og hjelper hverandre med hverdagslige utfordringer. Informant 2 uttaler følgende: *“Gjennom tillitsbyggingen innad i gruppen får kvinnene tillit til seg selv som borgere, utøvere og medborgere ut i samfunnet, og er det første skrittet for å bli trygg på seg selv”*. Dette er i tråd med teori om livskvalitet (Barron & Gauntlet, 2002), for her legger informanten vekt på at støtte og tillitsbygging både kan ha sosiale og personlige fordeler. Gjennom arbeidsdeltakelse får kvinnene muligheten til å sosialiseres inn i samfunnet og bli del av et fellesskap, noe som anses som en viktig del av integreringsarbeidet (Meld. St. 13 (2018-2019)).

I Nabo Design samles mennesker med tilsvarende bakgrunns erfaringer, men informant 2 påpeker at det har vært tilfeller av kulturell, religiøs og sosial konflikt innad i gruppen. I slike tilfeller bruker de tid på at få medlemmene til å komme overens, og forsøker å legge til rette for vennskap på tvers av religion og kultur. Dette samsvarer med teori om at sosiale entreprenører evner å bygge bro mellom flere og forskjellige synspunkter fra interessenter i deres nettverk (Dufays & Huybrechts, 2014). Integrering innebærer at enkeltmennesker får muligheten til å delta i fellesskap der de møter folk som er annerledes enn dem selv (Ødegård et al, 2014). Videre er deltakerne av Nabo Design aktive på ettermiddagstilbudet til den frivillige organisasjonen RELOVE. På denne måten får deltakerne av tilbudet muligheten til å utvide sitt nettverk gjennom brobygging. Deltakelse og kontakt med andre grupper og nettverk kan i tillegg føre til at nabolaget blir mer robust på ulike utfordringer, noe som også er viktige faktorer for å oppnå integrasjon (Ødegård et al, 2014). VF kan dermed tolkes som en arena for kulturell læring, der deltakerne sosialiserer med ulike mennesker.

Sosial kapital kan imidlertid også virke ekskluderende (Mair & Marti, 2006; Dempsey et al, 2011). Både informant 6 og 9 fremhever at inkubatoren kunne virke ekskluderende for nabolaget, da det som skjedde innenfor VF ikke ble godt nok eksponert for utenforstående. Dette kan blant annet skyldes at førsteetasjen tidligere ikke var åpen, slik at utenforstående i mindre grad hadde mulighet til å forstå eller ta del i det som foregikk på innsiden. På bakgrunn av caseundersøkelsen og samtaler med

informantene, har vi inntrykk av at mye av brobyggingen på VF skjer innad i inkubatoren mellom de ulike bedriftene og deres medlemmer, og at de i mindre grad klarer å engasjere nærmiljøet. Men på en annen side kan det vises til at VF har tilbudt aktiviteter for hele nabolaget gjennom arrangementer og åpne dager (informant 8). Det har vært alt fra ulike kurs, taekwondo, yoga, åpne dager ved markedsdager eller åpen fabrikk, og det har vært mulig å leie lokaler.

På denne måten har VF vært med å involvere ulike grupper i lokalmiljøet, og aktivitetene har vært med på å tiltrekke nærmiljøet. I denne sammenheng har VF vært en viktig aktør som har hatt kontakt med mange i nærområdet. Eksempelvis har VF invitert skoler i nærområdet og hatt tilbud for barn, hatt syverksted hvor mange lokale har deltatt, samt korps som har hatt avslutningskonserten sin der (Informant 8, 9 og 6). Informant 9 fremhever imidlertid at det alltid er en utfordring å nå ut til naboer og nabolaget, og å få folk til å komme. I tillegg åpnet det opp en ny kafe i september 2020 som kan ha bidratt til at inkubatoren i større grad henvender seg til og tiltrekker en bredere gruppe av nærmiljøet.

Som nevnt i casebeskrivelsen skal Vollebekk gjennom en omfattende utvikling og totalt skal det bygges ca. 1000 leiligheter i regi av OBOS. Noen leiligheter har allerede blitt bygget og fått nye innflyttere. En sentral målsetting med VF er at nye beboere skal kobles opp mot eksisterende nabolag og nærmiljø gjennom å involvere dem på Vollebekk Fabrikker. Informant 5 forteller at brobyggingen mellom eksisterende nabolag og de nye innflytterne ikke ble slik de håpet på. Dette kan delvis skyldes korona-pandemien, som satte en stopper for at inkubatoren kunne ha aktiviteter for og involvere nabolaget. Tidligere har de pleid å ha markeder og aktiviteter som skjer utenfor fabrikk, noe de i 2020 ikke fikk muligheten til på grunn av korona. Dermed var det vanskelig å få involvert de nye beboerne, til tross for at dette hele tiden har vært en grunnleggende visjon for Vollebekk Fabrikker. Det kan dermed tenkes at Vollebekk Fabrikker i større grad ville kunne bidratt til brobyggende sosial kapital om det ikke hadde vært for korona-pandemien.

Sosial samhörighet og stedstilhörighet

Som beskrevet i kapittel 6, oppsto VF som et initiativ mellom offentlige og private aktører. VF oppsto dermed som et initiativ med flere ulike formål, og det er av den grunn noe ulikt syn på hvilken betydning VF har hatt for nabolaget.

Som det fremkommer i kapittel 6 er Vollebekk et område som inngår i delbydelen Linderud, som er et satsingsområde innenfor rammene av «Groruddalssatsingen». I tillegg skal området igjennom omfattende utvikling og transformasjon. Som en del av denne satsingen og utviklingen, ble Vollebekk fabrikk etablert. Informant 6, som er representant for Bydel Bjerke, forteller at det ligger en intensjon om at prosjektet skulle ha et nærmiljøperspektiv. Informant 8 og 9, som representerer

utbyggerne, påpeker at initiativet ble opprettet for å aktivisere nærmiljøet, samt å skape et sted. Flere av informantene påpeker at området Vollebekk manglet en identitet og at det var behov for å skape noe.

“Det fantes ikke noe nærmiljø på Vollebekk når vi begynte. Det var en bensinstasjon, en Meny butikk og en Europris” - (Informant 6)

“Veldig mange kjente ikke til Vollebekk følte jeg. Det kom bare på google at det var en T-banestasjon og ikke noe mer” - (Informant 5)

“Vollebekk var et sted man kjøpte og reparerte gravemaskiner” - (Informant 8)

“Vi trenger noe mer enn bare Europris og Rema. Vi må ha noe mere sjel og mye mer som skjer” - (Informant 2)

Sosial samhörighet handler om hvilke assosiasjoner mennesker føler for en bestemt lokalitet (Dempsey et al, 2011), og det er en enighet blant alle informantene om at et nærmiljø og et område trenger noe mer enn bare en bensinstasjon og matbutikk. Informant 8 påpeker at VF var en måte å tiltrekke ressurssterke personer på og sette ting i gang. Bakgrunnen var å bygge identitet for folk som skulle flytte inn i de nye leilighetene og at de skulle føle stolthet for området. Stolthet i denne sammenhengen er omdømme og kjennskap til stedet og hvor man bor. Dette kan knyttes til teorien om at sosiale entreprenører kan skape endringer ved fornyelse av områder og omdømme til et sted (Nicholls, 2006; Leadbeater, 1997). Informant 9 påpeker at folk liker å komme til steder hvor det skjer noe annet, og uttaler følgende: *“mange ser verdien med å skape en annen aktivitet”*. I dagens boligmarked kjøper man ikke bare en leilighet, men også området, og dermed har kjøperne andre forventninger.

Informant 6 påpeker imidlertid at til tross for at formålet var å aktivisere og inkludere nabolaget, ble det ikke helt slik de hadde forestilt seg, og uttaler følgende: *“dette ble ikke et nærmiljøprosjekt det her”*. Informanten fremhever at grunnen til dette er fordi det ikke eksisterte noe nærmiljø på Vollebekk, så dermed var det ikke lett å få med seg nærmiljøet i utviklingen. I oppstarten av VF var det ikke bygget nye leiligheter enda, så de nærmeste nærmiljøene og nabolagene hadde et annet nærmiljø de var opptatt av. Det er imidlertid flere av beboerne som har kommet med innspill og ønsker om utviklingen på Vollebekk, men selve oppbyggingen av VF mener informanten er preget av de grønne entreprenørene og sosiale entreprenører. Informant 9 er enig i dette og mener at VF har blitt en møteplass for sosiale entreprenører, og at det imidlertid ikke har vært like eksponert for nærmiljøet. Informanten mener at årsaken til dette er at flere av aktivitetene har skjedd uavhengig av nabolaget, og at det har vært ganske forskjell fra hva oppstartsbedriftene har drevet med og deres

behov for å eksponere seg for nabolaget eller ikke. Informant 9 påpeker at det har vært stor forskjell fra bedrift til bedrift, der noen har hatt et ønske om å få inn lokalbefolkningen, mens andre har hatt mer fokus på produksjon.

I motsetning til informant 6 og 9 ovenfor, mener informant 2 og 5 at VF derimot har klart å nå ut til nabolaget og at det har vært et viktig tilskudd for nærmiljøet. Videre påpeker informant 2 at det har tilført verdi og ressurser for den målgruppen de jobber med. Grunnen til at informant 2 og 6 kan ha noe ulikt syn på dette kan skyldes deres ulike tilknytninger til VF. Det kan antas at VFs innvirkning på nabolaget ikke er like synlig for bydelen grunnet at de står lenger unna, mens Nabo design som er daglig involvert i VF og jobber konkret mot nabolaget og lokalbefolkningen, og kan dermed ha en helt annen oppfattelse av hvilke effekter det har hatt på innbyggerne. Som beskrevet ovenfor under sosial kapital, jobber Nabo Design med nettverksbygging og styrking av deltakerne, noe som kan knyttes til teorien om at gjennom samhandling og nettverk kan deltakerne oppleve sterkere tilhørighet til menneskene som bor i området (Bramley et al, 2009). Gjennom samhandling og økt nettverk bidrar de sosiale entreprenørene i Nabo Design til økt sosial interaksjon for personer som i dag står utenfor, og kan på denne måten legge til rette for at deltakere få en følelse av å tilhøre en sosial gruppe som deler en kollektiv identitet (Dufays & Huybrechts, 2014).

Informant 6 fremhever viktigheten med å ha gode nabolaget og lokale møteplasser hvor folk kan møtes, spesielt i en storby som Oslo, samt at det bør være naturlig integrert del av et nabolag som er organisert av frivillige og/eller næringslivsaktører. Da vil det etter informantens forståelse kunne bli et mer attraktivt sted for folk å være. Informanten påpeker videre at det å tilføre fellesskapsarena er noe av det viktigste et slikt sted som VF kan gjøre fra et bydels perspektiv. Vollebekk Fabrikker har ifølge flere informanter bidratt til å skape en møteplass, og ved å tilrettelegge for sosial interaksjon gjennom tiltak som møteplass kan stedstilknytningen øke (Forrest & Kearns, 2001; Dempsey et al, 2011). Som beskrevet tidligere i denne delen, så kan VF ha opplevdes som ekskluderende ved at utenforstående ikke kjente til hva som foregikk i fabrikken. Men i 2020 åpnet det opp en ny kafe og butikk, noe som gjorde at fabrikken ble mer tilgjengelig for folk som kom utenfra.

“Nå har de laget en butikk der og en kafe, som også gjør at det er et møtepunkt i nærmiljøet”
- (Informant 6)

“Vi ser at det er veldig mange eldre som bruker kafeen, og at det er voksne og ungdommer som bruker arbeidsfellesskapet og hallen” - (Informant 2)

“Det er et større nærområde hvor vi vet det er mange som har satt pris på en kafe, for det har det ikke vært noe særlig av i nærheten” - (Informant 9)

Det er imidlertid vanskelig å påpeke konkrete effekter av kafeen, da den er relativt ny og ble åpnet under korona. Videre påpeker alle informantene at det er vanskelig å vurdere konkrete effekter på nabolaget, men de har sett at VF kan ha vært et positivt tilskudd til området.

“VF har bred omfavning og det gir og tilfører så mye liv og ekstra ressurser til nærmiljøet. Vi ser at OBOS tenker å ha lignende steder fordi det gagnar også OBOS. Det gjør områdene populære, det gir liv og sjel” - (Informant 2)

“De siste årene har det kommet masse artikler om området Vollebekk, og folk sier ikke lenger at de er fra Bjerke, men at de faktisk er fra Vollebekk. Dette er en av de store forskjellene som VF har bidratt til” - (Informant 5)

“En effekt er jo at Vollebekk har blitt et sted. Det har gått fra å være en T-banestasjon og bensinstasjon til å bli et sted i Oslo” - (Informant 6)

Informant 9 bygger videre på denne uttalelsen, og mener at VF har blitt en del av identiteten til Vollebekk: *“Vollebekk har ikke vært et stedsnavn man hadde så mye kjennskap til, men mange har hørt om Vollebekk fabrikker”*. Dette kan knyttes til teorien om at sosial samhörighet kan styrkes ved å støtte innovasjon fra bottom-up og endre et steds omdømme (Angelidou & Mora, 2020). Det at de lokale aktørene inne i fabrikken bidrar til å skape aktivitet og tiltrekker seg positiv oppmerksomhet antas å ha bidratt til å endre omdømme til Vollebekk. Videre kan nabolagsinkubatorer være med å skape varige arbeidsplasser og aktører som er med på å skape et godt nabolag. Informant 8 mener at en kafé er det enkle eksemplet for hvordan å skape et godt nabolag - men at det mer kompliserte er å legge til rette for virksomheter som fortsetter å være i nabolaget, og som gjør nabolaget til noe mer enn bare et boligområde.

7.2.3 Livskvalitet og myndiggjøring

Sysselsetting og tilgang til jobb er beskrevet som grunnleggende faktorer for livskvalitet i teori om sosial bærekraft (Barron & Gauntlet, 2002; Woodcraft, 2015). Informant 5 påpeker at sosialt entreprenørskap kan påvirke den enkelte i form av inspirasjon og det at man kan skape sin egen arbeidsplass dersom man er arbeidsledig. Fra 2018 til 2020 har det vært 66 ulike virksomheter som har oppholdt seg på VF, men i september 2020 var det 32 virksomheter som var aktive i fabrikken. Mange har dermed hatt sin daglige virksomhet og arbeid i inkubatoren, og ifølge evalueringsrapporten har over 100 ansatte hatt VF som sin arbeidsplass. I tillegg har det vært mellom 23-33 personer i arbeidstrening i løpet av årene (Urgent Agency, 2020). Fellesskapsfølelsen er ifølge Bramley et al (2009) høyere i nabolag som muliggjør ansikt til ansikt interaksjon, og det regnes derfor som viktig å

legge til rette for gode og inkluderende møteplasser. På VF er det stor variasjon i aktiviteter og lokalbefolkningen blir inkludert gjennom åpne dager og ulike arrangementer. På denne måten får folk muligheten til å samhandle på tvers av grupper, og økt grad av sosial kapital muliggjør livskvalitet.

Ved siden av å tilby et arbeidsfellesskap der de ulike sosiale entreprenørene kan arbeide med ulike sosiale formål og tilby jobber for folk som faller utenfor, har VF også bidratt til økt sosial kapital. Nabolagsinkubatoren VF er et tiltak og en arena som tilrettelegger for tverrgående kontakt, og brobyggende sosial kapital har en positiv innvirkning på livskvaliteten ved at tillit utvikles og styrkes. De sosiale entreprenørene i inkubatoren tilrettelegger for sosial interaksjon og samhandling mellom deltakerne av tilbudet og med andre medlemmer i samme livssituasjon, som vist med eksemplet om Nabo Design.

Bedriften Nabo Design forsøker å hjelpe folk som i dag faller utenfor, og informant 2 påpeker at deltakerne får ansvarsoppgaver og muligheten til å delta, samt muligheten til å bygge videre på nettverk. Dette gir deltakerne anledning til å knytte bånd innad i gruppen og å bygge relasjoner på tvers gjennom andre aktiviteter i inkubatoren. I tillegg får deltakerne mulighet til å ta del i meningsfulle og målbevisste relasjoner og aktiviteter gjennom tilbudet til Nabo Design. Det kan bidra til å forbedre deltakernes egen følelse av egenverdi og identitet som verdifulle og engasjerte samfunnsmedlemmer, og styrke dem som selvstendige individer (Dempsey et al, 2011). Gjennom sitt arbeid tilfører de sosiale entreprenørene hensiktsmessige ressurser og tjenester, og gjør kvinnene i bedre stand til å hankses med egen livssituasjon i tråd med teori om myndiggjøring (Nicholls, 2006). Gjennom tilgang til utvidet nettverk kan den sosiale samhørigheten styrkes ved å knytte bånd med andre som er i lignende livssituasjon innad i gruppen. Deltakerne bygger ekte og meningsfulle vennskap og nye forbindelser. Informant 2 uttaler følgende: *«Holdningsmessig, nettverksmessig og ressursmessig er det midt i blinken for damene. Vi ser personlig vekst».*

Som vist i eksempelet over med Nabo Design, forbedrer sosiale entreprenører nivåer av uavhengighet og kontinuerlig utvikling av sosiale ferdigheter og selvtillit. Det at de gir deltakerne og brukergruppen mulighet til å prøve ut nye ting, bygge nettverk og relasjon, tilgang til jobb for de som står utenfor, samt at de skaper et fellesskap, er med på å bidra til å utvikle autonomi for det enkelte mennesket som er involvert. På denne måten kan sosiale entreprenører øke menneskers livskvalitet, og man kan si at Vollebekk Fabrikker er et inkubatormiljø som bidrar til dette ved å tilrettelegge for sosiale entreprenører.

7.3 Oppsummerende sammenligning av de to casene

Som vist bidrar begge inkubatormiljøene til sosial bærekraft i form av sysselsetting, sosial kapital, sosial samhørighet og stedstilhørighet, samt livskvalitet og myndiggjøring. Det kan imidlertid vises til noen forskjeller mellom de to modellene når det gjelder hvordan de fungerer innad, hvilke rammer de setter for de sosiale entreprenørene, og hvordan de retter seg utover mot nabolag og lokalsamfunn. I denne oppsummerende sammenligningen vil vi trekke frem likheter og forskjeller på hvordan de sosiale entreprenørene genererer sosial verdi i form av de utvalgte sosial bærekraft-aspektene. Som vist i kapittel 5 og 6, var etableringen av inkubatormiljøene basert på ulike forutsetninger, noe som potensielt kan ha fått innvirkning på hva slags og i hvilken grad det skapes sosial bærekraft både innenfor og utover de to inkubatormiljøene. Vi ser at lokalisering og formål for etablering har en betydning for hvordan og i hvilken grad de henvender seg til og klarer å engasjere og inkludere nabolaget, også utover de menneskene som er involvert i de sosiale virksomhetene.

7.3.1 Markedsorientering, samarbeid og sysselsetting

Som tidligere beskrevet retter Tøyen Unlimited seg mot lokale forhold. Det satses på mennesker med sterk tilknytning til området og ofte bakgrunns erfaringer knyttet til de sosiale utfordringene som søkes løst. Til forskjell fra TU var Vollebekk Fabrikker i utgangspunktet rettet mot virksomheter med trippel bunnlinje, uten at det ble stilt krav til at man hadde en tilknytning til området fra tidligere. Ganske raskt fant VF at de i større grad ønsket å henvende seg til og involvere nabolaget, slik at virksomhetene på VF er en god blanding av lokale aktører og aktører som opprinnelig kommer fra andre deler av byen. Dermed finnes det i begge inkubatormiljøene virksomheter som benytter seg av lokale ressurser og som jobber direkte mot nabolaget og lokale forhold. Flere av virksomhetene bidrar videre til å sysselsette mennesker noe som bør sees i sammenheng med større ringvirkninger. Som tidligere påpekt kan deltakelse i arbeidslivet medbringe en rekke positive effekter som bedre helse, økt grad av autonomi, samt mening, mestring og personlig utdanning (Meld. St. 13 (2018-2019)).

Selv om de to inkubatorene retter seg mot virksomheter i ulike faser, kommer det tydelig frem gjennom del 7.1 og 7.2 at begge inkubatorene har tilrettelagt for virksomheter som bidrar til både sysselsetting, arbeidstrening og kompetanseheving for et høyt antall mennesker. På TU skal det gjennom 5 år ha vært satset på totalt 50 ildsjeler, mens det i løpet av et par år skal ha vært totalt 66 ulike virksomheter som har holdt til på VF (alle virksomhetene på VF er derimot ikke eksplisitt sosiale entreprenørskap slik som på TU). Det kan imidlertid være verdt å påpeke at det er usikkert hvorvidt støtte fra TU og tilhold på VF har vært avgjørende for virksomhetene, og at vi ikke har noen tall på eller mulighet for å undersøke hvor mange av virksomhetene som fortsatt eksisterer. Det vi mener å

få frem her er at de to inkubatormiljøene på ingen måte er en garanti for levedyktige virksomheter, men utifra det vi har sett og fått vite fra informantene så fungerer de i høyeste grad som en grobunn og legger til rette for at sosiale virksomheter *kan* skapes og videreutvikles. Det kan imidlertid også påpekes at mange av virksomhetene fra de to inkubatormiljøene *er* levedyktige, og at flere har oppskalert virksomheten til å arbeide i flere områder (for eksempel Hagecrew), eller til å utvide tjenesteområde (for eksempel Ideelt og Håp Kompetanse). Her kan også virksomhetene Nyby fra TU og Mikrohus fra VF nevnes, som begge har klart å vokse ut fra inkubatormiljøene til å bli store og mye omtalte virksomheter.

Vi ønsker også å få frem at begge inkubatormiljøene har fostret virksomheter som spiller viktige roller i lokalsamfunnet. En sosialt bærekraftig byutvikling innebærer at byen utformes på en måte som legger til rette for varierte aktiviteter som sikrer at ulike mennesker får dekket sine behov (Woodcraft, 2015). Informant 5 uttaler at *“det beste bylivet du kan skape er gjennom å ha lokale arbeidsplasser, som leverer lokale produkter og tjenester til nabolaget sitt og som tenker helhetlig og involverer nabolaget, eller en spesiell gruppe i nabolaget som faller utenfor”*. Også informant 8 påpeker at inkubatormiljøer kan føre til varige arbeidsplasser og aktører som er med på å skape et godt nabolag. Tilsvarende mener informant 6 at sosiale entreprenører sammen med innbyggerne bidrar til å skape innholdet i byen. Informanten påpeker at de sosiale entreprenørene med fordel kan få spillerom til å gjøre det de selv mener er lurt å gjøre, heller enn at innholdet kun styres av bydelen eller utbyggerne. *“Da vet vi at det er mye tettere koblet på de lokale behovene”* uttaler informant 6. Dette tilsier at det er en delt forståelse om at tilrettelegging for inkubatormiljøer og sosiale virksomheter også er en tilrettelegging for at innbyggere selv kan ta del i å forme sine omgivelser.

Flere virksomheter fra både TU og VF har inngått samarbeid med ulike lokale aktører, noe som kan antas å bety at de sosiale entreprenørene har lyktes i å identifisere reelle lokale problemer og/eller mangler, og i å utvikle løsninger som verdsettes i lokalsamfunnet. Samarbeidene kan tyde på at det finnes behov og etterspørsel for de aktuelle tjenestene som tilbys fra de sosiale entreprenørene. Ifølge Arbeids- og sosialdepartementet (2018, s.6) er *“Sosialt formål, nyskapende løsninger, forretningsmessige metoder og levedyktig forretningsmodell”* kjennetegn som gjør samarbeid med sosiale entreprenører relevant og interessant for stat og kommune. Dette kan sees i sammenheng med at virksomheter fra både TU og VF har fått til samarbeid med statlige aktører som NAV og kommunale aktører som for eksempel Deichmann Bibliotek og Bymiljøetaten.

7.3.2 Sosial kapital, sosial samhörighet og stedstilhörighet

Både TU og VF kan anses som tiltak som bidrar til økt sosial kapital i deres lokalsamfunn. Gjennom inkubatormiljøet på Tøyen Unlimited får personer fra nabolaget mulighet til å ta del i et innovativt miljø der man støtter hverandre i satsingen på sine idéer og den videre utviklingen av dem. Onsdagsmøtene på TU legger direkte til rette for brobygging mellom ulike mennesker, ved at de møtes og utveksler kunnskap og erfaringer. På Vollebekk Fabrikker holder flere virksomheter til under samme tak og jobber side om side, noe som naturligvis medfører at det bygges nettverk og knyttes relasjoner mellom ulike mennesker. Gjennom fellesarealer og samarbeid på tvers av organisasjoner, tilrettelegger inkubatormiljøene for brobygging mellom sosiale entreprenører. I begge inkubatormiljøene kan det pekes på sammenbindende sosial kapital innad i de forskjellige virksomhetene, eksempelvis i Nabo Design på VF, og i Kulmis og Håp Kompetanse på TU. Disse virksomhetene jobber direkte mot utenforskap gjennom å skape miljøer for deltakerne som er støttende og kompetansehevende. Koblende sosial kapital er imidlertid fraværende i begge inkubatormiljøene. Det kan dermed forstås at mye av aktiviteten som skjer inni inkubatorene blant de sosiale entreprenørene og deres virksomheter, samt de resultatene som genereres i form av sosial kapital, er tilsvarende likt hos begge.

Det som imidlertid skiller inkubatormiljøene TU og VF er hvordan de ulike aktørene innad i inkubatorene henvender seg til nabolaget og nærmiljøet. Dette kan direkte knyttes til bakgrunn og formål for etablering av begge inkubatormiljøene, som har vært med å legge rammer for hvordan de ulike entreprenørene i inkubatoren har arbeidet. Det kan her påpekes at det på Tøyen allerede eksisterte et nabolag, mens det på Vollebekk ikke eksisterte noe nabolag, og som vist i kapittel 5 og 6 har kontekst og beliggenhet hatt stor innvirkning på formålet for etablering av inkubatormiljøene. Det har vært helt ulike forutsetninger for etablering av TU og VF, der formålet med etablering av VF har vært å *skape* et område, mens formålet med TU har vært å *endre* områdets omdømme.

TU ble opprettet i tråd med områdeløft for å skape løsninger for lokalsamfunnet for å blant annet endre stedets karakter og omdømme. TU er rettet mot ildsjeler som ønsker å bli sosiale entreprenører, og aktiviteten på inkubatoren er i stor grad tilknyttet nettopp dette. Lokalsamfunnet i sin helhet trekkes i liten grad inn i TUs inkubatormiljø, men er i større grad utenforstående målgrupper som de sosiale virksomhetene fra TU retter seg mot. På denne måten henvender ikke TU seg til nabolaget utover inkubatorens rammer. Det er likevel tydelig at lokale ressurser i form av nettverk og mennesker, både innenfor og utenfor inkubatorens vegger har vært viktig i Unlimiternes arbeid med sosiale utfordringer. Unlimiterne i TU evner å bygge omfattende nettverk med nabolaget.

VF ble derimot opprettet med direkte hensikt om å skape et inkluderende møtested, utvikle Vollebekk som et aktiv og godt nærmiljø og i tillegg danne nye nettverk for beboere som fremmer samfunnsdeltakelse. I hvilken grad VF henvender seg utover inkubatorens vegger er noe uklart, da det er delte meninger blant informantene. Det har vært utfordrende for inkubatoren å inkludere nabolaget da det ikke eksisterte noe nabolag til å begynne med. Men det kan imidlertid påpekes at gjennom tilbud som hverdagsåpen kafé, regelmessige fritidsaktiviteter og arrangementer, åpner Vollebekk Fabrikker opp for at nabolaget inviteres inn i og får et innblikk i inkubatormiljøet. Gjennom en stor variasjon i tilbud og aktiviteter har VF blitt en rikholdig møteplass som bidrar til sosial samhörighet.

Basert på forrige avsnitt kan man si at Vollebekk Fabrikker er mye mer enn en inkubator sammenlignet med Tøyen Unlimited. Det er her verdt å påpeke at Vollebekk Fabrikker i sin helhet er et mye større anlegg/infrastruktur enn hva Tøyen Unlimited i seg selv er, samt at VF kan antas å i større grad ha mulighet for å åpne opp dørene og invitere inn nabolaget, ettersom at de er eneste aktør i det infrastrukturelle anlegget. Slikt sett kan det være mer hensiktsmessig å sammenligne VF med K1-bygget der TU holder til. På K1 bygget er det i større grad åpent for nabolaget og det arrangeres i likhet med VF både regelmessige fritidsaktiviteter og -klubber, og arrangementer for nabolaget (for eksempel tidligere Boligkonferanse og nabolagsverksted). Dersom man sammenligner VF med K1 kan det i større grad pekes på likhetstrekk i hvordan de to infrastrukturene henvender seg til nabolaget, men ettersom vi foretar en sammenligning mellom TU og VF framstår dette som en vesentlig forskjell på de to inkubatormiljøene.

Det er imidlertid klart at begge inkubatorene har bidratt til positive ringvirkninger, der de sosiale virksomhetene i flere tilfeller treffer behov og etterspørsel i det nærmeste nabolaget, og i noen tilfeller langt utover nabolaget. Det kan her påpekes at det ikke er inkubatorene i seg selv som gjør endringene i samfunnet - det er de sosiale entreprenørene. Det er imidlertid gjennom TU og VF at de har fått *muligheten* til å etablere og utvikle sine virksomheter. Begge inkubatorene spiller dermed sentrale roller i tilretteleggingen for at sosiale entreprenører kan starte opp og videreutvikle sosiale virksomheter, som videre kan bidra til å skape sosial kapital, sosial samhörighet og stedstilhörighet.

Ifølge informant 10 kan nabolagsinkubatorer for sosiale entreprenører fungere som arenaer for fellesskap og bidra til lokal tilhörighet. Informanten påpeker at det i byen er et økende behov for lokale møteplasser, og uttaler: *“Møteplasser er fellesskapsbyggende, stedsbyggende, og identitetsskapende for sted. Det er viktig for et nabolag og for et nærmiljø”*. På bakgrunn av det som er vist i dette kapitlet, kan det hevdes at begge inkubatorene på ulike måter har fungert som møteplasser, arenaer

for fellesskap, og plattformer for sammenbindende og brobyggende nettverk. De har begge bidratt til å skape tilhørighet og identitet i sitt nærmiljø.

7.3.3 Livskvalitet og myndiggjøring

Når det gjelder livskvalitet og myndiggjøring har de to inkubatormiljøene mye til felles. I begge inkubatormiljøene finnes det varierte sosiale virksomheter som på forskjellige måter jobber mot ulike utfordringer i samfunnet. Flere av virksomhetene på TU og VF arbeider mot utenforskap med utgangspunkt i å sysselsette mennesker som av ulike grunner faller utenfor det ordinære arbeidslivet. Sysselsetting gir mennesker mening, mestring og personlig utvikling, samt at inntekt gir mulighet for å leve selvstendige og forutsigbare liv (Meld. St. 13 (2018- 2019)). Der de sosiale virksomhetene ikke direkte tar utgangspunkt i å sysselsette mennesker, er målet ofte å aktivisere mennesker og/eller å skape et inkluderende miljø der utsatte grupper kan delta i sosiale sammenhenger, og få tilgang på et større nettverk og økt sosial kapital. Sosial kapital innebærer verdier i form av relasjoner, og antas å myndiggjøre mennesker og styrke samfunnsdeltakelse (Dempsey et al, 2011). Virksomhetene på TU og VF bidrar altså til å øke menneskers livskvalitet på flere måter. De sosiale entreprenørene påvirker menneskers liv direkte gjennom sysselsetting, aktivisering og nettverksbygging, som videre kan påvirke følelser av samhörighet, stedstilhörighet. Flere aspekter ved sysselsetting og sosial kapital kan videre bidra til økt livskvalitet, både for de som driver virksomheten og for de som virksomheten rettes mot.

Det er imidlertid én grunnleggende forskjell mellom de to inkubatorene som vi mener kan medføre at den ene inkubatoren bidrar til livskvalitet og myndiggjøring på en måte som den andre ikke kan. Forskjellen er at det på TU er tilrettelagt for at lokale ildsjeler kan få støtte til å starte opp og videreutvikle sine idéer. Gjennom en infrastruktur som er åpen for alle som selv ønsker å delta, legger TU til rette for at personer fra nabolaget kan ta makt over egen situasjon og påvirke egne livsbetingelser. På denne måten har TU en demokratisk funksjon og bidrar direkte til medborgerskap og myndiggjøring av individer, som er viktige elementer av livskvalitet (Meld. St. 13 (2018- 2019)).

8. Inkubatormiljøer som tilrettelegging for sosialt entreprenørskap

I denne delen besvares forskningsspørsmål 3: *På hvilke måter kan inkubatormiljøer støtte sosialt entreprenørskap i praksis?* For å kunne si noe om hvordan sosial bærekraft fremmes gjennom inkubatormiljøer for sosiale entreprenører, må vi se nærmere på hvordan inkubatorene fungerer og på hvilke måter de tilrettelegger for sosiale entreprenører. Vi vil i den sammenheng foreta en sammenligning mellom de to inkubatormiljøene og diskutere fremtredende forskjeller og likheter. Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker representerer som vist gjennom casebeskrivelsene to ulike modeller i deres funksjon og hvordan de tilrettelegger for sosiale entreprenører. De to inkubatorene tilbyr forskjellige tjenester til de sosiale entreprenørene og fungerer på den måten ulikt.

8.1 Tilgang på lokaler og arbeidsfelleskap

Et fellestrekk mellom nabolagsinkubatorene TU og VF er at de begge disponerer lokaler for sosiale entreprenører. Gjennom intervjuene kom det frem at inkubatorene har hatt stor betydning for de sosiale entreprenørenes tilgang på arbeidslokaler. Representanten fra Nabo Design på VF uttaler følgende: *“Vi opplevde det som et veldig løft for prosjektet å komme til et slikt lokale”* (informant 2). Tilsvarende påpeker informant 1, representanten fra Nedenfra på TU, viktigheten av inkubatormiljøet og uttaler følgende: *“Det har vært ekstremt viktig både for å ha en arbeidsplass og for å kunne innkalle til møter”*. I kapittel 4 og 7 fremkommer det at sosiale entreprenører jobber med lokale sosiale problemer. For at de skal kunne tilby tjenester til lokalsamfunnet, har de behov for lokaler og kontorplasser. Likheten mellom inkubatorene er at de har et lokalt perspektiv og at de sosiale entreprenørene tilbyr tjenester for sitt nærmiljø.

Tøyen Unlimited tilbyr muligheten til å starte opp eller arbeide med sin virksomhet på Aktivitetshuset K1. På K1 har TU og Unlimiterne muligheten til å låne gratis lokaler til møter, aktiviteter og arrangementer. Informantene beskriver tilgangen på gratis lokaler som *“en enorm fordel”* og *“veldig verdifullt”* (informant 3 & 4). Informant 4 uttaler følgende: *“Det å ha gratis lokaler har for meg alltid vært helt essensielt for denne modellen”*. Videre påpeker informanten at det i mange andre inkubatormiljøer koster penger å få medlemskap, slik at de sosiale entreprenørene allerede må ha en inntekt fra før for å komme i gang. Det påpekes at dette har en innvirkning på hvem som har tilgang og mulighet til å delta, og dermed også på den sosiale bærekraften (Colantonio & Dixon, 2011; Woodcraft, 2015; Meld. St. 13 (2018-2019)). Dette poenget underbygges av uttalelser fra informant 1 i Nedenfra. Informanten forteller at det ikke ville vært aktuelt å reise til sentrum og betale for

arbeidsplass, slik at det faktisk at TU kunne tilby gratis lokaler i nærområdet var helt avgjørende for at entreprenøren kunne etablere Nedenfra (informant 1). TU som en gratis tjeneste med gratis lokaler, har en demokratisk funksjon, og muliggjør deltakelse for dem som ikke har råd til å betale for medlemskap. Det er et ikke-diskriminerende tilbud.

Det at lokalene er gratis for de sosiale entreprenørene betyr imidlertid ikke at det er gratis å drive K1-bygget. Bydelen bruker betydelige økonomiske ressurser på å drive K1-bygget, noe som er ansett å ikke være bærekraftig i lengden. Informant 7 uttaler følgende: *“For at bydelen skal greie å finansiere K1 etter områdeløftet er vi nødt til å ta grep”*. Informanten forteller videre at de er i gang med omstrukturering av K1-modellen for å få til en mer bærekraftig drift, og at det foreløpig ikke er bestemt hva som skjer med avtalen til TU. I den sammenheng er det flere av informantene som uttrykker en bekymring rundt tilgangen på gratis lokaler. *“Hvis bydelen begynner å ta leie for kontorene er det fare for at TU ikke har råd til å betale for det, og da kan hele modellen kollapse”* uttaler informant 3, og legger til at det er ustabil og vanskelig å planlegge langsiktig uten grunnfinansiering fra det offentlige.

Ettersom det er uklart om TU fortsatt får tilgang på gratis lokaler i fremtiden, er det også usikkert om de kan fortsette å tilby gratis lokaler til de sosiale entreprenørene. I en by med høye kvadratmeterpriser og stort press på arealene, kan det være vanskelig å finne et tilsvarende tilbud andre steder, ettersom få aktører er villig til eller har råd til å tilby gratis bruk av lokaler. Dermed står et av grunnprinsippene med inkubatormodellen i fare for å måtte endres. Inkubatormiljøer som tilbyr gratis bruk av lokaler til sosiale entreprenører, er i bunn og grunn avhengig av at noen er villig til å betale for det. Som vist i kapittel 5 og 6 er en rekke aktører med på finansieringen av de to inkubatormiljøene. Dette viser at gratis eller rimelig tilgang på lokaler for sosiale entreprenører, ikke nødvendigvis betyr at inkubatormiljøene er gratis eller rimelig å drive. Dette tilsier at eiendomsforvaltere må gjøre en avveining mellom utgiftene det koster å finansiere lokaler, mot de verdiene som genereres gjennom leietakernes bidrag til lokalsamfunnet. Det kan imidlertid være utfordrende å vise til de sosiale verdiene som genereres, ettersom sosiale verdier kan være vanskelig å måle (Dees, 1998; Austin et al, 2006; Mair & Marti, 2006).

Vollebekk Fabrikker tilbyr, i likhet med TU, tilgang på lokaler og kontorplasser, men i motsetning må de sosiale entreprenørene betale en rimelig leie. Inkubatoren VF tilbyr i tillegg verksted og produksjonslokaler, og informant 5 og 9 fremhever at det er mangel på denne typen lokaler i Oslo. Informant 9 fra OBOS påpeker at de har fått tilbakemeldinger fra flere av aktørene på VF om at det kan være vanskelig å finne lokaler, og da særlig verksted- og produksjonsarealer. Videre uttaler informanten følgende: *“Det er ikke noe det bygges så mye nytt av heller”*. På VF har det vært viktig å

tilby arealer som ikke har for høy leie (informant 5, 9 og 1), og informant 5 påpeker at det er viktig at ikke all inntekten går til leie når man er en oppstartsbedrift.

Videre påpeker informantene at eiendomsforvaltere og utleiery i større grad kan stille ledige lokaler til disposisjon fremfor å la de stå tomme (Informant 8 og 9). Informant 1 påpeker at i stedet for å la lokaler stå tomme, kan man tilby gratis eller rimelig leie for sosiale entreprenører og oppstartsbedrifter, noe informantene mener ikke er tapt inntekt for utviklerne. Tilsvarende mener informant 8 at det er stort potensiale for at utviklere kan bidra til samfunnsutvikling og sosial bærekraft, og påpeker særlig at midlertidig bruk av ledige lokaler kan være et godt verktøy som eiendomsutviklere i større grad kan benytte seg av. Ifølge informantene er tilgang på ledige lokaler en mangelvare i Oslo, så det å ta i bruk midlertidige lokaler kan anses som effektiv ressursbruk. Ved å tilby felles kontorer, verksted og produksjonslokaler, har VF klart å tilby noe som ellers har vært en mangel i Oslo. Som det fremkommer i casebeskrivelsen er det venteliste for å leie lokaler på VF, og bare «de beste» blir valgt. Vi oppfatter dermed at det er større konkurranse om plassene på VF enn på TU.

En forskjell mellom de to inkubatorene er at de retter seg mot ulike stadier av oppstartsfasen. TU retter seg mot tidlig oppstartsfasen, mens VF i større grad retter seg mot virksomheter som allerede er kommet et stykke på vei. På TU er det lagt til rette for å støtte personer fra lokalbefolkningen i å bli sosiale entreprenører, og inkubatoren med tilhørende pakkeløsninger, tilbyr et støtteapparat i form av penger, nettverk, arbeidsfellesskap, veiledning og personlig oppfølging. TU legger vekt på å bygge kunnskap og ferdigheter hos den enkelte Unlimiteren, sånn at de i større grad kan bidra til å skape løsninger for nærmiljøet. *“Vi kommer inn som en part som styrker andre i det de vil gjøre”* forklarer informant 3. VF fungerer i større grad som en fasilitator og arena for videreutvikling for sosiale virksomheter. Det betyr at det er større fokus på produksjon og tjenester, samt å bygge og skalere bedriften. Inkubatorens betingelser har en betydning for hvilke sosiale entreprenører som rekrutteres eller oppholder seg der. På TU *mobiliseres* innbyggere fra Tøyen som har et ønske om å starte en sosial bedrift, mens det på VF *rekrutteres* sosiale entreprenører som har behov for å leie kontor-, verksted- og produksjonslokaler.

En likhet mellom de to er imidlertid at de begge fungerer som en sosial møteplass for sosiale entreprenører, der de får muligheten til å bli del av et nettverk og arbeidsfellesskap. Informant 3 fremhever at *“det er det å sette de sammen som er magien”*, og at de sosiale entreprenørene sammen kan få til mer og skape større effekter. Dette kan knyttes til teorier om at sosiale entreprenører kan få til mer og skape større verdier i samarbeid med andre (Austin et al, 2006). Gjennom nettverksbygging og samarbeid kan sosiale entreprenører få tilgang på ressurser og finansiering, noe som i stor grad kan

påvirke suksessen deres (Austin et al, 2006; Dufays & Huybrechts, 2014). Informant 1 bekrefter denne påstanden med uttalelsen: *“Det å ha muligheten til å jobbe på TU, samt å kunne ha tett dialog med de andre sosiale entreprenørene, var helt nødvendig for å etablere Nedenfra”*. Ved å legge til rette for samlokalisering av gründerbedrifter, gir de to inkubatormiljøene muligheten til å bygge et symbiotisk miljø der gründerne deler ressurser og erfaringer, lærer av hverandre, utveksler forretningskontakter, og etablerer samarbeidende forretningsforhold. Leadbeater (1997, s.51) hevder dessuten at det å være koblet på et større nettverk kan bidra til mer varierte idéer for sosiale entreprenører. Dermed kan de sosiale entreprenørenes tilknytning til inkubatormiljøene ha en stor betydning for arbeidet deres.

I tillegg til å legge til rette for at sosiale virksomheter kan etableres og videreutvikles, er både TU og VF arenaer som kan gi økt synliggjøring av de sosiale virksomhetene. Informant 4 uttaler følgende: *“Det å være synlig er utrolig viktig. Det at vi som organisasjon kunne gå ut og fortelle om alle disse bedriftene og initiativene, fungerte også som en markedsføring og bidro til at de sosiale entreprenørene fikk støttespillere også utenfor TU”*. Informant 5 underbygger dette og uttaler *“sosiale entreprenører trenger en arena for synlighet”*. TU og VF har som organisasjoner vekket interesse hos og fått besøk fra kommunale representanter, tidligere Kommunal- og moderniseringsminister, og andre interessenter (informant 4 og 5). Det at TU og VF som organisasjoner er synlige og har et godt omdømme kan også komme de sosiale entreprenørene til gode. Sterke nettverk og samarbeidspartnere antas å styrke sosiale entreprenørers legitimitet (Dufays & Huybrechts, 2014), og det er hevdet at synlighet og godt omdømme kan bidra til at sosiale virksomheter i større grad klarer å mobilisere ressurser og nå sine mål (Austin et al, 2006, s.11).

Det å ha tilgang på lokaler i nærmiljøet kan også ha en innvirkning på mobilisering av ressurser. Ettersom sosiale entreprenører ofte jobber med lokale problemer og utfordringer, vil det kunne ha stor betydning at man faktisk får muligheten til å jobbe med utfordringene på det stedet der de finnes. I samsvar med teoretiske antagelser om at det i lokalsamfunnet ofte kan finnes både muligheter, ressurser og partnere (Dufays & Huybrechts, 2014), fremkommer det i kapittel 7 at flere av Unlimiterne på TU benytter seg av egne nettverk for å rekruttere deltakere, bidragsytere og samarbeidspartnere. Det kan dermed tenkes at entreprenørene bak Ideelt, Kulmis og Håp Kompetanse ville kunne hatt vanskeligheter for å starte opp sine virksomheter om de måtte dratt til inkubatormiljøer i andre deler av byen. Informant 1 uttaler at det ikke ville vært aktuelt å reise til sentrum for å starte opp Nedenfra, noe som vitner om viktigheten av at det finnes et sted man kan arbeide fra *lokalt*. Videre forteller informanten at nettverket i lokalsamfunnet på Tøyen, og det å være samlokalisert med Områdeløft Tøyen (i K1-bygget), har vært helt nødvendig for å kunne etablere

virksomheten. Nedenfra har, som nevnt i kapittel 5, holdt flere nabolagsverksteder i K1 på Tøyen, som det kan tenkes ville vært vanskelig å gjennomføre andre steder i byen, ettersom det å reise for å delta ville kunne være en barriere for Tøyenbeboerne. Vi tolker det slik at tilgangen på lokale lokaler i noen tilfeller kan være avgjørende for etableringen av sosiale virksomheter.

8.2 Permanente og midlertidige inkubatormiljøer

En fremtredende forskjell mellom de to inkubatorene er at TU ble opprettet med utgangspunkt om å være en permanent og stabil struktur på Tøyen, mens VF ble etablert med et formål om å være et midlertidig tiltak for å benytte de ledige lokalene mens de står tomme. Flere av informantene har interessante perspektiver og tanker rundt betydningen av både midlertidige og permanente inkubatormiljøer, og hvordan dette eventuelt kan påvirke de sosiale entreprenørenes arbeid.

Det at TU omtales som en permanent inkubator innebærer at den ble opprettet med en intensjon om å vare lenger enn Områdeløft Tøyen som den ble opprettet gjennom. Informant 1 fremhever viktigheten med permanens og stabilitet, og påpeker at det reduserer risikoen for de sosiale entreprenørene. Informanten uttaler følgende: *“jeg tror det er viktig at ting skal ha en langsiktig forutsigbarhet og en grad av permanens”*. Informant 3 er enig i dette, og påpeker at stabile rammer er viktig slik at man kan fokusere energien sin på virksomheten fremfor å stresse over hvor og når man skal flytte, og at midlertidighet kan medføre et ugunstig uromoment. På den annen side mener informant 2 at stabilitet er viktigere for selve organisasjonen og inkubatoren TU, enn for de sosiale entreprenørene. Informanten påpeker at midlertidige lokaler kan være optimalt som testlokaler for sosiale entreprenører og unge bedrifter, slik at de kan teste ut løsninger til lavere kostnader og mindre bindende leieforhold.

Flere av informantene fremhever positive sider ved midlertidighet, og det vektlegges særlig at midlertidighet kan skape mange muligheter. Det påpekes at det foreligger en egen dynamikk i det, og at VF hadde blitt et helt annet prosjekt dersom det var planlagt for å være permanent:

“Med det midlertidige tester du mer, er mer åpen for spontane ting og er mer et jammenneske” - (informant 5)

“Det at det er midlertidig gir muligheter for å gjøre mer crazy ting enn om det var permanent. Jeg tror ikke vi hadde fått VF slik det er i dag hvis det hadde vært en plan i begynnelsen om å lage noe permanent” - (Informant 6)

“I det midlertidige så ligger det en veldig viktig kraft som man ikke har i det permanente. Midlertidigheten gir en egen dynamikk, fordi du er i det lokalet, du er i et miljø, og dette er

noe som har en viss varighet. Kulturen kan preges av at når vi får til dette så kan vi få til noe mer etter hvert. Den dynamikken som oppstår i midlertidighet, den er en verdi i seg selv” -

(Informant 8)

Informant 8 og 9 påpeker at det foreligger en prøve- og feile-kultur i midlertidighet, og at det er mye mer å tenke på når man skal jobbe med noe som er permanent. De fremhever at dersom VF hadde vært planlagt for å være permanent fra begynnelsen hadde det vært et helt annet prosjekt, fordi man måtte visst hvor og hva det skulle vært helt fra starten av, og hele veien videre. Informant 9 uttaler at det da ikke er sikkert at det hadde blitt på Vollebekk. Vi forstår det slik at det foreligger en «prøv det»-kultur i midlertidighet med mulighet for utprøving og testing av ideer, og at det er mer fleksibelt enn permanente tiltak. I tillegg er det en måte å teste ideer ut i full skala, før man lager permanente løsninger. Dette skaper muligheter for å utvikle bærekraftige strukturer og nettverk, som fører til ulike plattformer for kreativitet og innovasjon. Fordelen ved midlertidighet, slik vi ser på VF, er at man kan benytte ledige lokaler som ellers ville stått tomme. På VF har midlertidig bruk og utleie av lokaler til sosiale entreprenører og grønne bedrifter, vært et kreativt tiltak som private aktører kan gjøre for å fylle ledige og tomme lokaler. Midlertidighet kan skape aktiviteter og trekke folk til området, men på en annen side kan området bli «tomt og kjedelig» når aktivitetene forsvinner fordi man mister noe som beriker området (informant 10).

Informant 9 påpeker at prosessen med å etablere VF gikk veldig fort, og uttaler at *“fordi det var midlertidig i 2 år handlet det om å komme i gang så fort som mulig”*. På bakgrunn av casestudien og informantenes uttalelser, oppfatter vi det slik at de sosiale entreprenørene bør ha en mer etablert bedrift dersom de skal oppholde seg i midlertidige lokaler. I casebeskrivelsen kommer det frem at VF rekrutterte etablerte bedrifter, da det handlet om å komme fort i gang på grunn av tidsperspektivet. På TU derimot får sosiale entreprenører støtte fra idéfasen før man starter å bygge bedriften. Informant 4 påpeker at hvis man har en stabil infrastruktur for deltagelse, så kan beboerne velge hvor og når de selv vil delta. Informanten vektlegger at inkubatormiljøet bør være et åpent, lett tilgjengelig og lavterskel tilbud for å kunne delta. Informanten uttaler følgende *“hvis TU bare skulle vært midlertidig, da forsvinner hele beboernes trygghet og selvtillit til å komme inn og presentere sin idé”*.

Dersom man har mer stabile strukturer for deltakelse i nabolaget, vet beboere i større grad hvor de kan henvende seg for å realisere innovative ideer. Dermed kan permanente inkubatormiljøer oppleves som mer trygt for de som ønsker å komme med en idé, mens midlertidige tiltak i større grad krever at de sosiale entreprenørene har kommet litt lenger i prosessen med organisering av sin bedrift. Det at inkubatoren er permanent eller midlertidig kan virke inn på lokalsamfunnets vilje og evne til å delta. Informant 2 fremhever viktigheten med at VF er der over tid, fordi det tar tid å etablere slike steder

og å få med nærmiljøet. Informanten påpeker at man kun får med ildsjelene i første runde, så får man med andre etter hvert, deretter brukes det av nærmiljøet. Informant 9 underbygger dette og mener at det har tatt tid å finne formen på den møteplassen som VF er. Det er både fordeler og ulemper ved midlertidige og permanente tiltak (informant 10). På den ene siden er permanente tiltak mere stabilt i forhold til det å bygge det opp som en lokal møteplass, men samtidig foreligger det større risiko i det. Dersom det er planlagt for en type funksjon som ikke fungerer optimalt, er det lettere å endre på det når det er midlertidig.

Til tross for at TU er planlagt som en stabil struktur på Tøyen, påpeker informant 1 og 3 at også denne inkubatoren er preget av midlertidighet: *"TU er jo heller ikke helt permanent, da man ikke har langsiktig finansiering. Selv om det har opplevdes som mer permanent enn VF - som var mer uttalt midlertidig"* (informant 1). Med dette oppfatter vi det slik at selv permanente strukturer har en begrenset varighet. Også informant 5 påpeker at langsiktige prosjekter som TU er positivt, da man har et mer permanent sted som er konstant under utvikling. Da kan man søke langsiktige investeringer, og i noen tilfeller kan det være lettere å få støtte fra det offentlige (informant 5). Dette er nødvendigvis ikke tilfellet på TU. Den opprinnelige partnerskapsavtalen mellom Bydel Gamle Oslo og TU er utløpt, og det er uklart om inkubatoren videre får disponere gratis lokaler på K1, og om bydelen kommer til å opprettholde den finansielle støtten til TU. Informant 4 mener at dersom Bydel Gamle Oslo begynner å ta betalt for leie, kan hele modellen kollapse. Dermed forstås det at denne modellen er helt avhengig av tilgang på gratis lokaler.

Informant 3 mener at selve tilgangen på kontorplasser og arbeidslokaler i mange tilfeller vil være viktigere for gründere og oppstartsbedrifter, enn det om inkubatoren er permanent eller midlertidig. De ulike sosiale entreprenørene har ulike behov, og det kan dermed være en fordel at det finnes inkubatormiljøer som retter seg mot ulike utviklingsfaser av entreprenørskapet. Der noen har behov for veiledning og støtte fra idéfasen, kan permanente inkubatormiljøer være bedre egnet fordi man vet hvor man kan henvende seg for å realisere en idé. I andre tilfeller har sosiale entreprenører behov for lokaler der de kan produsere og skape tjenester, og i slike tilfeller kan midlertidig bruk av lokaler være en løsning. Uansett tilfellet kan det være en fordel for den sosiale entreprenøren å være tilknyttet en organisasjon som TU eller VF, som gir tilgang på nettverk og samarbeidspartnere i et kreativt miljø, samt at tilknytningen til organisasjonen kan bidra til at de i større grad synliggjøres.

DEL 5

KONKLUSJON & AVSLUTNING

9. Konklusjon

I denne delen presenterer vi våre konklusjoner og avsluttende refleksjoner, samt forslag til videre forskning.

9.1 Oppsummering

Studiens overordnede forskningsspørsmål ble delt inn i 3 underspørsmål, som er blitt besvart gjennom tidligere kapitler. Nedenfor følger en oppsummering av hvert underspørsmål som sammen svarer på studiens overordnede forskningsspørsmål.

1. Hvordan kan sosial bærekraft fremmes gjennom sosialt entreprenørskap i teorien?

Det første forskningsspørsmålet ble besvart gjennom kapittel 3 og 4, der vi fant at det var overlappende elementer i litteraturen om sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap. I teorier om sosial bærekraft fremheves behovet for en stedsbasert tilnærming, og i teorier om sosialt entreprenørskap hevdes det at sosiale entreprenører ofte jobber ut ifra lokal kontekst. Vi fant at sosiale entreprenører er opptatt av å skape sosiale verdier både gjennom prosess og som resultat, og at de i mange tilfeller er avhengig av nettverk og samarbeid med andre aktører for å lykkes i arbeidet sitt. For den videre studien tok vi utgangspunkt i et utvalg aspekter av sosial bærekraft og sosialt entreprenørskap. Videre fant vi at sosiale entreprenører gjennom sitt arbeid kan bidra til å sysselsette og aktivisere mennesker som faller utenfor, at de bygger sosial kapital, og tilrettelegger for interaksjon og samfunnsdeltakelse. Ifølge teorien om sosial bærekraft kan det at mennesker sysselsettes, integreres i nettverk og sosiale miljøer, og får muligheten til å delta i samfunnet, medføre livskvalitet på individnivå. Sosialt entreprenørskap antas i teorien å kunne bidra til de utvalgte aspektene av sosial bærekraft: sysselsetting, sosial kapital, sosial samholdighet, stedstilholdighet, livskvalitet og myndiggjøring.

2. Hvordan fremmes sosial bærekraft i praksis gjennom inkubatormiljøer for sosialt entreprenørskap?

Det andre forskningsspørsmålet ble besvart med bakgrunn i det teoretiske rammeverket og datamaterialet fra casestudiene. Gjennom casebeskrivelsene i kapittel 5 og 6 satt vi teorien i en praktisk kontekst, og la grunnlaget for den videre studien. Gjennom kapittel 7 viste vi hvordan inkubatormiljøene og de sosiale entreprenørene tar utgangspunkt i og retter seg mot lokale forhold, og hvordan de sosiale virksomhetene ved begge inkubatormiljøene finner innovative løsninger på komplekse problemer. Funnene våre samsvarer i stor grad med de teoretiske antagelsene om hvordan

sosiale entreprenører fremmer aspekter av sosial bærekraft. De sosiale entreprenørene er opptatt av å skape sosiale verdier både i prosess og resultat, og involverer i mange tilfeller målgruppen i arbeidsstyrken til den sosiale virksomheten. Gjennom virksomhetene sysselsettes og aktiviseres en rekke mennesker, samt at de i mange tilfeller skaper et støttende sosialt miljø for deltakerne. Inkubatormiljøene og virksomhetene bidrar til sammenbindende og brobyggende sosial kapital, samt økt livskvalitet og myndiggjøring. Videre fant vi ut at inkubatorene fungerer som møteplass i nærmiljøet, og bidrar til å skape sosial samhörighet og stedstilhörighet på hver sin måte.

Vi fant i tillegg at inkubatormiljøene har vært viktige for de sosiale virksomhetenes mulighet til å etableres og videreutvikles, og fikk videre bekreftet teoretiske antagelser om at sosiale entreprenører i samarbeid med andre kan skape større verdier.

3. På hvilke måter kan inkubatormiljøer støtte sosialt entreprenørskap i praksis?

Besvarelsen av det tredje forskningsspørsmålet belager seg i stor grad på funn som fremkom i casestudiene. Vi fant at nettverk og arbeidsfellesskap i noen tilfeller har vært avgjørende for å opprette sosiale virksomheter, og at tilgangen på kontorlokaler, verksted- og produksjonslokaler for sosiale entreprenører i Oslo, omtales som en mangelvare - og da særlig når det gjelder lokaler til rimelig eller ingen leie. Casestudiet av Tøyen Unlimited har vist at gratis lokaler anses som helt avgjørende for den modellen som ligger til grunn, og at det å måtte betale husleie potensielt vil kunne medføre en kollaps. Casestudiet av Vollebekk Fabrikker har vist hvordan aktivitet i midlertidige lokaler kan medføre store sosiale gevinster. Videre har vi funnet at midlertidige lokaler kan være en stor ressurs for sosiale entreprenører, og at det foreligger et potensiale for at eiendomsforvaltere i større grad kan leie ut midlertidige lokaler til sosiale virksomheter.

9.2 Konklusjon

Gjennom de tre forskningsspørsmålene har vi besvart det overordnede forskningsspørsmålet: *Hvordan kan sosial bærekraft fremmes gjennom inkubatormiljøer for sosiale entreprenører?*

Studien har vist hvordan inkubatormiljøer for sosiale entreprenører kan bidra til å fremme flere aspekter av sosial bærekraft, og hvordan sosiale virksomheter i mange tilfeller klarer å tilby løsninger som offentlige myndigheter og private virksomheter i mindre grad får til, eller velger å prioritere. Med dette ønsker vi å vise viktigheten av at det finnes slike inkubatormiljøer i bybildet, som legger til rette for at sosiale entreprenører kan jobbe med lokale utfordringer slik de gjør. Som vi har sett gjennom denne oppgaven har etableringen av begge inkubatorene krevd en vilje til samarbeid og risiko fra aktørene som står bak prosjektene. Det er klart at etableringen av inkubatormiljøer i en by der

arealene er under press, koster penger og krever at noen er villig til å betale. Vi mener at Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker viser hvordan dette kan gjøres på en god måte, ved at flere aktører går sammen og deler regningen. Som vi har sett medbringer inkubatormiljøene positive virkninger for en langt større del av samfunnet enn bare de som er direkte involvert i inkubatoren, for eksempel gjennom å endre et steds karakter, og bidra til et mer attraktivt bymiljø og innovative velferdsløsninger. Dermed kan det sies å være rettferdig at flere aktører sammen betaler for etableringen av inkubatormiljøer, slik at disse verdiene kan skapes.

Tøyen Unlimited bidrar til å styrke lokalsamfunnet på Tøyen gjennom å tilrettelegge for at Tøyenbeboere kan engasjere seg i lokalt sosialt entreprenørskap. Både inkubatormiljøet og de sosiale virksomhetene danner plattformer for sammenbindende og brobyggende sosial kapital, og bidrar til å styrke kvaliteter som sosial samhörighet og stedstilhörighet. Inkubatoren, som en gratis og permanent struktur, er en demokratisk modell som muliggjør at innbyggerne selv kan starte opp virksomheter med formål om å løse aktuelle problemer og utfordringer som de selv, og/eller nærmiljøet, står overfor. TU kan anses som et konkret tiltak for å motvirke sosioøkonomiske skiller, som de siste tiårene har vært fremtredende på Tøyen. Videre mener vi at det kan ha stor verdi for innbyggerne på Tøyen å vite at det finnes et slikt sted i nærområdet der de kan henvende seg for å få støtte til å satse på idéene sine. Verdien er at innbyggerne i en by selv kan være med på å forme sine omgivelser og dermed også innholdet i byen. Ifølge Woodcraft (2015) kan man skape vellykkede steder ved å forstå hva folk trenger fra områdene de bor og jobber, og på Tøyen har innbyggerne selv muligheten til å skape de løsningene og tjenestene de selv mener det er behov for, gjennom inkubatormiljøet Tøyen Unlimited.

Etableringen av Vollebekk Fabrikker har gitt mulighet for løsninger på flere utfordringer i nærområdet, som mangelen på åpne og aktive møteplasser, kontor-, verksted- og produksjonslokaler til sosiale entreprenører, og det å gjøre Vollebekk til mer enn et T-banestopp og en Meny-butikk. Vollebekk Fabrikker har i løpet av kort tid utviklet seg til et innholdsrikt inkubatormiljø, som viser hvordan man kan skape sosiale verdier i transformasjonsområder gjennom midlertidig aktivisering av tomme bygninger. VF kan videre anses som en modell for hvordan midlertidige aktiviteter kan brukes som et verktøy ved langvarige byggeprosesser, for å bygge et stedsnavn og markedsføre utbyggingsområdet, og motvirke følelsen av å bo på en byggeplass. Skal man få til en bymessig karakter og bidra til sosial bærekraft i det som idag er utkantområder, er det behov for å skape et mer mangfoldig innhold med ulike aktiviteter og tilbud for forskjellige grupper i befolkningen, slik det er gjort på VF. Gjennom et tverrsektorielt samarbeid mellom innovative og risikovillige aktører har man klart å tilrettelegge for

en allsidig og mangfoldig infrastruktur, og utvikle en modell for hvordan sosialt bærekraftig byutvikling kan gjennomføres i praksis.

Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker representerer to ulike modeller for inkubatormiljøer, som begge på ulike måter, henvender seg til nabolaget og tilrettelegger for sosialt entreprenørskap. Gjennom disse eksemplene viser studien at både permanente og midlertidige strukturer kan bidra til å fremme sosial bærekraft på lokalsamfunnsnivå. På denne måten bidrar studien til å fylle begrepet sosial bærekraft med innhold som kan praktiseres og implementeres i planlegging og byutvikling. Vi mener at inkubatormiljøer som er stedsforankret og svarer på konkrete lokale behov, kan berike bybildet og fungere som direkte tiltak for å implementere lokal sosial bærekraft. Derfor konkluderer vi med at det ikke nødvendigvis er enten eller mellom de to modellene, men heller ja takk begge deler.

9.3 Avsluttende refleksjoner

Vi har avdekket at inkubatormiljøer for sosialt entreprenørskap genererer sosiale verdier. Studien tydeliggjør hvordan man kan angripe lokale sosiale utfordringer, og hvordan man effektivt kan ta i bruk lokale ressurser for å skape sosiale verdier i lokalsamfunnet. Gjennom studien har det også kommet frem hvordan lokal sosial innovasjon kan bidra til mer robuste lokalsamfunn, som for eksempel med Håp Kompetanse sin telefontjeneste under korona-pandemien. På bakgrunn av denne studien anser vi tilrettelegging for inkubatormiljøer som en direkte investering i sosial bærekraft.

Studien viser hvordan ulike aktører kan gå sammen og samskape verdier i et nærmiljø. Etablering av nabolagsinkubatorer fremstår som et konkret tiltak for sikring av urban sosial bærekraft, og vi mener at dette er noe som i større grad burde fremheves som en måte å drive sosialt bærekraftig nabolagsutvikling for aktører som driver med byutvikling.

Vi har vist gjennom studien at sosialt entreprenørskap kan være et verktøy for medvirkning og medborgerskap. Gjennom inkubatormiljøer kan man gi mennesker muligheten til å ta styring over egne livsbetingelser, og skape sin egen arbeidsplass. En person som faller utenfor det ordinære arbeidslivet, kan heller enn å sitte fast i velferdssystemet, få muligheten til å bli en ressurs i stedet. Det fremkommer at inkubatormiljøer for sosialt entreprenørskap kan være en ressurs i møte med velferdsutfordringer, og vi mener det offentlige i større grad burde gå inn for å støtte denne typen miljøer.

Vi har i denne oppgavens sammenheng hovedsakelig sett nærmere på vellykkede virksomheter som har fått positiv omtale av informanter og/eller i avisoppslag. Dermed har vi i mindre grad fått innsikt i sosiale entreprenørskap som ikke klarer å etablere levedyktige virksomheter, og i hvilken grad disse

virksomhetene bidrar til sosial bærekraft. Det kan også være en svakhet i oppgaven at vi ikke har tatt for oss virksomhetenes økonomiske regnskap, og at det dermed vanskelig lar seg bevise om de faktisk er økonomisk bærekraftige og levedyktige. Vi har i den sammenheng vært nødt til å belage oss på den informasjonen vi har klart å finne, og informantenes uttalelser.

Gjennom studien fremkommer det at begge inkubatormiljøene sysselsetter og aktiviserer en rekke mennesker, og at dette kan bidra til økt sosial kapital, sosial samhørighet, stedstilhørighet, og livskvalitet. Det kan imidlertid være verdt å påpeke at dette er funn som er basert på informantenes uttalelser og den informasjonen vi har klart å finne på egenhånd. Våre intervjuer har i mindre grad involvert medlemmer og deltakere fra de sosiale virksomhetene, og det kan dermed ikke hevdes over enhver tvil at virksomhetene utelukkende bidrar til positive ringvirkninger. For eksempel vet vi lite om deltakernes egne synspunkt på virksomhetene og hvilke lønninger de eventuelt får for sitt arbeid. Det har imidlertid ikke vært mulig å komme i kontakt med deltakere, ettersom begge caseområdene har vært stengt i forbindelse med korona-pandemien. Hadde caseområdene vært åpne for besøk, er sannsynligheten stor for at vi ville foretatt noen samtaler eller intervjuer med deltakere i virksomhetene.

Videre kan det påpekes at sosiale effekter kan være vanskelig å måle, noe som også forårsaker en svakhet med studien. Eksempelvis er livskvalitet et sosialt aspekt som identifiseres på individnivå, og det er vanskelig å peke på konkrete elementer av livskvalitet ettersom vi ikke fikk pratet med deltakerne.

9.4 Forslag til videre forskning

For at sosiale entreprenører og inkubatormiljøer skal kunne eksistere og drive det arbeidet de gjør, må det tilrettelegges for at de kan få plass i bybildet. Det kan vises til et behov for innsikt i hvordan inkubatormiljøer etableres og hvilke prosesser som ligger bakenfor, slik at man enklere kan få til å gjennomføre lignende prosjekter andre steder. Ved å undersøke behov og muligheter for tverrsektorielt samarbeid i byutviklingen, kan man potensielt belyse strukturer som kan være overførbare til andre utviklingsprosjekter, og på den måten bidra til nye modeller for samarbeid i byutviklingen.

For begge caseområdene var tverrsektorielt samarbeid grunnleggende i etableringsfasen, noe som kan anses som et moment for videre utforskning. For å bidra til etablering av flere inkubatormiljøer gjennom byutvikling kan det være aktuelt å se nærmere på hvilke roller de ulike aktørene spiller.

Som tidligere påpekt kan det fremstå som en svakhet ved denne oppgaven at målgruppen for, og deltakerne i, de sosiale virksomhetene ikke er representert som informanter til vurderingsgrunnlag i studien. Å utforske de sosiale verdiene ut ifra perspektivet til de som deltar, altså målgruppen, vil gi bedre grunnlag for å gjøre en reell vurdering av hvilke, og i hvilken grad, sosiale verdier skapes.

I byutviklingsperspektiv har bydelen typisk høringsinstans sent i planprosessen, men for både etableringen av Vollebekk Fabrikker og Tøyen Unlimited hadde bydelene en større rolle i den lokale stedsutviklingen. Bydelens rolle i byutvikling og muligheten for involvering av bydelen i lokal stedsutvikling, kan være aktuelt å undersøke nærmere.

Litteraturliste

- Andersen, L.L., Espersen, H.H., Kobro, L.U., Kristensen, K., Skar, C. Iversen, H. (2018). *Demokratisk innovasjon. Teorier og modeller for samskapende sosial innovasjon i norske kommuner*. Skriftserien fra Høgskolen i Sørøst-Norge nr. 24 / 2018. Hentet 03.03.2021 fra: <https://www.ks.no/contentassets/74ff5e45a36a44ceac3b4e99447e327b/forskningsrapport.pdf>
- Andersen, S. S. (2013). *Casestudier. Forskningsstrategi, generalisering og forklaring*. 2. utg. Bergen: Fagbokforlaget
- Angelidou, M. og Mora, L. (2020). *Developing Synergies Between Social Entrepreneurship and Urban Planning*. *disP - The Planning Review*, Volume 55, 2019(4):28-45. Hentet 10.10.2020 fra: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02513625.2019.1708068>
- Arbeids- og sosialdepartementet. (2018). Samarbeid om sosialt entreprenørskap. Rapport fra tverrdepartemental arbeidsgruppe. Hentet 17.11.2020 fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/samarbeid-om-sosialt-entreprenorskap/id2585672/>
- Austin, J., Stevenson, H. & Wei-Skillern, J. (2006). *Social and Commercial Entrepreneurship: Same, Different, or Both?* *Entrepreneurship Theory & Practice*, Volume 30(1):1-22. Hentet 12.10.2020 fra: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1111/j.1540-6520.2006.00107.x>
- Bakke, T. (2018). Sosial overflatefaktor - metodikk for å oppnå sosialt bærekraftig stedsutvikling. *PLAN Tidsskrift for samfunnsplanlegging, regional- og byutvikling*. Hentet 03.03.2021 fra: <https://plantidsskrift.no/artikkel/sosial-overflatefaktor-metodikk-for-a-oppna-sosialt-baerekraftig-stedsutvikling/>
- Barron, L., & Gauntlett, E. (2002). *Housing and Sustainable Communities Indicators Project: Stage 1 Report—Model of Social Sustainability*. WACOSS (Western Australia Council of Social Services). Hentet 17.09.2020 fra: http://www.regional.org.au/au/soc/2002/4/barron_gauntlett.htm
- Boström, M. (2012) 'A missing pillar? Challenges in theorizing and practicing social sustainability: Introduction to the special issue', *Sustainability: Science, Practice, and Policy*, 8(1), pp. 3–14. doi: 10.1080/15487733.2012.11908080 (lest 15.09.2020)
- Bramley, G. et al. (2009) 'Social sustainability and urban form: Evidence from five British cities', *Environment and Planning A*, 41(9), pp. 2125–2142. doi: 10.1068/a4184. (lest 07.11.2020)
- Brattbakk, I., Landsverk, A., Rosten, M. G., Sæter, O., Osuldsen, J., Andersen, B., og Bratseth, K. (2015). *Hva nå, Tøyen?: Sosiokulturell stedsanalyse av Tøyen i Bydel Gamle Oslo*. Rapport, 8, 2015.
- Bydel Bjerke, (udatert). *Programplan for områdeløft i Bydel Bjerke. Groruddalssatsingen - Delprogram nærmiljø*. Hentet 16.12.2020 fra https://tjenester.oslo.kommune.no/ekstern/einnsyn-fillager/filtjeneste/fil?virksomhet=974778874&filnavn=201501188_98_205299.pdf
- Bydel Gamle Oslo. (udatert). *Aktivitetshuset K1*. Hentet 14.10.2020 fra: <https://www.aktivitetshusetk1.no/>
- Bydel Gamle Oslo. (2016). *Områdeløft Tøyen: Prosjektplan med budsjett for 2016*. Bydel Gamle Oslo, Oslo kommune. Vedtatt i Bydelsutvalget 19.05.2016. Hentet 05.01.2021 fra: <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13148029-1472040231/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Slik%20bygger%20vi%20Oslo/Tøyenavtalen/Områdeløft%20Tøyen/Områdeløft%20Tøyen-%20Prosjektbeskrivelser%20og%20budsjett%202016.pdf>
- Bydel Gamle Oslo. (2020). *Programplan for områdeløft i Bydel Gamle Oslo*. Oslo kommune, Områdesatsingene i Oslo. Delprogram nærmiljø. Hentet 05.01.21 fra: <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13356229-1579102940/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Slik%20bygger%20vi%20Oslo/Bydel%20Gamle%20Oslo/Omr%C3%A5del%C3%B8ft%20Gr%C3%B8nland%20og%20T%C3%B8yen/Programplan%202020%20for%20Omr%C3%A5del%C3%B8ft%20Bydel%20Gamle%20Oslo.pdf>
- Byrådsavdeling for byutvikling, Oslo kommune. (2019). *Tøyen: Glimt fra områdeløft 2014-2018*. Hentet fra: <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13311518-1548851030/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Slik%20bygger%20vi%20Oslo/Tøyenavtalen/Områdeløft%20Tøyen/Tøyenmagasinet.pdf>
- Colantonio, A. (2010) 'Urban social sustainability themes and assessment methods', *Proceedings of the Institution of Civil Engineers - Urban Design and Planning*, 163(2), pp. 79–88. doi: 10.1680/udap.2010.163.2.79. (lest 10.11.20)
- Colantonio, A. and Dixon, T. (2011). *Urban regeneration et social sustainability*. Oxford, UK: Wiley-Blackwell,

- pp. 18-35 (lest 05.10.20)
- Cuthill, M. (2010) 'Strengthening the "social" in sustainable development: Developing a conceptual framework for social sustainability in a rapid urban growth region in Australia', *Sustainable Development*, 18(6), pp. 362–373. doi: 10.1002/sd.397. (lest 11.10.20)
- Creswell, J.W. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 4. utg. Nebraska: SAGE Publications. Hentet 17.01.21 fra: <https://books.google.no/books?id=PViMtOnJ1LcC&printsec=frontcover#v=onepage&q=qualitative&f=false>
- DAMVAD (2015) *Effekt- og resultatverktøy for områdeløft. Områdeløft i Bergen, Trondheim og Drammen*. Husbanken. Hentet 07.01.21 fra: <http://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/Komp/Effekt%20og%20resultatvertoy%20for%20omradeloft.pdf>
- Danielsen, A. (2007). *Tøyen skole 125 år*. Prografia AS: Tøyen skole.
- Dees, J. G. (1998). The Meaning of "Social Entrepreneurship". Hentet 18.10.2020 fra: <http://www.redalmarza.cl/ing/pdf/TheMeaningofsocialEntrepreneurship.pdf>
- Dempsey, N., Bramley, G., Power, S., Brown, C. (2011) 'The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability', *Sustainable Development*, 19(5), pp. 289–300. doi: 10.1002/sd.417. (lest 15.10.20)
- Dufays, F., og Huybrechts, B. (2014). Connecting the Dots for Social Value: A Review on Social Networks and Social Entrepreneurship. *Journal of Social Entrepreneurship* Volume 5, 2014 - Issue 2. pp. 214-237. Hentet 12.11.2020 fra: <https://doi.org/10.1080/19420676.2014.918052>
- Eimhjellen, I. og Loga, J. (2016): *Utviklingen av sosialt entreprenørskap i Norge*. Uni Research Rokkansenteret, Bergen, Rapport 9 - 2016 Hentet 24.10.2020 fra: https://www.researchgate.net/profile/Jill_Loga/publication/331072260_Utviklingen_av_sosialt_entreprenorskaps_i_Norge/links/5c8f905fa6fdcc38175aec7f/Utviklingen-av-sosialt-entreprenorskaps-i-Norge.pdf
- Epleslang. (udatert). *Hva er Epleslang?* Hentet 09.02.2021 fra: <https://epleslang.com>
- Eraker, H., Sunde, I., og Kumano-Ensby, A.L. (2017). Fattigere etter 141 millioner kroners løft. *NRK*. Hentet 05.02.2021 fra: <https://www.nrk.no/dokumentar/xl/fattigere-etter-141-millioner-kroners-loft-1.13775849>
- Ferd. (2020). *Her er finalistene til Årets Sosiale Entreprenør 2020*. Hentet 07.02.2021 fra: <https://aretsosent.no/her-er-finalistene-til-arets-sosiale-entreprenor-2020/?fbclid=IwAR3HsnzLs0xbarbroBNKmr0Tao18qBH1uZFMoEC1zrYzcYOF3sJRPPoOdrs>
- Ferd. (2019). *Disse 20 selskapene er nominert til Årets Sosiale Entreprenør*. Hentet 09.02.2021 fra: <https://aretsosent.no/disse-20-selskapene-er-nominert-til-arets-sosiale-entreprenor-2019/>
- Fjeld, B. (2019). Fra hard asfalt til spiselige planter i Vaterlandsparken. *Utemiljønytt*. Hentet 18.02.2021 fra: <https://www.utemiljonytt.no/fra-hard-asfalt-til-spiselige-planter-i-vaterlandsparken/>
- Folkehelseinstituttet. (2020). *Sosialt bærekraftige lokalsamfunn*. Hentet 03.03.21 fra: <https://www.fhi.no/hn/folkehelse/artikler/sosialt-barekraftige-lokalsamfunn/>
- Forrest, R. and Kearns, A. (2001) 'Social cohesion, social capital and the neighbourhood', *Urban Studies*, 38(12), pp. 2125–2143. doi: 10.1080/00420980120087081. (lest 24.10.20)
- Hagecrew (udatert). *Om oss*. Hentet 07.02.2021 fra: <https://www.hagecrew.no/pages/omoss>
- Hansen, A. H. & Haram, I. V. (2014). *På lovlig epleslang*. *NRK*. Hentet 09.02.2021 fra: <https://www.nrk.no/osloogviken/pa-lovlig-epleslang-1.11887577>
- Hansrud, O. (2017). Days Like This med "arkivsalg". *Tekstilforum*. Hentet 11.02.2021 fra: <https://tekstilforum.no/kjeder-miljo-og-baerekraft-dameklaer/days-like-this-med-arkivsalg/330803>
- Hill, T. L., Kothari, T. H., og Shea, M. (2010). *Patterns of Meaning in the Social Entrepreneurship Literature: A Research Platform*. *Journal of Social Entrepreneurship*, Volume 1(1):5-31. Hentet 04.11.2020 fra: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19420670903442079>
- Hofstad, H., & Bergsli, H. (2017). *Folkehelse og sosial bærekraft. En sammenligning og diskusjon av begrepsinnhold, målsettinger og praktiske tilnærminger*. NIBR-rapport 2017:15. Hentet 03.03.21 fra: <https://www.veiviseren.no/forstaa-helheten/forskning-og-utredninger/rapport/folkehelse-og-sosial-baerekraft>
- Hulgård L. og Andersen, L.L. (2015) i Nordisk Ministerråd (2015): *Sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon. Kartlegging av innsatser for sosialt entreprenørskap og sosial innovasjon i Norden*. København. Tema Nord 2015:502

- Høiland, A. (2019). Vaktselskapet Ideelt Security på Tøyen er annerledes: - Vi er lokale trivselsverter, ikke tradisjonelle vektere i uniform. *Vårt Oslo*. Hentet 07.02.2021 fra: <https://vartoslo.no/abdinahr-ahmed-hassan-anders-hoilund/vaktselskapet-ideelt-security-pa-toyen-er-annerledes-vi-er-lokale-trivselsverter-ikke-tradisjonelle-vektene-i-uniform/207788>
- Iversen, K. O. (2017). Overraskende sterk prisvekst i desember. *DNB*. Hentet 11.02.2020 fra: <https://dnbeiendom.no/altombolig/kjop-og-salg/boligpriser1/2016/overraskende-sterk-prisvekst-i-desember>
- Julsen, L. (2018). Made in Tøyen. *Harvest Magazine*. Hentet 11.02.2021 fra: <https://www.harvestmagazine.no/artikkel/made-in-toyen>
- Kjernsli, A. (2019). Epleslang tømmer helt lovlig epletrærne i Oslos hager. *Vårt Oslo*. Hentet 18.02.2021 fra: <https://vartoslo.no/andr-kjernsli-babette-horne-hostmark-epleslang/epleslang-tommer-helt-lovlig-epletraerne-i-oslos-hager/100652>
- Klem, C. (2017). Vil skape boligforbilder på Tøyen. *Arkitektnytt*. Hentet 11.02.2021 fra: <https://www.arkitektnytt.no/nyheter/vil-skape-boligforbilder-pa-toyen>
- Klem, C. (2018). Fullt boligsosialt trøkk. *Arkitektnytt*. Hentet 11.02.2021 fra: <https://www.arkitektnytt.no/nyheter/fullt-boligsosialt-trokk>
- Klima- og miljødepartementet. (2020). Gode bymiljø og bærekraftige byer. Hentet 03.03.21 fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/klima-og-miljo/klima/innsiktsartikler-klima/bymiljo-og-barekraftige-byer/id2344800/>
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD). (2014). *Bolig for velferd*. Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid (2014-2020). Hentet 03.03.2021 fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/andre-dokumenter/kmd/2014/Bolig-for-velferd/id753950/>
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD). (2019a). *Om områdesatsing*. Hentet 03.03.21 fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by-og-stedsutvikling/omradesatsing/om-omradesatsing/id2665874/>
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD). (2019b). *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019-2023*. Hentet 03.03.21 fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonale-forventninger-til-regional-og-kommunal-planlegging-20192023/id2645090/>
- Kulmis. (udatert). *Vår visjon. Vi kan gjøre alt*. Hentet 10.02.2021 fra: <https://www.kulmis.no/our-vision>
- Leadbeater, C. (1997). *The rise of the social entrepreneur*. London: Demos. Hentet 06.11.20 fra: <http://charlesleadbeater.net/wp-content/uploads/1997/01/theriseofthesocialentrepreneur.pdf>
- Lehtonen, M. (2004) 'The environmental-social interface of sustainable development: capabilities, social capital, institutions', *Ecological Economics*, 49(2), pp. 199-214. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2004.03.019>. (lest 27.11.20)
- Light, P. C. (2006). *Searching for social entrepreneurs: Who they might be, where they might be found, what they do*. ARNOVA Occasional Paper Series Volume 1(3): 13-38. Hentet 18.10.2020 fra: <https://www.ashoka.org/sites/default/files/2019-11/Research%20on%20Social%20Entrepreneurship%20-%20Understanding%20and%20Contributing%20to%20an%20Emerging%20Field.pdf#page=39>
- Light, P. C. (2009). *Social Entrepreneurship Revisited*, i: Stanford Social Innovation Review. Hentet 20.10.2020 fra: https://ssir.org/articles/entry/social_entrepreneurship_revisited
- Linstad, A. (2018). Kraftig kritikk av Tøyenløftet i ny rapport. "De stille stemmene" blir ikke hørt. *Vårt Oslo*. Hentet 05.02.2021 fra: <https://vartoslo.no/arnsten-linstad-gamle-oslo-hanna-marcussen/kraftig-kritikk-av-toyenloftet-i-ny-rapport-de-stille-stemmene-ble-ikke-hort/182357>
- Loga, J. (2018). Sivilsamfunnets roller i velferdsstatens omstilling, i: Norsk sosiologisk tidsskrift Volum 2(1):58-73. Hentet 25.11.20 fra: <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2018-01-05>
- Lubberink, R. (2019). Social Entrepreneurship and Sustainable Development. I: Leal Filho, W., Brandli, L., Özuyar, P., Wall, T. (red.) *Decent Work and Economic Growth. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals*, s.1-11. Cham: Springer. Hentet 22.10.2020 fra: Doi:10.1007/978-3-319-71058-7_47-1
- Mair, J. og Martí, I. (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*, Volume 41, Issue 1, February 2006, Pages 36-44. Hentet 18.10.2020 fra: <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2005.09.002>
- Martin, R. J., og Osberg, S. (2007), "Social entrepreneurship: The case for a definition", in Stanford Social

- Innovation Review, spring 2007, pp. 29–39.
- McKenzie, S. (2004) 'Social sustainability: Towards some definitions', *Hawke Research Institute Working Paper Series*, (27), pp. 1–31. Hentet 27.09.20 <https://www.unisa.edu.au/siteassets/episerver-6-files/documents/eass/hri/working-papers/wp27.pdf>
- Meld. St. 13 (2018-2019). *Muligheter for alle — Fordeling og sosial bærekraft*. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-13-20182019/id2630508/>
- Meld. St 18 (2016–2017). Berekraftige byar og sterke distrikt. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Hentet 03.03.21 fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-18-20162017/id2539348/>
- Mora di. (udatert). *Bakgrunn*. Hentet 09.02.2021 fra: <https://www.moradi.no/bakgrunn>
- Nabo Norge. (udatert). *Nabo Norge*. Hentet 04.01.2021 fra: <https://www.nabonorge.no/>
- Nassir, A. (2017). Tøyen - det nye hipsterreservatet. *Dagbladet*. Hentet 05.02.2021 fra: <https://www.dagbladet.no/kultur/toyen---det-nye-hipsterreservatet/68944162>
- Naustdal, I. D. (2020). Hardtarbeidende trivselsvektene løfter ungdommen og nabolaget. *Journalen*. Hentet 07.02.2021 fra: <https://journalen.oslomet.no/2020/10/hardtarbeidende-trivselsvakter-lofter-ungdommen-og-nabolaget>
- Nedenfra. (udatert). *Nedenfra medvirkning og byutvikling. Demokratisk deltakelse i byutvikling*. Hentet 28.01.21 fra: <http://www.nedenfra.org>
- Nicholls, A. (ed.) (2006), *Social Entrepreneurship. New Models of Sustainable Social Change*, Oxford University Press, Oxford. Hentet 08.11.2020 fra: http://www.untag-smd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_1/ENTREPRENEURSHIP%20Social%20entrepreneurship,%20New%20m.pdf
- Nicholls, A., (2006). Introduction, i: Nicholls, A. (red.) *Social Entrepreneurship. New Models of Sustainable Social Change*, s.1-36. [online]. New York: Oxford University Press Inc. Hentet 08.11.2020 fra: http://www.untag-smd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_1/ENTREPRENEURSHIP%20Social%20entrepreneurship,%20New%20m.pdf
- Norges Forskningsråd. (2005). *Sosial kapital*. Hentet 05.01.21 fra <https://www.forskningsradet.no/siteassets/publikasjoner/1114506747421.pdf>
- Norge Unlimited, (udatert). *Håndbok for Norge Unlimited: Hvordan starte en nabolagsinkubator for sosialt entreprenørskap, vol. 10*. Hentet 27.01.21 fra: <https://www.oslo.kommune.no/getfile.php/13359449-1580908711/Tjenester%20og%20tilbud/Politikk%20og%20administrasjon/Slik%20bygger%20vi%20Oslo/Områdeløft%20Grønland%20og%20Tøyen/Håndbok%20for%20Norge%20Unlimited%20-%20Hvordan%20starte%20en%20nabolagsinkubator%20for%20sosialt%20entreprenørskap.pdf>
- Plan- og bygningsetaten, (2018). *URBACT HOVINBYEN*. Hentet 17.09.2020 fra <https://www.oslo.kommune.no/slik-bygger-vi-oslo/hovinbyen/#gref>
- Proff. (udatert). *Ideelt Security AS*. Hentet 08.01.2021 fra: <https://proff.no/selskap/ideelt-security-as/oslo/vaktselskaper/IF8OBJ001TJ/>
- Putnam, R.D. (2000). 'Bowling alone: America's declining social capital'. New York: Simon & Schuster, pp. 15-25. (lest 26.10.20)
- Putnam, R.D. (1993). The prosperous community: social capital and public life. *American Prospect*, pp. 1-11. Hentet 29.10.20 fra: <http://faculty.washington.edu/matsueda/courses/590/Readings/Putham%201993%20Am%20Prospect.pdf>
- Regjeringen og Oslo kommune. (2020). Programbeskrivelse for Oslo indre øst-satsingen 2019-2026. Hentet 15.12.20 fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/5ff1f56075b24d6d87b90087aa473145/programbeskrivelse-oslo-indre-ost-satsingen_endelig-002.pdf
- Rena, H. (2020). Myndighetene bør lønne ressurspersoner i miljøer de ønsker å nå, ikke bare snakke med dem. *Vårt Oslo*. Hentet 07.02.2021 fra: <https://vartoslo.no/bydel-gamle-oslo-covid-19-folkehelseinstituttet/myndighetene-bor-lonne-ressurspersoner-i-miljoer-de-onsker-a-na-ikke-bare-snakke-med-dem/261757>
- Rognlien, H. (2019). Masteroppgave: NMBU. *Alternative boligløsninger og inkluderende boligutvikling - en casestudie om Tøyen Boligbyggelag*. Hentet 11.02.2021 fra: <https://nmbu.brage.unit.no/nmbu-xmlui/bitstream/handle/11250/2642996/Rognlien2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Søndre Unlimited. (udatert). *Om oss*. Hentet 11.02.2021 fra: <https://sondreunlimited.com>

- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder*. 5. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Tøyen Boligfestival. (udatert). *Om Tøyen Boligfestival*. Hentet 11.02.2021 fra: <https://www.boligfestival.no>
- Tøyen Unlimited. (udatert). Hentet 12.10.2020 fra: <https://www.toyenunlimited.no/>
- Tøyen Unlimited. (udatert). *Mathias Storm Michelsen: Gjør det. Hagecrew*. Hentet 07.02.2021 fra: <https://www.toyenunlimited.no/mathias-s-michelsen>
- Tøyen Unlimited (2019). *Nabolagsinkubatoren Tøyen Unlimited skaper sosiale foretak i områdeløft-områder*. Hentet 12.10.2020 fra: <https://www.veiviseren.no/forstaa-helheten/eksempler-og-erfaringer/toyen-unlimited>
- Urgent Agency, (2020). *Erfaringer fra Vollebekk Fabrikker. Evaluering av nabolagsinkubator & anbefalinger for fremtidige byprosjekt*. Hentet 03.10.20 fra: https://www.dropbox.com/s/a17iaasrvae4g/Vollebekk_report_20201201_Spreads_UA.pdf?dl=0&fbclid=IwAR08fQe7DRwGKIAskkWrZQmvm-d9ypB7pPxN8iqM6fGRh-1zQVufZZcmGo
- Vallance, S., Perkins, H. C. and Dixon, J. E. (2011) 'What is social sustainability? A clarification of concepts', *Geoforum*, 42(3), pp. 342–348. doi: 10.1016/j.geoforum.2011.01.002. (lest 22.09.20)
- Velle, V. (2019). Plakathuset i Grønlandsleiret 28 skal rehabiliteres og få nytt liv og nye leieboere. *Vårt Oslo*. Hentet 18.02.2021 fra: <https://vartoslo.no/gamle-oslo-gronlandsleiret-28-marte-scharning-lund/plakathuset-i-gronlandsleiret-28-skal-rehabiliteres-og-fa-nytt-liv-og-nye-leietagere/205400>
- Volkman, C., Tokarski, K. og Ernst, K., (2012). Background, Characteristics and Context of Social Entrepreneurship, i: Volkman, C., Tokarski, K and Ernst, K.: *Social Entrepreneurship and Social Business: An Introduction and Discussion with Case Studies*, s.3-27. Wiesbaden: Springer
- Gabler. Hentet 08.11.20 fra: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-8349-7093-0.pdf>
- Vollebekk Fabrikker (udatert). *Virksomheter på Vollebekk*. Hentet 05.12.21 fra <https://vollebekkfabrikker.no/>
- Woodcraft, S. (2012) 'Social Sustainability and New Communities: Moving from Concept to Practice in the UK', *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 68, pp. 29–42. doi: 10.1016/j.sbspro.2012.12.204.
- Woodcraft, S. (2015) 'Understanding and measuring social sustainability', *Journal of Urban Regeneration and Renewal*, 8(2), pp. 133–144. Hentet 16.09.20 fra https://www.researchgate.net/publication/286595877_Understanding_and_measuring_social_sustainability
- Woolcock, M. (2001) 'The place of social capital in understanding social and economic outcomes', *Canadian Journal of Policy Research*, 2(1), pp. 71–72. Hentet 02.11.20 fra: https://www.researchgate.net/publication/269576288_The_Place_of_Social_Capital_in_Understanding_Social_and_Economic_Outcome
- Yin, R. K. (2014). *Case study research: Design and methods*. 5. utg. Thousand Oaks, California: SAGE
- Young, R. (2006). For What It Is Worth: Social Value and the Future of Social Entrepreneurship, i: Nicholls, A. (red.) *Social Entrepreneurship. New Models of Sustainable Social Change*, s.56-73. New York: Oxford University Press Inc. Hentet 08.11.20 fra: http://www.untagsmd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_1/ENTREPRENEURSHIP%20Social%20entrepreneurship,%20New%20m.pdf
- YTE. (2021). *Det er ideelt å tilby koronavertskap*. Hentet 03.02.2021 fra: https://www.ytesammen.no/det-er-ideelt-a-tilby-koronavertskap/?fbclid=IwAR1AnTgaHNb9MwbZM0oxN0kYmeW71NwK3dhUjKD9WnV_YemvpBJV0bC8O4
- Ødegård, G., Loga, J. M., Steen-Johnsen, K., Ravneberg, B. (2014). *Fellesskap og forskjellighet. Integrasjon og nettverksbygging i flerkulturelle lokalsamfunn*. Hentet 02.02.2021 fra: https://www.researchgate.net/publication/269166431_Fellesskap_og_forskjellighet_Integrasjon_og_nettsverksbygging_i_flerkulturelle_lokalsamfunn

Tabelliste

Tabell 1: Definisjoner av sosial bærekraft (egen fremstilling)

Tabell 2: Boström, M. (2012). A Missing Pillar? Challenges in theorizing and practicing social sustainability: introduction to the special issue, s. 6. <https://doi.org/10.1080/15487733.2012.11908080> (lest 15.09.20).

Tabell 3: Dempsey, N., Bramley, G., Power, S., Brown, C. (2011). *The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability*, Sustainable Development, 19(5), s. 3. doi: 10.1002/sd.417. (lest 15.10.20)

Tabell 4: Definisjoner av sosialt entreprenørskap (egen fremstilling)

Tabell 5: Tøyen Unlimited (2019). Nabolagsinkubatoren Tøyen Unlimited skaper sosiale foretak i områdeløft-områder. Hentet fra: <https://www.veiviseren.no/forstaa-helheten/eksempler-og-erfaringer/toyen-unlimited> (lest 12.10.2020)

Figurliste

Figur 1: Urgent.Agency, (2020). Erfaringer fra Vollebekk Fabrikker. Evaluering av nabolagsinkubator & anbefalinger for fremtidige byprosjekt. s. 20-21. Hentet fra: https://www.dropbox.com/s/a17iaasrvae4g/Vollebekk_report_20201201_Spreads_UA.pdf?dl=0&fbclid=IwAR08fQe7DRwGKIIASkkWrZQmvmn-d9ypB7pPxN8iqM6fGRh-1zQVufZZcmGo (Lest 03.10.20)

Vedlegg

Vedlegg 1 – tabelloversikt med informanter

Tilknyttet til Caseområde	Representant fra	Informant nr.	Dato for intervju
TU	Nedenfra (Tøyen Unlimited)	Informant 1	11.01.2021
VF	Nabo Design (Vollebekk Fabrikker)	Informant 2	07.01.2021
TU	Tøyen Unlimited	Informant 3	01.02.2021
TU	Tøyen Unlimited	Informant4	12.01.2021
VF	Vollebekk Fabrikker	Informant 5	19.01.2021
VF	Bydel Bjerke	Informant 6	08.01.2021
TU	Bydel Gamle Oslo	Informant 7	08.02.2021
VF	Aspelin Ramm	Informant 8	15.01.2021
VF	OBOS	Informant 9	27.01.2021
Nøytral	Plan- og bygningsetaten	Informant 10	04.02.2021

Vedlegg 2 - Intervjuguide Nedenfra & Nabo Design

Presentasjon av forskningsprosjektet

1. Tema/problemstilling
2. Caseområder: Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker
3. Informasjonsguide og samtykkeerklæring

Intervjuspørsmål

1. Hvilket arbeid driver dere med og hvor lenge har dere holdt på?
2. Hva er bakgrunnen for at dere opprettet Nabo Norge / Nedenfra? Hva ønsker dere å oppnå?
3. Hvordan får dere tak i ressurser? Både finansielle og menneskelige?
4. I hvilken grad samarbeider dere med andre sosiale entreprenører/aktører, og hvilken betydning har samarbeid og nettverk for deres arbeid?
 - a. Hvem er viktige samarbeidspartnere for dere?
 - b. Har dere samarbeidet med nabolaget på noen måte?
5. Hva har dere oppnådd? På hvilke måter har deres arbeid bidratt til sosial bærekraft?
 - a. Hvilken rolle spiller dere i nærmiljøet?
 - b. Ser dere noen forskjell i nærmiljøet etter etablering av virksomheten?
6. Ser du noen sammenhenger mellom sosialt entreprenørskap, sosial bærekraft og byutvikling?
 - a. Hvilken effekt kan inkubatormiljøer og sosiale entreprenører ha i byutviklingen og formingen av nabolag?
7. På hvilke måter kan det tilrettelegges for sosiale entreprenører? Hva har dere behov for?
 - a. Hvilken betydning har nettverk og nettverksbygging?
 - b. I hvilken grad for de sosiale entreprenørene være med å styre utviklingen av TU / VF?
8. Kan du peke på noen forskjeller og likheter mellom TU og VF?
 - a. Hvilken betydning kan det ha at inkubatoren er permanent eller midlertidig?

Avslutning

1. Vi oppsummerer kort det informantene har sagt – slik at han/hun kan kommentere dette direkte.
2. Forslag til andre vi burde snakke med?
3. Noe annet dere ønsker å tilføye?
4. Takk for at dere tok dere tid og om de ønsker å få evt. sitater tilsendt.

Begreper kort forklart

Sosiale entreprenører: Bedrifter med sosiale målsettinger, der inntekten går tilbake til formålet.

Sosial bærekraft: Sosiale nettverk, økt deltakelse og inkludering i samfunnet, økt livskvalitet, stolthet, fellesskapsfølelse og bedre stedstilknytning/stedstilhørighet.

Byutvikling: Hvordan byen bygges og formes. Planlegging og utvikling av områder og nabolag.

Vedlegg 3 – Intervjuguide Tøyen Unlimited & Vollebekk Fabrikker

Presentasjon av forskningsprosjektet

1. Tema/problemstilling
2. Caseområder: Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker
3. Informasjonsguide og samtykkeerklæring

Intervjuspørsmål

1. Fortell om prosjektet - hvordan oppstod det og hva var deres rolle i oppstartsfasen?
2. Hvilke effekter har du sett ut ifra TU / VF på nærmiljøet?
 - a. Hvilken betydning kan sosiale entreprenører ha for nærmiljøet?
 - b. Opplever man et mer styrket eller sammensveiset nabolag? Har det gjort noe med nettverksbygging og deltakelse?
 - c. Har det gjort noe med identiteten til de som bor der? Har det gjort noe med stoltheten og stedstilhørigheten?
 - d. Har du noen tanker rundt hvordan inkubatoren kan bidra til å styrke livskvalitet?
 - e. I hvilken grad involverer nærmiljøet/innbyggere seg i TU / VF?
3. Hvordan etableres/velges ut sosiale entreprenører? / Hvem er unlimiterne?
4. I hvilken grad har samarbeid vært relevant for å etablere inkubatoren?
5. Hvilken betydning kan det ha at inkubatoren er permanent/midlertidig?
6. Hva er de fremtidige planene for TU / VF?
7. Ser du noen sammenheng mellom sosialt entreprenørskap, sosial bærekraft og byutvikling?
8. Hvordan opplever du at sosial bærekraft vektlegges i byutviklingen?
9. Har du noen tanker rundt hvordan bydelen i større grad kan tilrettelegge for sosiale entreprenører?
 - a. Hva har sosiale entreprenører behov for?

Avslutning

1. Vi oppsummerer kort det informanten har sagt – slik at han/hun kan kommentere dette direkte.
2. Forslag til andre vi burde snakke med?
3. Noe annet dere ønsker å tilføye?
4. Takk for at dere tok dere tid og om de ønsker å få evt. sitater tilsendt.

Begreper kort forklart

Sosiale entreprenører: Bedrifter med sosiale målsettinger, der inntekten går tilbake til formålet.

Sosial bærekraft: Sosiale nettverk, økt deltakelse og inkludering i samfunnet, økt livskvalitet, stolthet, fellesskapsfølelse og bedre stedstilknytning/stedstilhørighet.

Byutvikling: Hvordan byen bygges og formes. Planlegging og utvikling av områder og nabolag.

Vedlegg 4 – Intervjuguide Bydelsrepresentanter

Presentasjon av forskningsprosjektet

1. Tema/problemstilling
2. Caseområder: Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker
3. Informasjonsguide og samtykkeerklæring

Intervjuspørsmål

1. Hva er din stillingstittel og hvilken etat eller organisasjon i bydelen representerer du?
2. Fortell om prosjektet TU / VF - hvordan oppstod det og hva var deres rolle i oppstartsfasen?
3. Hvorfor var bydelen interessert i å involvere seg i et slikt prosjekt? Hvilken verdi kan en slik nabolagsinkubator ha for bydelen/nabolaget?
4. Hvilke effekter har dere sett ut ifra TU / VF på nabolaget/nærmiljøet?
 - a. Hvilken betydning kan sosiale entreprenører ha for nærmiljøet?
 - b. Kan inkubatoren og aktører derfra bidra til et mer styrket og sammensveiset nabolag? Kan det ha gjort noe med innbyggernes nettverksbygging og deltakelse?
 - c. På hvilke måter kan TU ha påvirket identiteten til stedet og de som bor der?
 - d. Noen tanker rundt hvordan TU kan bidra til å styrke menneskers livskvalitet?
5. Hva vet dere om de fremtidige planene for TU / VF og er dere involvert?
6. Hvilken betydning kan det ha at prosjektet er permanent / midlertidig?
7. Har du noen tanker rundt hvordan byutviklingen i større grad kan tilrettelegge for sosiale entreprenører?
 - a. I hvilken grad involverer bydelen seg i arealplanlegging og byutvikling?
 - b. Tror du at det er behov for lignende prosjekter andre steder / i fremtiden?
8. Har du noen tanker rundt hvordan bydelen potensielt kan bidra til mer sosial bærekraft i byutviklingen?

Avslutning

1. Vi oppsummerer kort det informanten har sagt – slik at han/hun kan kommentere dette direkte.
2. Forslag til andre vi burde snakke med?
3. Noe annet dere ønsker å tilføye?
4. Takk for at dere tok dere tid og om de ønsker å få evt. sitater tilsendt.

Begreper kort forklart

Sosiale entreprenører: Bedrifter med sosiale målsettinger, der inntekten går tilbake til formålet.

Sosial bærekraft: Sosiale nettverk, økt deltakelse og inkludering i samfunnet, økt livskvalitet, stolthet, fellesskapsfølelse og bedre stedstilknytning/stedstilhørighet.

Byutvikling: Hvordan byen bygges og formes. Planlegging og utvikling av områder og nabolag.

Vedlegg 5 – Intervjuguide Eiendomsutviklere

Presentasjon av forskningsprosjektet

1. Tema/problemstilling
2. Caseområder: Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker
3. Informasjonsguide og samtykkeerklæring

Intervjuspørsmål

1. Hvorfor var dere interessert i å involvere dere i et slikt prosjekt?
2. Hvilken verdi kan sosiale entreprenører og en slik nabolagsinkubator ha for bydelen/nabolaget?
 - a. Hvilke effekter har dere sett ut ifra Vollebekk Fabrikker på nabolaget/nærmiljøet?
 - b. Opplever man et styrket, mer sammensveiset nabolag på noen måter?
 - c. Har det gjort noe med identiteten til stedet og de som bor der?
 - d. I hvilken grad kan en nabolagsinkubator bidra til økt livskvalitet for beboere i nærmiljøet?
3. I hvilken grad har samarbeid med andre aktører vært relevant for gjennomføring av Vollebekk Fabrikker?
 - a. I hvilken grad hadde dere fått til/ønsket å gjennomføre dette prosjektet alene?
 - b. Har dere samarbeidet med nabolaget på noen måte?
4. Hvilken betydning kan det ha at prosjektet/inkubatoren er permanent / midlertidig?
5. Tror du at det er behov for lignende prosjekter andre steder / i fremtiden?
6. Hvordan opplever du at sosial bærekraft vektlegges i byutviklingen?
 - a. Har du noen tanker rundt hvordan eller hvorvidt utbyggerne potensielt kan bidra til å skape sosial bærekraft?
7. Har du noen tanker rundt hvordan byutviklingen (kommunen / utbyggere) i større grad kan tilrettelegge for sosiale entreprenører?
 - a. I hvilken grad er utbyggere villig til å tilby rimelige lokaler til leietakere?

Avslutning

1. Vi oppsummerer kort det informanten har sagt – slik at han/hun kan kommentere dette direkte.
2. Forslag til andre vi burde snakke med?
3. Noe annet dere ønsker å tilføye?
4. Takk for at dere tok dere tid og om de ønsker å få evt. sitater tilsendt.

Begreper kort forklart

Sosiale entreprenører: Bedrifter med sosiale målsettinger, der inntekten går tilbake til formålet.

Sosial bærekraft: Sosiale nettverk, økt deltakelse og inkludering i samfunnet, økt livskvalitet, stolthet, fellesskapsfølelse og bedre stedstilknytning/stedstilørighet.

Byutvikling: Hvordan byen bygges og formes. Planlegging og utvikling av områder og nabolag.

Vedlegg 6 - Plan- og bygningsetaten

Presentasjon av forskningsprosjektet

1. Tema/problemstilling
2. Caseområder: Tøyen Unlimited og Vollebekk Fabrikker
3. Informasjonsguide og samtykkeerklæring

Intervjuspørsmål

1. Ser du noen sammenheng mellom sosialt entreprenørskap, sosial bærekraft og byutvikling?
2. Hvordan opplever du at sosial bærekraft vektlegges i byutviklingen?
 - a. På hvilke måter stiller kommuneplanens arealdel krav om sosial bærekraft?
3. Hvilken verdi kan sosiale entreprenører og nabolagsinkubatorer ha for bydelen/nabolaget?
 - a. Kan det ha noen betydning for sosiale nettverk, samfunnsdeltakelse og myndiggjøring?
4. Har du noen tanker rundt hvordan byutviklingen i større grad kan tilrettelegge for sosiale entreprenører?
 - a. Hvordan regulerer kommunen for sosialt entreprenørskap og nabolagsinkubatorer eller *kan* regulere for det?
 - b. På hvilke måter stiller kommunen krav til utbyggere om å tilrettelegge for sosiale entreprenører og nabolagsinkubatorer? Eller sosial bærekraft generelt?
 - c. Hvordan opplever du utbyggers vilje til å tilby rimelige/gratis lokaler til leietakere?
 - d. Ville det være aktuelt å stille krav om en andel lokaler/arealer med gratis tilgang? Eks. regulering for småproduksjon i andel av arealer.
5. Hvilken betydning kan det ha at prosjektet/inkubatoren er permanent / midlertidig?
6. Kjenner du til lignende prosjekter andre steder i Oslo?
7. Har du noen tanker rundt hvordan eller hvorvidt bydelen potensielt kan bidra til mer fokus på sosial bærekraft i byutviklingen?
 - a. I hvilken grad samarbeider plan- og bygningsetaten og bydelen om nærmiljøutvikling?

Avslutning

1. Vi oppsummerer kort det informantene har sagt – slik at han/hun kan kommentere dette direkte.
2. Forslag til andre vi burde snakke med?
3. Noe annet dere ønsker å tilføye?
4. Takk for at dere tok dere tid og om de ønsker å få evt. sitater tilsendt.

Begreper kort forklart

Sosiale entreprenører: Bedrifter med sosiale målsettinger, der inntekten går tilbake til formålet.

Sosial bærekraft: Sosiale nettverk, økt deltakelse og inkludering i samfunnet, økt livskvalitet, stolthet, fellesskapsfølelse og bedre stedstilknypning/stedstilhørighet.

Byutvikling: Hvordan byen bygges og formes. Planlegging og utvikling av områder og nabolag.

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway